

Izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine Vodica

Juričev-Martinčev, Karmela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:485533>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine Vodica

Karmela Juričev–Martinčev

Mentor: izv. prof. dr. sc. Franko Ćorić

ZAGREB, 2024.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

Izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine Vodica

Challenges and problems of preserving the architectural heritage of Vodice

Karmela Juričev–Martinčev

SAŽETAK

U radu se iznosi povijesni pregled naseljavanja i razvoja vodičkog prostora, te sam nastanak i strateška vrijednost naselja Vodica kroz povijest i u suvremenosti. Vodičko područje naseljeno je još od prapovijesnog doba, zbog čega je prožeto arheološkim nalazištima, sakralnom, stambenom i fortifikacijskom arhitekturom, te suhozidnom gradnjom. Današnji grad Vodice podijeljen je na tri cjeline: obalu, zaleđe i otočje, pri čemu se obrađena graditeljska baština nalazi na obali i u zaleđu. U radu su izneseni svi poznati podaci o izgradnji, renoviranjima, adaptacijama i promjenama na građevinama, povijesni pregled događanja važnih za te građevine, te njihova namjena i svrha, a opisano je i u kakvom su stanju danas. Naglasak je stavljen na građevine u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, istraživanja, konzervatorsko-restauratorske radove i projekte renoviranja i adaptiranja koji su osmišljeni i provedeni na građevinama i nalazištima. Također su navedeni projekti financirani iz europskih fondova, na kojima su sudjelovali vlasnici i skrbnici graditeljske baštine. Na temelju svih predočenih podataka mogu se razmotriti izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine Vodica, grada koji je danas poznat kao ljetovalište u blizini Šibenika.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 98 stranica, 84 reprodukcije. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Čorićev toranj, graditeljska baština, turizam, Vodice, zaštićeno kulturno dobro

Mentor: izv. prof. dr. sc. Franko Čorić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: red. prof. dr. sc. Zlatko Jurić, d.i.a., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

red. prof. Frano Dulibić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

izv. prof. dr. sc. Franko Čorić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Ja, Karmela Juričev–Martinčev, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine Vodica* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, rujan 2024.

Vlastoručni potpis

Handwritten signature in blue ink, reading "Karmela Juričev-M".

ZAHVALE

Zahvaljujem se svim profesorima Odsjeka povijesti umjetnosti, a posebice mentoru dr. sc. Franku Ćoriću na predanom mentorstvu, smjernicama i pomoći u oblikovanju teme diplomskog rada.

Posebno zahvaljujem gospodinu Ivici Bilanu iz Gradske knjižnice Vodice, koji mi je velikodušno ustupio knjige iz svoje privatne zbirke, do kojih inače ne bih mogla doći, te mi pomogao uspostaviti kontakt s ključnim osobama za izradu ovog rada. Hvala i župniku don Franji Glasnoviću na ustupljenoj dokumentaciji o crkvama te djelatnicima Muzeja grada Šibenika, muzejskoj savjetnici Marini Lambaši i višem kustosu Bruni Brakusu, kao i Konzervatorskom odjelu u Šibeniku, arhitektu-konzervatoru Ivi Šprljanu i konzervatoru Glavašu, na ustupljenim materijalima.

Na kraju, veliko hvala mojoj obitelji na financijskoj podršci i prijateljima na moralnoj podršci tijekom cijelog školovanja.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. POVIJEST VODICA	2
2. GRADITELJSKA BAŠTINA.....	6
2.1. STAMBENA ARHITEKTURA.....	7
2.2. SAKRALNA ARHITEKTURA	13
2.2.1. Crkve u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske	13
2.2.1.1. Stara župna crkva sv. Križa na groblju	13
2.2.1.2. Župna crkva Našašća sv. Križa	19
2.2.1.2.1. Zvonik.....	27
2.2.1.3. Crkva sv. Ivana Krstitelja u Rakitnici	29
2.2.2. Ostale crkve.....	32
2.2.2.1. Crkva sv. Ilije Proroka u Pišći.....	32
2.2.2.2. Crkva Gospe od Karmela na Okitu	33
2.3. FORTIFIKACIJSKA ARHITEKTURA	39
2.3.1. Čorićev toranj.....	40
2.3.2. Utvrda Rakitnica	51
2.4. ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA.....	55
2.4.1. Velika Mrdakovica.....	56
2.4.1.1. Integrirani model upravljanja arheološkim parkovima (TRANSFER)	60
2.4.2. Arheološko nalazište Srima – Prižba	62
2.5. SUHOZIDNA GRADNJA	68
2.5.1. Dalmatinske bunje.....	69
2.5.1.1. Kompleks bunja Rašinov stan.....	71
3. ZAKLJUČAK	79
IZVORI	82
ARHIVSKI IZVORI	82
INTERNETSKI IZVORI	83
POPIS LITERATURE	86
POPIS SLIKOVNIH PRILOGA.....	90
PRILOZI.....	99
SUMMARY	101

UVOD

U diplomskom radu prikazana je povijest i graditeljska baština Grada Vodica, te su razmotreni izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine. Povijesni pregled naseljavanja, događanja i razvoja na vodičkom području pobliže objašnjava nastanak graditeljske baštine, koja je u radu podijeljena u pet glavnih cjelina. U tim cjelinama obrađene su teme povijesti izgradnje i razvoja građevina, te je prikazan ljudski faktor u održavanju, mijenjanju i propadanju građevina. Također su u radu navedeni konzervatorsko–restauratorski radovi, renovacije i istraživanja provedena na građevinama i nalazištima. O njima su konzervatori, arhitekti-konzervatori, arheolozi i drugi stručnjaci objavili tekstove u raznim publikacijama, a vlasnici nekih građevina ustupili su dokumentaciju o planiranim i provedenim renovacijama građevina.

Važno je napomenuti da se većina obrađenih građevina nalazi na listi zaštićenih kulturnih dobara u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1 i Prilog 2), stoga se u radu može usporediti ophođenje s građevinama koje su pod zaštitom i s onima koje nisu. Naime, postoji *Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske*, gdje su propisani oblik, sadržaj, način vođenja Registra i način upisa u Registar, koji vodi i nadzire Ministarstvo kulture i medija.¹ Građevine u Registru zaštićene su *Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* i one su pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Šibeniku.² Za bilo kakve radove na ovim građevinama fizičke osobe moraju dobiti dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Poslovi zaštite i očuvanja kulturnih dobara definirani su *Pravilnikom o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, koji je donesen na temelju članka 100. stavka 2. *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. U Pravilniku pod člankom 2. navedeni su svi poslovi za koje Ministarstvo kulture izdaje dopuštenje, kao npr. članak 2. stavka 1. 6. *izrada arhitektonskog snimka postojećeg stanja nepokretnog kulturnog dobra* i 2.1.7. *izrada idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru*.³ Sve fizičke osobe koje su izradile arhitektonske snimke građevina, izvedbene i idejne projekte za adaptiranje i rekonstrukciju građevina, koje se nalaze u Registru, morale su za to dobiti odobrenje za obavljanje jednog ili više poslova na zaštiti i očuvanju

¹ Usp. *Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske*, NN 19/2023 (17. veljače 2023.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_02_19_328.html (pregledano 30. srpnja 2024.)

² Usp. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, NN 69/1999-1284 (25. lipnja 1999.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html, (pregledano 30. srpnja 2024.)

³ Usp. *Pravilnik o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, NN 98/2018 (7. studenog 2018.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2018_11_98_1896.html (pregledano 30. srpnja 2024.)

kulturnih dobara. To je u radu potkrijepljeno Rješenjima Ministarstva kulture navedenih pod *Relevantni dokumenti*, a fizičke su osobe objavljene na *Popisu osoba koje imaju dopuštenje za izradu konzervatorskih elaborata, arhitektonskih snimaka i projekata za radove na nepokretnom kulturnom dobru*, koji se nalazi na službenim internetskim stranicama Ministarstva kulture i medija.⁴

1. POVIJEST VODICA

U vodičkom je zaleđu po ostacima graditeljske baštine vidljiv kontinuitet naseljavanja od prapovijesti preko antike, srednjeg i ranog novog vijeka, dok je obalni dio do početka 15. stoljeća bio slabo naseljen.⁵ Prvi poznati narod koji se naselio u vodičkom zaleđu bili su Liburni koji su se bavili stočarstvom, poljoprivredom i trgovinom.⁶ Na ovom prostoru Liburni su ostavili tragove na brdima, gdje su gradili gradine, a jedna od njih nalazila se na brdu Velika Mrdakovica, gdje su pronađeni i tragovi djelovanja Grka i Rimljana.⁷ U 6. stoljeću u vodičko zaleđe naseljavali su se Slaveni, a stotinjak godina kasnije u drugom slavenskom valu došli su i Hrvati te se u srednjovjekovnim zapisima spominju naselja Rakitnica, Mrdakovica, Pišća i Okit, a jedini dokaz o prisutnosti Hrvata na ovom području je pronađeni grob na nekropoli Velike Mrdakovice.⁸ Na lokalitetu Srima – Prižba tijekom 6. stoljeća izgrađena je dvojna crkva, koja je bila temelj kršćanske zajednice obližnjeg, do danas nepoznatog, naselja.⁹

Vodice su s okolicom u 15. stoljeću teritorijalno pripadale distriktu šibenske komune, a crkveni je teritorij bio pod jurisdikcijom Šibenske biskupije.¹⁰ Povijest srednjovjekovnih Vodica započela je vjerojatno 1402. godine kada je većinski teritorij šibenske općine Vodice dodijeljen Šibenskoj biskupiji za financiranje gradnje katedrale sv. Jakova. Općina Vodice je graničila sa selima Srima, Prišća, Rakitnica, te sa zemljištem samostana sv. Nikole i biskupskim zemljištem u Tribunju. U 15. stoljeću Vodice nisu bile stalno naseljene, što potvrđuje popis župa i naselja Šibenske biskupije

⁴ Usp. *Popis osoba koje imaju dopuštenje za izradu konzervatorskih elaborata, arhitektonskih snimaka i projekata za radove na nepokretnom kulturnom dobru*, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/dopustenja/Popis%20osoba%20koje%20imaju%20dopu%C5%A1tenje%20za%20izradu%20konzervatorskih%20elaborata%20arhitektonskihsnimaka%20i%20projekata%20za%20radove%20nanepokretnomkulturnomdobru%20srpanj%2022.pdf> (pregledano 30. srpnja 2024.)

⁵ Usp. Cukrov, 2022., 210.

⁶ Usp. Belaj, 2008., 38.

⁷ Usp. Ivanda, 2022., 17. – 22.

⁸ Usp. Belaj, 2008., 39. – 40.; Ivanda, 2022., 27.

⁹ Usp. Ivanda, 2022., 25.

¹⁰ Usp. Cukrov, 2022., 210.

iz sredine 15. stoljeća, na kojem se nisu nalazile Vodice. Tijekom 15. stoljeća Šibenska je biskupija svoja zemljišta u Vodicama davala u nasljedni zakup šibenskim plemićima, građanima i obrtnicima, pa su tako nastali mnogi vinogradi, maslinici, oranice i stambeno-gospodarska zdanja za privremeni boravak i pohranu ljetine, te su Vodice postale mjesto trajnog boravka šibenskih težaka, čime dolazi i do uspostavljanja samostalne seoske zajednice.¹¹ Prema tekstu *Rodovi, obitelji i prezimena u Vodicama od 15. do 17. stoljeća* autora Kristijana Jurana uspostava samostalne seoske zajednice uvjetovana je „i potrebom za društvenim i pravnim mehanizmima regulacije, kako međusobnih odnosa korisnika i stanovnika vodičkoga posjeda tako i njihovih odnosa sa žiteljima susjednih naselja.“¹² Identitet nove zajednice vjerojatno se formirao unutar Bratovštine sv. Križa, čije je sjedište bila crkva sv. Križa gdje se okupljalo stanovništvo vodičkog prostora.¹³ Od 15. stoljeća Vodice su opskrbljivale Šibenik vodom, jer je cisterna u Šibeniku, koja je bila ugrađena u južnoj gradskoj fasadi, često presušivala te se voda mogla lako i jeftino prevesti morem iz Vodica u Šibenik.¹⁴ Vodice su sve do 19. stoljeća opskrbljivale Šibenik pa čak i Zadar vodom, Stošić je u svojoj knjizi *Sela šibenskog kotara* zapisao da su Zadrani 1822. godine dolazili u Vodice po vodu.¹⁵

Tijekom 16. stoljeća mijenjale su se povijesne okolnosti u vodičkom okruženju. Osmanlije su se sa svojim osvajačkim pohodima bližile priobalnim naseljima šibenskog distrikta. Naselja u vodičkom zaleđu prvo su nastradala u Drugom mletačko-osmanskome ratu (1499. – 1503.) nakon kojega se gradila utvrda iznad naselja Rakitnica. U Ciparskom ratu (1570. – 1573.) Osmanlije su osvojile Rakitnicu, Dazlinu i prostore nekadašnjih naselja Prišće i Okita, te su predstavljali opasnost vodičkom priobalnom prostoru.¹⁶ Stanovništvo iz zaleđa pobjeglo je na obalu i otoke, stoga je rastao broj stanovnika Vodica, pa se i samo naselje širilo. U centru Vodica se u tom razdoblju nalazio Čorićev toranj, nekoliko kuća i dva izvora vode, na kojima su izgrađeni bunari.¹⁷ Zahvaljujući jednom od tih bunara s izvorom pitke vode Vodice su bile strateški važan resurs za šibensku komunu koja je bila pod mletačkom vlašću te su šibenski knezovi inzistirali na utvrđivanju Vodica kako bi se zaštitili izvori pitke vode.¹⁸ Prema povijesnim zapisima Vodice su 1587. godine bile utvrđene, a imale su i snažnu komunalnu kulu (Čorićev toranj) koja je branila

¹¹ Usp. Juran, 2022., 84. – 85.

¹² Juran, 2022., 84. – 85.

¹³ Usp. Juran, 2022., 85.; Brakus, 2022., 165.

¹⁴ Usp. Brakus, 2022., 164. – 165.

¹⁵ Usp. Cukrov, 2022., 211.

¹⁶ Usp. Juran, 2022., 86.

¹⁷ Usp. Brakus, 2022., 167.

¹⁸ Usp. Brakus, 2022., 167.

naselje. Vodice su neko vrijeme bile utvrđeno naselje, a Krsto Stošić je u svojoj knjizi *Sela šibenskog kotara* zapisao da su zidine bile očuvane u cijelosti do 1780. godine.¹⁹

U prvoj polovici 17. stoljeća na vodičkom području je bilo relativno mirno sve do Kandijskog rata, kada su Osmanlije 1646. godine napale Vodice, a uz prijetnje Osmanlija šibensku je komunu 1649. godine snašla i bolest kuge. Godine 1699. na kraju Morejskog rata situacija se u Dalmaciji smirila te se tada granica s Osmanskim carstvom udaljila od šibenske komune, a time i od vodičkog zaleđa. Nova granica prostirala se od Knina preko Vrlike do Čitluka na Neretvi (*Linea Grimani*). Stabilnost je u šibenskoj komuni potrajala do pada Mletačke Republike na kraju 18. stoljeća.²⁰

Na kraju Mletačke vladavine i nakon prve austrijske i francuske uprave nema puno zapisa o stanju i prilikama na području Dalmacije pa stoga i Vodica. Zbog toga su važni zapisi putopisaca, kao što je onaj Alberta Fortisa u kojemu je spomenuo Vodice.²¹ Alberto Fortis je u svojoj putopisnoj knjizi *Put po Dalmaciji*, koja je prvi puta objavljena 1774. godine, u poglavlju posvećenom opatu Gabrielu Brunelliju pisao o okolici Šibenika. Vodice je opisao kao selo smješteno na podzemnoj rijeci zbog koje ima izobilje pitke vode te otud potječe i samo ime naselja. Prema njegovu zapisu stanovništvo je pobožno i nije bogato, ali jedan od značajnijih proizvoda je višnja maraska koju su otkupljivale tvornice likera u Zadru i Šibeniku.²²

Posljedice ratova s Osmanlijama bili su teški društveno-gospodarski uvjeti, zbog kojih se nije investiralo u obnovu sakralnih građevina. Na početku 19. stoljeća vodičke crkve bile su u lošem stanju, pogotovo one na području koje su bile okupirale Osmanlije. Tek za vrijeme Druge austrijske uprave započele su obnove jer je crkva bila podređena državi i na nju se gledalo kao produženu ruku vlasti u javnim radovima.²³ Habsburška Monarhija je na početku 19. stoljeća započela s pripremama za izradu katastarskih svih dijelova Monarhije, a Franjo I. je 1817. godine izdao *Patent o uvođenju stabilnog katastra*.²⁴ Katastar je po caru Franji I. nazvan franciskanski katastar. U njemu se nalazi prvi sustavni i sveobuhvatni izmjer zemljišta i zgrada na području Vodica. Kartiranje vodičkog prostora proveo je geometar Carlo Buzzi iz Coma, a triangulacijska snimanja su obavljena 1824/25. godine.²⁵ U katastru su na području Vodica zgrade razlikovane prema namjeni: „kuće (stambene, za gospodarske potrebe, za iznajmljivanje, ruševine i kolonske kuće), crkveni objekti (crkve, crkvice i zvonik), dvorišta (zajednička i odvojena od kuće), staje i

¹⁹ Usp. Cukrov, 2022., 220.; Stošić, 2010., 125.

²⁰ Usp. Cukrov, 2022., 231.

²¹ Usp. Ukić, 2010., 97.

²² Usp. Fortis, 2004., 109.

²³ Usp. Ukić, 2010., 28. – 29.

²⁴ Usp. Ukić, 2010., 8.

²⁵ Usp. Ukić, 2010., 8. – 9.

slični objekti.²⁶ Tijekom 19. stoljeća došlo je do modernizacije Vodica, s time se povećao i standard života stanovnika, jer su otvorene škole za dječake i za djevojčice, poštanski i telegrafski ured, čitaonica itd.²⁷ Budući da su stanovnici Vodica bili prvenstveno težaci i prodavali vlastite proizvode (masline, grožđe, višnje i smokve), izgrađeni su i novi proizvodni pogoni za preradu poljoprivrednih proizvoda. Naselje se proširilo te su srušeni zadnji ostaci zidina, pa je mjesto izgubilo obilježje kaštela. Nasipana je obala ispred glavnog trga kako bi se izgradila veća luka, a 1888. godine izgrađena je cesta *Vodice - Mostine*²⁸ s kojom su uz prije izgrađene ceste Vodice postale bolje povezane s naseljima Zaton, Šibenik i Tisno. Godine 1891. Vodice su postale i samostalna općina.²⁹

Na početku 20. stoljeća u Vodicama je uvedena struja, nasuta prvotna luka na zapadnoj obali kako bi se izgradilo veće pristanište. Također je proširen istočni dio obale jer vlasnici kuća nisu imali pogodan ulaz u svoje domove.³⁰ Do Drugog svjetskog rata Vodice su imale ruralni karakter, a nakon Drugog svjetskog rata dobile su elemente urbaniteta, jer je započeo razvoj naselja kao turističkog mjesta.³¹ Turistički razvoj Vodica odvijao se postupno i dijeli se u tri etape.³² U razdoblju od 1955. do 1969. godine ponuda smještaja u Vodicama uključivala je privatne sobe, šatore i smještaj za djecu u osnovnoj školi, no nedostajala je osnovna komunalna infrastruktura. Zatim u razdoblju od 1969. do 1991. su se zbog povoljnijeg gospodarskog sustava gradili hoteli, čime je započeo suvremeni vodički turizam, koji je postao mjerilo društvenog i gospodarskog razvoja Vodica. U razdoblju od 1990. do 2005. godine zbog Domovinskog rata je turistički i gospodarski razvoj Vodica stagnirao jer su u hotelima bile smještene ratne izbjeglice, da bi svi hotelski kompleksi krajem 20. stoljeća bili renovirani.³³ Vodice su danas prvenstveno popularno turističko naselje s uređenim plažama, koje su zbog svoje lokacije savršena polazna točka za jednodnevne izlete u nacionalne parkove Kornati i Krka te grad Šibenik u kojem se nalaze dva spomenika pod zaštitom UNESCO-a, katedrala sv. Jakova i tvrđava Sv. Nikole.³⁴

²⁶ Ukić, 2010., 103.

²⁷ Usp. Cukrov, 2013., 47.

²⁸ Usp. Cukrov, 2013., 47.

²⁹ Usp. Cukrov, 2013., 47.

³⁰ Usp. Cukrov, 2013., 47.

³¹ Usp. Cukrov, 2013., 47. – 48.

³² Usp. Latin, 2005., 8.

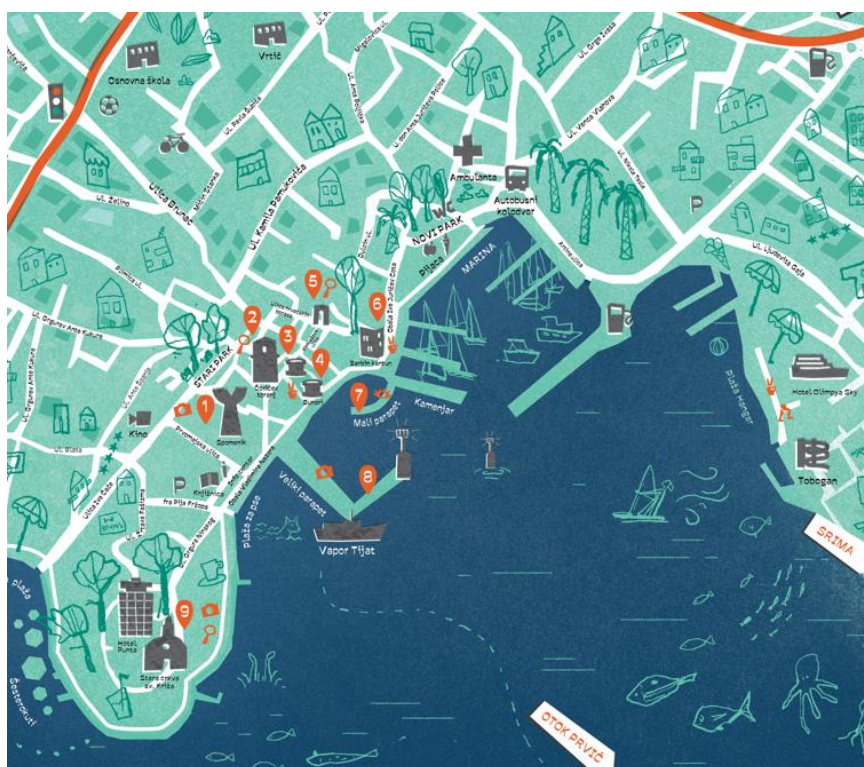
³³ Usp. Latin, 2005., 7. – 10.

³⁴ Usp. *Kako je ovaj dalmatinski grad postao meka turista? Evo što sve nudi u proljeće (13. travnja 2024.)*, <https://www.index.hr/magazin/clanak/ovaj-grad-ljeti-obozaavaju-svi-istrazili-smo-kakva-je-proljetna-sezona-i-sto-se-nudi/2554443.aspx> (pregledano 19. srpnja 2024.)

2. GRADITELJSKA BAŠTINA

Današnji grad Vodice nalazi se u Šibensko–kninskoj županiji, smješten je na obali širokog zaljeva 13 kilometara zapadno od Šibenika. Vodice su postale grad 1997. godine i sastoje se od tri područja: zaleđa, obale i otočja. U zaleđu Vodicama pripadaju naselja Čista Mala, Čista Velika, Gaćezezi i Grabovci. Obala je najnaseljeniji i najrazvijeniji prostorni dio, a sastoji se od samoga gradskog središta i naselja Srima, dok se otočje sastoji od tri veća otoka Prvić, Zamajan i Tijat te nekoliko manjih otoka.³⁵

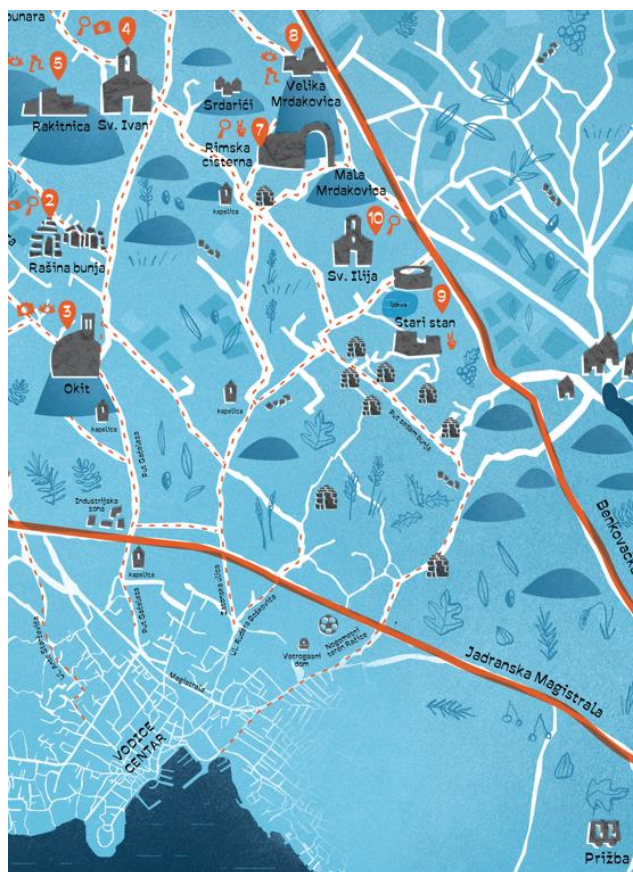
Na području grada Vodica nalaze se primjeri arheološkog, sakralnog, graditeljskog i etnološkog kulturnog nasljeđa. Neki objekti nepokretnog kulturnog nasljeđa nalaze se u gradskom središtu Vodica (Slika 1), kao što su sakralne građevine, župna crkva Našašća sv. Križa i stara župna crkva sv. Križa (9), te utvrda Čorićev toranj (2). U vodičkom se zaleđu (Slika 2) nalaze arheološki lokalitet Velika Mrdakovica (8), crkva sv. Ivana Krstitelja (4), crkva Gospe od Karmela (3), crkva sv. Ilije Proroka (10), ostaci utvrde Rakitnica (5) i kompleks bunja Rašinov stan (2), dok se u zaleđu naselja Srima nalazi arheološki lokalitet Srima – Prižba.³⁶

Slika 1: Detalj ilustriranog prikaza središta Vodica

³⁵ Usp. *Strategija razvoja Grada Vodica do 2020.*, https://www.grad-vodice.hr/assets/files/strategija-razvoja/strategija_razvoja_grada_vodica_web.pdf, 10. – 13. (pregledano 23. srpnja 2024.)

³⁶ Usp. *Strategija razvoja Grada Vodica do 2020.*, https://www.grad-vodice.hr/assets/files/strategija-razvoja/strategija_razvoja_grada_vodica_web.pdf, 28. – 29. (pregledano 23. srpnja 2024.)

Slika 2: Detalj ilustriranog prikaza vodičkog zaleđa

2.1. STAMBENA ARHITEKTURA

Do Drugog svjetskog rata Vodice su imale infrastrukturu tipičnog dalmatinskog priobalnog ruralnog naselja, što znači da su do tada Vodice bile sklop kamenih seoskih kuća većinom sagrađenih u 19. stoljeću. Samo sakralni objekti i Čorićev toranj, koji postoje i danas, izgrađeni su prije 19. stoljeća.³⁷ Zahvaljujući franciskanskom katastru iz 1825. godine, je poznato kako su Vodice izgledale u 19. stoljeću. Na planovima katastra vidljiva je starija urbanistička struktura s kasnosrednjovjekovnim obilježjima te se može zaključiti da su Vodice bile utvrđeno naselje, izgrađeno oko bunara s pitkom vodom.³⁸

U 19. stoljeću srušeni su zadnji dijelovi fortifikacijskog sustava, te su na njihovom mjestu sagrađene kuće. Zbog toga je nestala granica između nekadašnjeg utvrđenog naselja i dijela naselja koje se nalazilo izvan zidina.³⁹ U vodičkom su se zaleđu gradile prizemnice, koje su se s vremenom

³⁷ Usp. Šprljan, 1988., 4.

³⁸ Usp. Cukrov, 2008., 78.

³⁹ Usp. Cukrov, 2008., 81.

horizontalno nadograđivale dok su se u samom centru kuće zbog nabijenosti građevina i nedostatka prostora dizale u visinu.⁴⁰

Vodičke kuće u centru naselja gradile su se od kamena, drveta i elemenata koji su bili dostupni iz okolice, pri čemu je većinom bila riječ o jednokatnicama ili prizemnicama, često s visokim potkrovljem, ali bilo je i dvokatnica i trokatnica. Neke kuće su imale vanjsko kameno stepenište (*balature*, *sular* ili *slar*) kojim se izravno s ulice ulazilo na prvi kat, a ispod njega se nalazila manja terasa. U potkrovlju su bili smješteni boravak i kuhinja, a kuće nisu imale balkone ni velike prozore. Prozori su imali kamene okvire i kapke (*škure*), a na krovovima su se nalazili prozori s krovićem (*luminali*) i dimnjaci (*fumari*) različitih oblika.⁴¹ Prema arhitektu-konzervatoru Ivi Šprljanu „vrlo mali broj objekata imao je arhitektonske detalje tipične za urbanu strukturu Šibenika (poneki balkon, konzolice, profilacije).“⁴²

Većina kuća je uz stambenu imala i gospodarsku funkciju, zbog toga su imale i dva ulaza. Jedan je ulaz služio kao ulaz u stambeni dio na katu, a drugim se ulazilo u prizemlje, gdje su se nalazile prostorije gospodarske namjene tj. konobe koje su služile kao spremište za urod, hranu i opremu, a neke kuće su često imale i dvorišta i štale.⁴³

Kuće su gradili većinom seljaci uz pomoć drugih mještana, a kod složenije gradnje pomogli bi seoski majstori koji su svoje znanje stekli životnim iskustvom, usmenom i praktičnom predajom starijih generacija. Gradnja je bila neplanska, a većih investicija nije bilo.⁴⁴ Većina kuća građena je u nepravilnom kamenom slogu, a fasade nisu bile u potpunosti ožbukane.⁴⁵ Na Slici 3 se u pozadini okupljanja može vidjeti tipična arhitektura vodičkih kamenih kuća s vidljivim krovnim prozorima (*luminali*), tipičnim elementima tradicijske vodičke arhitekture.

⁴⁰ Usp. Ukić, 2010., 128.

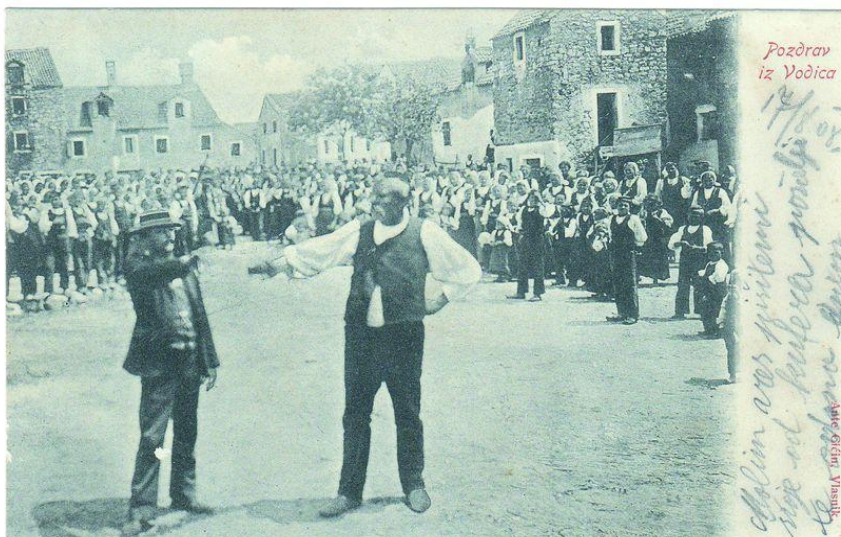
⁴¹ Usp. Ukić, 2010., 115. – 129.; Šprljan, 1988., 4.

⁴² Šprljan, 1988., 4.

⁴³ Usp. Ukić, 2010., 126. – 129.; Cukrov, 2008., 77.

⁴⁴ Usp. Ukić, 2010., 115.

⁴⁵ Usp. Šprljan, 1988., 4.

Slika 3: Jedna od najstarijih fotografija Vodica, datirana 1908. godine

Rijetki su ostaci nekadašnje stambene arhitekture koji bi predložili povijest Vodica, a većina stambene arhitekture koja je dokumentirana datira iz 19. stoljeća. Zahvaljujući arhitektu-konzervatoru Ivi Šprljanu poznata su dva sačuvana elementa interijera vodičkih kuća koji mogu naznačiti nekadašnji izgled stambenih građevina iz 19. stoljeća i jedan element interijera iz 20. stoljeća.⁴⁶

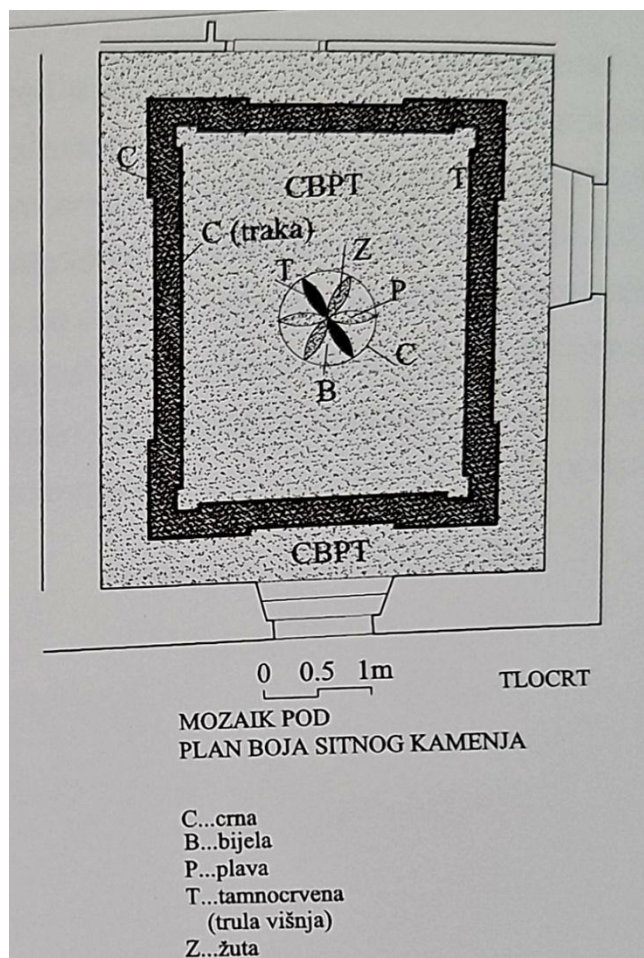
U kući Šain pronađeni su *terrazzo* pod (Slika 4 i Slika 5), a na *stucco* stropu dekorativni detalj *fascies*.⁴⁷ Arhitekt-konzervator Šprljan je *terrazzo* pod na prvom katu kuće Šain opisao kao „mozaični pod od raznobojnog (crvenog, plavog, tamnocrvenog, bijelog) sitnog kamena posloženog u vedru geometrijsku igru.“⁴⁸ U Šibeniku postoji još nekoliko sačuvanih *terrazzo* podova srodnih ovom, a radi se o odjecima baroka koji su se provlačili kroz 19. stoljeće.⁴⁹

⁴⁶ Usp. Šprljan, 2007., 68., 139., 181

⁴⁷ Usp. Šprljan, 2007., 68., 139.

⁴⁸ Šprljan, 2007., 68.

⁴⁹ Usp. Šprljan, 2007., 68.

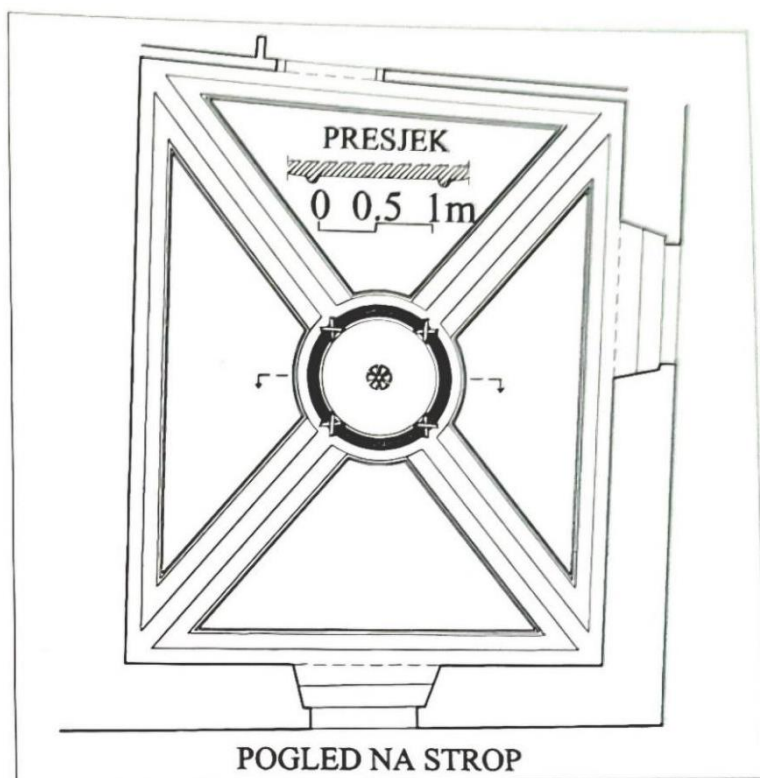

Slika 4: Prikaz *terrazzo* poda na tlocrtu prvog kata kuće Šain

Slika 5: *Terrazzo* pod na prvom katu kuće Šain

Na prvom katu kuće Šain nalazi se i dekorativan detalj u obliku svežnja pruća od breze ili brijesta vezan remenom (*fascēs*)⁵⁰ na okruglom medaljonu *stucco* stropa (Slika 6 i Slika 7). Ovo je jedini sačuvan i dokumentiran primjer ovakve dekoracije na *stucco* stropu na šibenskom prostoru te je *stucco* (gipsani) strop stilski povezan s baroknim dekoriranjem također rijetkost na tom prostoru.⁵¹

Slika 6: Prikaz stropa prvog kata kuće Šain

⁵⁰ Usp. *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/fascēs> (pregledano 12. srpnja 2024.)

⁵¹ Usp. Šprljan, 2007., 139.

Slika 7: Dekorativni motiv *fasciesa* na okviru medaljona *stucco* stropa

U jednoj drugoj vodičkoj kući pronađen je zidni oslik (Slika 8) datiran u vrijeme kasne secesije. Prikaz cvjetova s ogrlicama i dugim visećim secesijskim trakama primjer su dekoriranja skromnih dalmatinskih kuća u koje duh secesijskog stila nije stigao početkom 20. stoljeća, već dvadesetak i više godina kasnije, u vrijeme *art decoa*.⁵²

Slika 8: Secesijski zidni oslik

⁵² Usp. Šprljan, 2007., 181.

Danas je teško pronaći spomenički element stambene arhitekture, koji bi svjedočio povijesti Vodica. Ostaju samo zapisi i opisi pojedinaca kojima je stalo da očuvaju i ovaj aspekt vodičke baštine, zbog toga su preostali spomenički elementi stambene arhitekture vrijedni zaštite i očuvanja.

2.2. SAKRALNA ARHITEKTURA

Na administrativnom području Grada Vodice djeluje Župa Našašća Sv. Križa, a sakralne građevine koje joj pripadaju su stara župna crkva sv. Križa na groblju, sadašnja župna crkva Našašća sv. Križa, crkva sv. Ivana Krstitelja u Rakitnici, crkva sv. Ilije Proroka i crkva Gospe od Karmela na Okitu.⁵³ U prošlosti su crkve u vodičkom zaleđu, u Rakitnici, Pišci i na Okitu pripadale drugim župama.⁵⁴ Vodice su bile samostalna župa od 1564. godine, a u ekonomskom opisu porezne općine Vodice iz 1844. godine zapisano je da općini pripadaju zaselci Rakitnica, Pišća i Okit.⁵⁵

2.2.1. Crkve u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske

Tri su crkve na vodičkom prostoru zaštićena kulturna dobra i nalaze se u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1). Stara župna crkva sv. Križa i sadašnja župna crkva Našašća sv. Križa nalaze se u središtu Vodica, a crkva sv. Ivana Krstitelja nalazi se u vodičkom zaleđu na prostoru nekadašnjeg naselja Rakitnica.

2.2.1.1. Stara župna crkva sv. Križa na groblju

Stara župna crkva sv. Križa s grobljem spominje se 1402. godine u dokumentu⁵⁶ o donacijama za izgradnju šibenske katedrale, a posvećena je 19. listopada 1421. godine. Crkva sv. Križa bila je grobljanska crkva, ali je imala i kongregacijsku funkciju te se od sredine 16. do sredine 17. stoljeća navodila kao središnja crkva vodičke župe. Groblje uz crkvu bilo je u funkciji do 20. stoljeća, tj. do 1955. godine kada je sagrađeno novo vodičko groblje.⁵⁷ U današnje se vrijeme u crkvi nekoliko puta godišnje, naročito ljeti, održavaju mise, a kroz cijelu godinu služi kao galerijski prostor.⁵⁸

Crkva se stilski može datirati u drugu polovicu 14. stoljeća. Može ju se opisati kao zrelo gotički sakralni objekt manjih dimenzija koji nalikuje mnogim crkvama tog tipa na istočnoj obali Jadrana.

⁵³ Usp. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

⁵⁴ Usp. Ukić, 2010., 28.

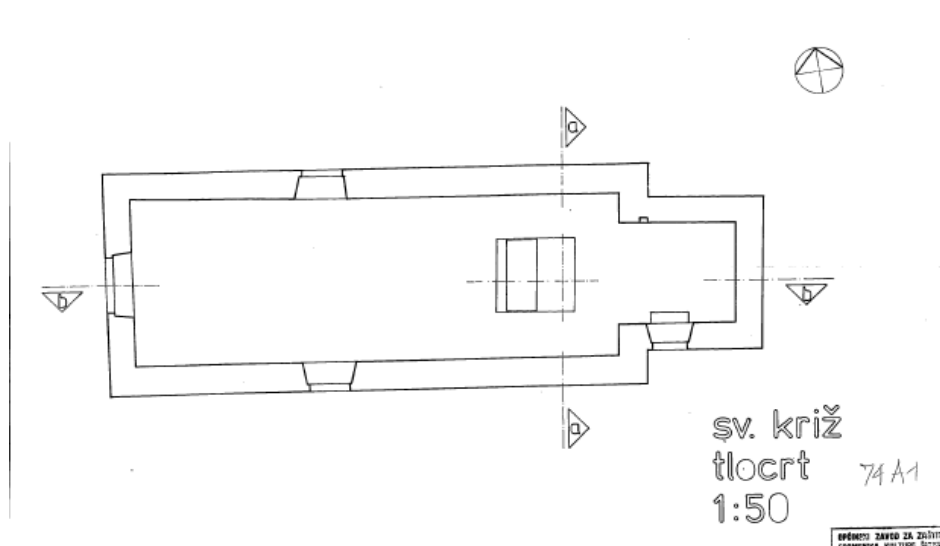
⁵⁵ Usp. Mužić, 2018., 26.

⁵⁶ Usp. Lambaša, 2022., 195. – 196.

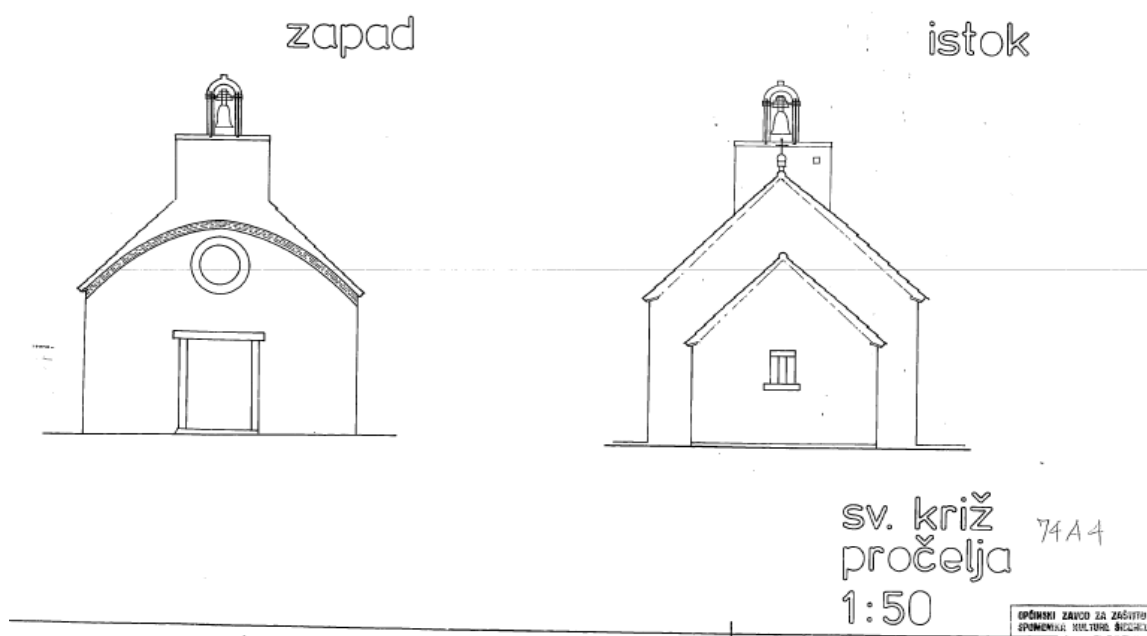
⁵⁷ Usp. Lambaša, 2022., 196.; Birin, 2022., 55. – 56.

⁵⁸ Usp. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

Ona je jednobrodna crkva s kvadratnom apsidom koja je okrenuta prema jugoistoku (Slika 9). Crkva ima dva ulaza: glavni ulaz nalazi se na sjeverozapadnoj strani, a pomoćni ulaz na južnoj strani apside. Na bočnim se zidovima nalazi po jedan drveni prozor. Na istoj osi pročelja nalaze se pravokutna ulazna vrata s kamenim okvirom, iznad njega je okrugli prozor s rozetom, na vrhu je smještena preslica s jednim zvonom (Slika 10). Crkva je nadsvođena prelomljenim gotičkim svodom, a na istočnom kraju sljemena broda nalazi se gotički akroterij.⁵⁹

Slika 9: Tlocrt stare župne crkve sv. Križa

Slika 10: Prikaz pročelja stare župne crkve sv. Križa

⁵⁹ Usp. Lambaša, 2022., 196.; Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja stare župne crkve sv. Križa na groblju u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017., 13.

Godine 2017. Ante Vrban, dipl. ing. arh., napravio je arhitektonsku snimku postojećeg stanja crkve.⁶⁰ Pošto je stara župna crkva na groblju u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1) on i njegova tvrtka ONIX GRUPA d.o.o. su dobili dozvolu Ministarstva kulture za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara.⁶¹ Iste je godine Grad Vodice naručio izradu projekta za uređenje okoliša i adaptaciju stare župne crkve sv. Križa pod nazivom *Idejno rješenje okoliša crkvice sv. Križa u Vodicama na Punti*. Tvrtka SITUS d.o.o. bila je projektant radova, a idejno projektno rješenje izradio je arhitekt Tomislav Krajina.⁶² On je dobio dozvolu za istraživanje i dokumentiranje nepokretnog kulturnog dobra te za izradu idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru.⁶³ Konzervatorski odjel u Šibeniku odredio je posebne uvjete koji su se morali pri radovima poštovati, kao npr. crkva i njen okoliš moraju i dalje biti omeđeni kamenim zidovima i kameni ulazni portal s vratima od kovanog željeza sa arhitektonskim stilskim naznakama s početka 20. stoljeća ne smije se mijenjati.⁶⁴

Prema smjernicama za restauriranje crkve plan je bio rekonstruirati pokrov tradicionalnom kupom kanalicom, s obzirom da je postojeći pokrov na dosta mjesta bio oštećen. Također trebalo je izvesti kompletno novu preslicu jer je postojeća preslica bila mala u odnosu na pročelje crkve. Fasadnu žbuku trebalo je odstraniti u cijelosti te procijeniti prema vezu i kvaliteti kamene građe treba li crkvu ponovno žbukati. Nasuprot glavnog ulaza na apsidu nalazio se zazidani fasadni otvor koji je trebalo otvoriti jer su se na fasadi vidjeli okviri otvora, no prije intervencije je trebalo napraviti istražne sonde. Na pročelju crkve bilo je potrebno projektirati i izvesti nova ulazna vrata te novu rozetu u okruglom prozoru. Na bočnim stranama crkve plan je bio projektirati i izvesti nove prozore te izraditi nove škure, a također je bilo potrebno izvesti i nova pomoćna vrata uz prezbiterij. U unutrašnjosti crkve trebalo je osmisлити novu rasvjetu, projektirati novi oltar i opremu

⁶⁰ Usp. Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja stare župne crkve sv. Križa na groblju u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017., 8. – 11.

⁶¹ Usp. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu Ante Vrbana, dipl. ing. arh. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0385; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-7); Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu tvrtke ONIX GRUPA d.o.o. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0384; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-2)

⁶² Usp. Župni ured Vodice, *Idejno rješenje okoliša crkvice sv. Križa u Vodicama na Punti*, SITUS d.o.o., Šibenik, prosinac 2017.

⁶³ Usp. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu mr. sc. Tomislava Krajine, dipl. ing. arh. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (11. ožujka 2016., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0007; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-16-6)

⁶⁴ Usp. Župni ured Vodice, *Posebni uvjeti za uređenje okoliša crkvice sv. Križ na Punti na kat. Čest. 324 K.O. Vodice u Vodicama po zahtjevu Grada Vodic* (5. siječnja 2018., KLASA: 612-08/17-23/5959; URBROJ: 532-04-02-14/6)

prezbiterija. Pod crkve je bio u dobrom stanju s dva groba, stoga je tijekom provođenja radova trebalo zaštititi pod.⁶⁵

Godine 2020. provedeni su istražni radovi na unutrašnjim zidovima i stropu lađe i apside. Radove je izvodila prof. konzervator-restaurator Tihana Milak, vlasnica obrta za restauriranje umjetnina TIKA ART, u suradnji s restauratorom majstorom Božom Petretićem, a *Izvešće izvedenih restauratorskih istražnih radova u crkvi sv. Križa na Punti u Vodicama* izdano je 21. siječnja 2020. godine. U izvješću je navedeno da su tijekom pregleda stanja crkve 15. siječnja 2020. godine opsežni radovi adaptiranja glavne crkve i njenog okoliša bili u tijeku, te da se prva faza radova odnosi na adaptaciju crkve koja bi trebala biti gotova 2020. godine, a 2021. godine bi se trebao urediti ogradni zid, staro groblje i okoliš.⁶⁶

Godine 2020. provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na akroteriju s križem, a Božo Petretić, restaurator majstor, o tim je radovima sastavio *Izvešće za izvedene konzervatorsko-restauratorske radove na akroteriju sa križem crkve sv. Križa na Punti u Vodicama*.⁶⁷

Na Facebook stranici Župe Našašća Sv. Križa 12. je studenog 2021. godine objavljeno da su radovi na staroj župnoj crkvi sv. Križa završeni postavljanjem nove preslice na pročelje crkve.⁶⁸ Usporedbom Slika 11, 12 i 13 može se vidjeti što je realizirano u adaptaciji koja je provedena po projektu *Idejno rješenje okoliša crkvice sv. Križa u Vodicama na Punti*, a na Slici 14 prikazan je interijer crkve nakon radova.

⁶⁵ Usp. Župni ured Vodice, *Idejno rješenje okoliša crkvice sv. Križa u Vodicama na Punti*, SITUS d.o.o., Šibenik, prosinac 2017., 3.

⁶⁶ Usp. Župni ured Vodice, *Izvešće izvedenih restauratorskih istražnih radova u crkvi sv. Križa na Punti u Vodicama*, TIKA ART, Šibenik, 21. siječnja 2021., 2. – 4.

⁶⁷ Usp. Župni ured Vodice, *Izvešće za izvedene konzervatorsko-restauratorske radove na akroteriju sa križem crkve sv. Križa na Punti u Vodicama*, Petretić Božo, Šibenik, 16. veljače 2020.

⁶⁸ Usp. Župa Našašća Sv. Križa – Vodice – Facebook objava (12. studenog 2021.), <https://www.facebook.com/ZupaVodice/posts/pfbid02YVbyeJron5Wh6nt9EKk6BR6nbujrSGxQUBe8nE683cpaaPnVxSFsvvo9x1rbTvRNl>, (pregledano 18. srpnja 2024.)

Slika 11: Izgled stare župne crkve sv. Križa prije adaptacije 2017. godine

Slika 12: Izgled zapadnog pročelja stare crkve sv. Križa, 2023.

Slika 13: Izgled sjevernog pročelja stare župne crkve sv. Križa, 2023.

Slika 14: Izgled unutrašnjeg prostora stare župne crkve sv. Križa, 2021.

2.2.1.2. Župna crkva Našašća sv. Križa

Gradnja župne crkve započela je 1662. godine i kao graditelj Kruno Prijatelj u svom tekstu *Barok u Hrvatskoj* navodi domaćeg majstora Vicka Drobnjaka s Korčule.⁶⁹ Zatim je 1725. godine poznati šibenski graditelj Ivan Skoko vjerojatno radio na kapeli i glavnom oltaru koji su kasnije uklopljeni u glavnu apsidu crkve.⁷⁰ Ipak, ne može se sa sigurnošću potvrditi da je Ivan Skoko izgradio kapelu jer o izgradnji kapele i apside svjedoči natpis na vanjskom zidu apside, gdje su naznačeni vrijeme izgradnje i graditelj (Slika 15 i Slika 16). Pod graditelja je potpisan *Scocho* (Skoko), a u isto vrijeme na ovom prostoru je djelovao i majstor Petar Skoko te su oba majstora radila na župnoj crkvi u Betini.⁷¹ U ranijoj fazi gradnje župne crkve u Betini spominje se Petar Skoko, a 1749. godine gradnju je nastavio van Skoko.⁷² Dakle, župna crkva Našašća sv. Križa građena je u dužem razdoblju na mjestu gdje se prije nalazila crkva Velike Gospe, a nadograđivana je još od 1746. do 1749. godine. Biskup Blaž Bonačić ju je 26. svibnja 1760. godine posvetio.⁷³

Slika 15: Vanjski zid apside župne crkve Našašća sv. Križa

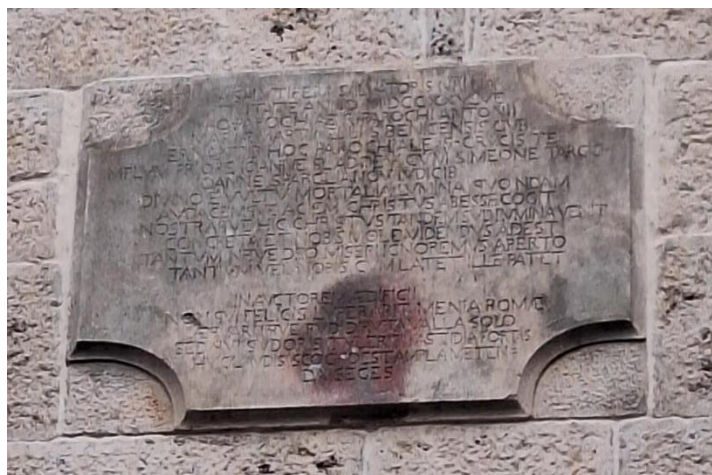
⁶⁹ Usp. Prijatelj, 1982., 676.

⁷⁰ Usp. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 16. srpnja 2024.)

⁷¹ Usp. Lambaša, 2022., 201.

⁷² Usp. Lambaša, 2022., 201.

⁷³ Usp. Ukić, 2010., 134.

Slika 16: Natpis na vanjskom zidu apside župne crkve Našašća sv. Križa

Majstor kasnijih nadogradnji između 1746. – 1749. godine nije poznat, no crkvu je vjerojatno nadograđivao domaći majstor jer je tipološki i stilski srodna sa skradinskom katedralom Porođenja Blažene Djevice Marije koja je građena u isto vrijeme, a organizacija unutrašnjeg prostora i povišeno svetište upućuju na Šibensku katedralu kao uzor.⁷⁴ Prema tekstu Marine Lambaše *Župna crkva Našašća sv. Križa u Vodici* „uporabom ovalnih prozora masivne arhitektonske dekoracije te kapitela u obliku greda prepoznajemo repertoar drugih šibenskih crkava, odnosno možemo majstora tražiti u domaćim radionicama.“⁷⁵

Crkva je građena u baroknom stilu, a na tlocrtu crkve (Slika 17) vidljivo je da ima pravokutnu apsidu i da je jednobrodna longitudinalna građevina. Smještena je u uskom rasteru ulica sjeverno od glavnog trga Vodica i ima nepravilnu orijentaciju, a svetište je okrenuto prema sjeveroistoku. Na pročelju crkve (Slika 18) nalazi se barokni portal s profiliranim nadvratnikom, iznad kojeg se nalazi istaknuti trokutasti prekinuti zabat. Iznad portala nalazi se ploča s natpisom na kojemu je zapisano kad je završena gradnja crkve, a iznad ploče s natpisom smještena je barokna kamena rozeta (Slika 19). U gornjem dijelu pročelja nalazi se trokutasti zabat u kojem je smješten mali okulus, a na bočnim se zidovima pilastrima razdijeljenima u tri polja u gornjem dijelu nalaze barokni ovalni prozori s okvirima koji podsjećaju na kartuše (Slika 20), dok se u središnjim poljima nalaze i portali bočnih ulaza.⁷⁶ Unutrašnjost crkve podijeljena je u dvije cjeline: prostor crkve i prostor prezbiterija sa sakristijom. Prostor prezbiterija sa sakristijom je povišen te je s

⁷⁴ Usp. Lambaša, 2022., 200.

⁷⁵ Usp. Lambaša, 2022., 200.

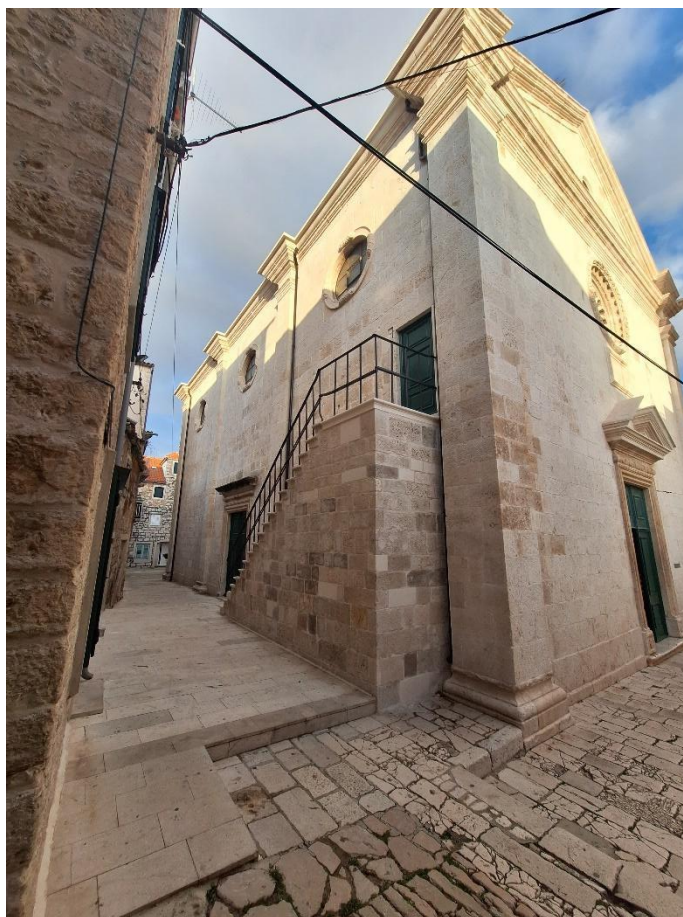
⁷⁶ Usp. Lambaša, 2022., 197. – 198.

POVRŠINE:
 - VESTIBUL 6,87 m²
 - CRKVA 191,72 m²
 - POKRETNOSTI 25,78 m²
 - SAKRISTIJA 11,18 m²
 - UKUPNO p+1: 244,96 m²

DUŽINA SREDNJI:
 - GLAVNE KLUPE 69,2 m
 - KLUPE (bočne) 5,4 m
 - POMOĆNE KLUPE 13,2 m
 - UKUPNO 87,8 m

GRUPNO pozvat = 293,77 m²

⁷⁷ Usp. Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja interijera župne crkve sv. Križa u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017., 13.

Slika 20: Bočna, sjeverna strana župne crkve Našašća sv. Križa

U crkvi se nalazi pet mramornih oltara izrađenih u baroknom stilu, središnji oltar u svetištu posvećen je svetome Križu. Sjeverno i južno od trijumfnog luka središnjeg oltara (Slika 21) nalaze se bočni oltari Presvetog Srca Isusova (sjeverno) i Gospe od Karmela (južno). Oba oltara su istog oblika i mogu se vezati uz radionicu braće Pija i Vicka Dall' Acqua koji se spominju u Šibeniku i okolici od 1758. godine.⁷⁸ Na desnoj, južnoj strani crkve nalazi se bočni oltar posvećen Antunu Padovanskom, a oltarne pale u bočnom oltaru Presvetog Srca Isusa (Slika 22) i na sjevernom bočnom oltaru Svete Obitelji (Slika 23) imaju potpis venecijanskog slikara Eugenija Morettija Laresea.⁷⁹

⁷⁸ Usp. Lambaša, 2022., 203.

⁷⁹ Usp. Lambaša, 2022., 203.

Slika 21: Svetište i bočni oltari župne crkve Našašća sv. Križa

Slika 22 i Slika 23: Oltarna pala oltara Presvetog Srca Isusa, sjeverno od trijumfalnog luka i
Oltarna pala oltara Svete Obitelji na sjevernoj strani broda crkve

Od 1993. do 2007. godine provedeni su mnogobrojni radovi u crkvi. Godine 1999. započelo je renoviranje pjevališta crkve po idejnom planu arhitekta Nikole Bašića, a tehničku dokumentaciju izradio je inženjer Ivo Sladoljev. Oba stara drvena kora su srušena te je zamijenjen novim betonskim korom s klupama, dok je 2002. godine prednja je ploha kora obložena drvom. Godine 2002. su iskopane stare kamene ploče, tlo je betonirano, postavljena je izolacija te su majstori iz Kaštela postavili nove kamene ploče. Godine 2003. provedena je klimatizacija i obnovljena električna instalacija crkve. Projekt za klimatizaciju izradila je tvrtka «Gorecco» iz Splita, a izvođač radova bila je firma «Tutić» iz Šibenika. Ovaj projekt bio je veliki promašaj jer sustav klimatizacije nije funkcionirao kako treba: zimi se crkva nije mogla zagrijati, a ljeti se crkva jedva mogla rashladiti. Nakon više pokušaja i traženja uzroka, 2005. godine ustanovilo se da grijanje crkve ne funkcionira te su čak stručnjaci s fakulteta u Rijeci i Zagrebu potvrdili da je klimatizacija crkve bila nepopravljivo promašen projekt.⁸⁰

Godine 2017. je Ante Vrbani, dipl. ing. arh., također napravio arhitektonsku snimku postojećeg stanja interijera crkve.⁸¹ Budući da se crkva nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1) arhitekt Vrbani i njegova tvrtka ONIX GRUPA d.o.o. dobili su dozvolu Ministarstva kulture za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara.⁸²

Godine 2023. tvrtka WERDEN d.o.o. provela je građevinske, konzervatorske i restauratorske radove na dijelu zapadnog pročelja crkve, na kamenom stubištu s pripadajućom željeznom ogradom. Radovi su provedeni u dogovoru s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Šibeniku.⁸³ Na vanjskom stepeništu zapadnog pročelja crkve bila su vidljiva brojna oštećenja i onečišćenja kamena. Na nekim dijelovima došlo je do mehaničkih oštećenja (okrhnuti rubovi i uglovi stepenica) i pojave pukotina, a na nekim su mjestima bili vidljivi i tragovi neprimjerenog materijala (betona) koji je korišten u prijašnjim intervencijama. Također, na stepeništu je došlo do pojave biološkog rasta u obliku viših i nižih biljki (Slika 24), a zahvaljujući njihovom rastu došlo je do pojave pukotina. Na mjestima gdje je ograda spojena s kamenom došlo je do procesa

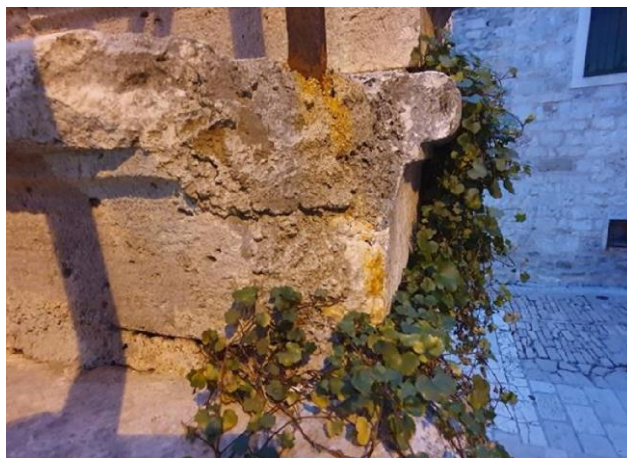
⁸⁰ Usp. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 17. srpnja 2024.).

⁸¹ Usp. Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja interijera župne crkve sv. Križa u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017., 8. – 11.

⁸² Usp. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu Ante Vrbana, dipl. ing. arh. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0385; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-7); Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu tvrtke ONIX GRUPA d.o.o. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0384; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-2)

⁸³ Usp. Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., 1.

oksidacije željeza (Slika 25), što je uzrokovalo prodor korozije u strukturu kamena. Zbog toga su nastale pukotine i na nekim dijelovima je došlo do pucanja samog kamena.⁸⁴

Slika 24: Detalj stubišta s odlomljenim dijelom i biološkim rastom

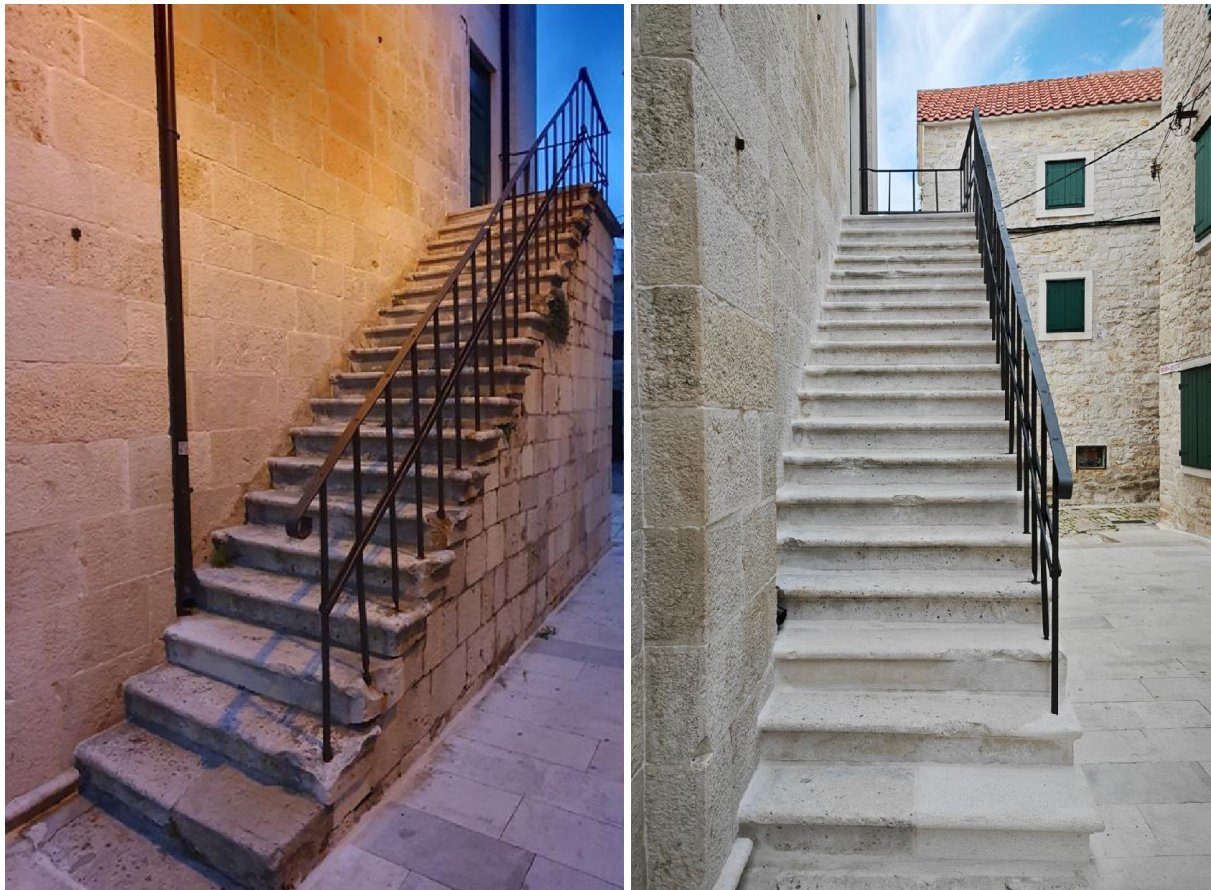

Slika 25: Detalj odmorišta jednokrakog kamenog stubišta – korozija ograde i naknadna intervencija betonom

Prilikom restauriranja stuba prvo su uklonjene dotrajale cementne i vapnene sljubnice i naknadne betonske intervencije, a zatim je provedeno kemijsko i mehaničko čišćenje. Na kraju su provedeni sanacijski radovi na kamenom pročelju stubišta i restauratorski radovi na samom stubištu i ogradi (Slika 26 i Slika 27).⁸⁵

⁸⁴ Usp. Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., 5. – 7.

⁸⁵ Usp. Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., 9. – 15.

Slika 26 i Slika 27: Stube župne crkve Našašća sv. Križa prije i nakon radova

2.2.1.2.1. Zvonik

Budući da je crkva smještena između uskih skučenih ulica, zvonik je izgrađen s druge strane ulice nasuprot pročelja crkve.⁸⁶ Zvonik je gradio majstor Vicko Macanović „Raguseo“ između 1752. i 1772. godine,⁸⁷ a Stošić u svojoj knjizi *Sela šibenskog kotara* zapisao je da je za gradnju zvonika crkve 26. lipnja 1752. godine potpisan ugovor uprave crkve sv. Križa i nekog majstora Vicka iz Dubrovnika te da zvonik 1808. godine nije bio završen.⁸⁸ Zvonik se sastoji od zatvorenih donjih etaža, dvije lože i piramidalnog završetka. Donja loža ima sa svake strane po dva veća prozora, a gornja tri manja (Slika 28 i Slika 29).⁸⁹ U knjizi *Vodice u franciskanskom katastru prve polovice 19. stoljeća* Ante Ukić navodi da je ovo tipičan zvonik „za mletačku sakralnu arhitekturu sa zatvorenim podankom i sa dvije lože, od kojih donja ima sa svake strane dva prozora, a gornja tri manja“⁹⁰, a jedno od zvona je saliveno u Veneciji 1852. godine i teži 500 kilograma.⁹¹

⁸⁶ Usp. Lambaša, 2022., 197.

⁸⁷ Usp. Prijatelj, 1982., 693.

⁸⁸ Usp. Stošić, 2020., 131. – 132.

⁸⁹ Usp. Prijatelj, 1982., 693.

⁹⁰ Ukić, 2010., 134

⁹¹ Usp. Ukić, 2010., 134.

Između 2006. i 2007. godine zvonik je temeljito renoviran. Izvođač radova bila je tvrtka *Keran Company*, a radove su sufinancirali Gradska uprava te sedamdeset i pet donatora. U radovima je postavljena nova krovna konstrukcija, instaliran gromobran te su unutrašnji dijelovi loža u potpunosti renovirani. Napuknuti blokovi kamenja u donjoj loži zamijenjeni su novima, gornja loža je razgrađena i ponovno složena s novim kamenim blokovima, a na sve je otvore postavljena zaštitna mreža da ptice više ne mogu ući u zvonik. Zamijenjen je zidni sat, a i zvona su dobila novu instalaciju i konstrukciju. Osim toga izvana su uređene zatvorene donje etaže i srednji dio zvonika.⁹²

Slika 28: Zvonik župne crkve Našašća sv. Križa, oko 1930. godine

⁹² Usp. Župa Našašća Sv. Križa – Vodice, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 17. srpnja 2024.)

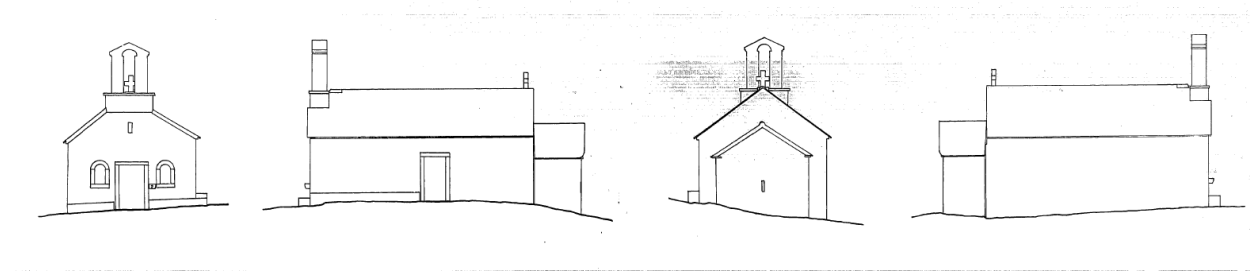
Slika 29: Zvonik župne crkve Našašća sv. Križa

2.2.1.3. Crkva sv. Ivana Krstitelja u Rakitnici

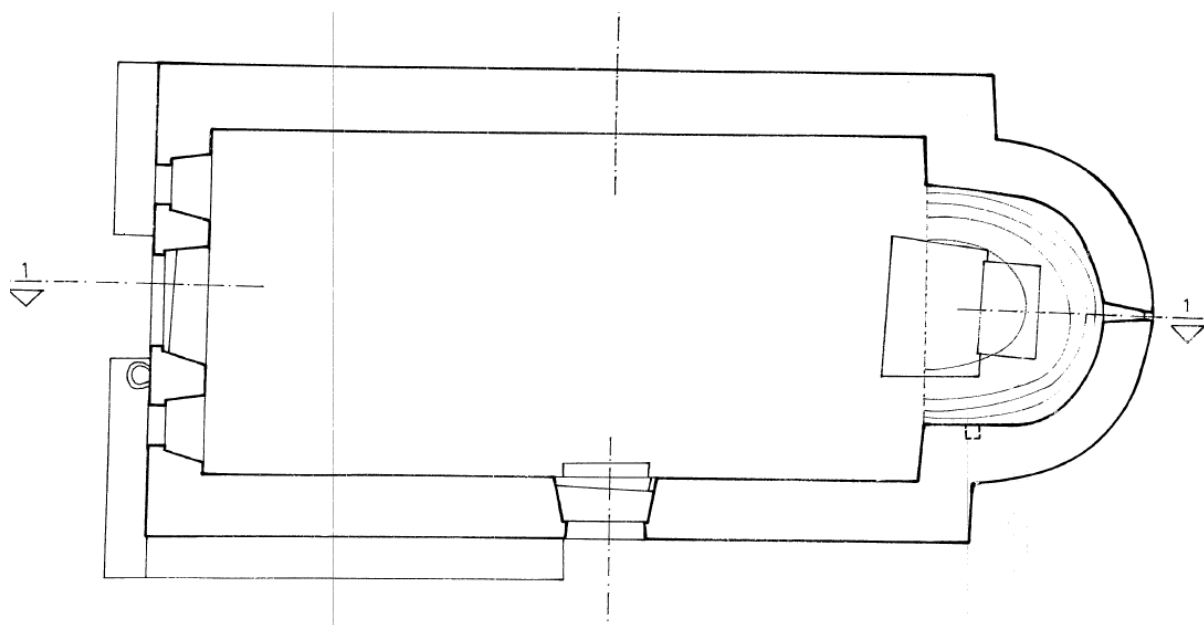
Prostor nekadašnjeg naselja Rakitnica nalazi se oko 6 km sjeverno od Vodica. Rakitnica je od 1357. godine pripadala distriktu šibenske komune, gdje je u 15. i na početku 16. stoljeća šibensko plemstvo imalo svoje poljoprivredne posjede. Godine 1448. šibenski je plemić Juraj Radoslavčić uz podršku biskupa osnovao župu u Rakitnici i financirao gradnju same crkve sv. Ivana Krstitelja.⁹³ Šibenski plemić Radoslavčić imao je pravo patronata nad crkvom, te je predlagao biskupu župnike koji su trebali doći u župu Rakitnica. Krsto Stošić je u svojoj knjizi *Sela šibenskog kotara* zapisao što je plemić Radoslavčić osigurao župniku: „On poklanja župniku i njegovim nasljednicima stan, vrtao, podvornicu i oko 100 gonjaja zemlje u okolici Rakitnice. Obvezuje se

⁹³ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 115. – 116.

pribaviti za dvije godine paramente, misal, kalež i drugo.“⁹⁴ Naselje Rakitnica je 1522. godine pripojeno Šibenskoj biskupiji jer su Osmanlije osvojile Skradin, a do tada je naselje Rakitnica pripadalo Skradinskoj biskupiji. Zbog opasnosti od Osmanlija stanovništvo Rakitnice je pobjeglo u priobalna naselja, a župa je oko 1572. godine prestala s djelovanjem te je crkva sv. Ivana Krstitelja s grobištem zapuštena. Postoji nacrt crkve iz 1746. godine na kojemu je vidljivo da crkva na pročelju ima tri prozora i zvonik na preslicu.⁹⁵ To potvrđuje prikaz pročelja koji se nalazi u Konzervatorskom odjelu u Šibeniku, gdje se također nalaze i prikazi tlocrta i presjeka crkve (Slika 30 i Slika 31).⁹⁶

Slika 30: Prikazi pročelja i bočnih strana crkve sv. Ivana Krstitelja

Slika 31: Tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja

Na službenoj internetskoj stranici župe Našašća Sv. Križa piše da je crkva sv. Ivana Krstitelja danas renovirana (Slika 32 i Slika 33). Crkva je tri puta godišnje otvorena, kad se tamo održavaju

⁹⁴ Stošić, 2020., 138.

⁹⁵ Usp. Stošić, 2020., 138.

⁹⁶ Usp. HR-MKM-UZKB-KO ŠI, *Tlocrt, presjeci i pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja, Rakitnica* (Konzervatorski odjel u Šibeniku)

mise na blagdane sv. Ivana Krstitelja i prvi svibnja.⁹⁷ Crkva se danas nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1).

Slika 32: Bočna strana i istočno pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja - stanje crkve 2021. godine

Slika 33: Zapadno pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja – misa na blagdan Rođenja sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja 2023.

⁹⁷ Usp. *Crkvena povijest Vodica*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

2.2.2. Ostale crkve

U vodičkom zaleđu postoje dvije crkve koje se ne nalaze u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1). Crkve su izgrađene u nekadašnjem naselju Pišća i iznad nekadašnjeg naselja Okit na istoimenom brdu. Ta su naselja prvi put spomenuta u srednjem vijeku kada su Hrvati u drugom slavenskom valu došli na ovo područje. U naseljima su prije pokršćavanja Hrvata postojala poganska sveta mjesta, a na tim mjestima su nakon pokršćavanja izgrađene crkve kao što su crkva sv. Ilije Proroka i crkva Gospe od Karmela.⁹⁸

2.2.2.1. Crkva sv. Ilije Proroka u Pišći

Pišća je povijesno srednjovjekovno naselje koje je na početku 19. stoljeća imalo petnaest građevina: četrnaest kuća za stanovanje i crkvu sv. Ilije Proroka, o čemu svjedoči katastarska karta Pišće u franciskanskom katastru.⁹⁹ Crkva je spomenuta 1298. godine u vrijeme kada je naselje Pišća pripadalo župi Srima,¹⁰⁰ a godine 1493. posvećena je sv. Iliji Proroku. Crkva je otvorena jednom godišnje, 30. srpnja, kada se tamo održava misa. Crkva i okolni prostor na kojemu se naziru ostaci grobova ograđeni su ovalnim zidom. Crkva nije baš u dobrom stanju, no prema službenoj internetskoj stranici župe Našašća Sv. Križa, crkva je 2005. godine temeljito renovirana iznutra, izvana kao i njen okoliš s ogradnim zidom (Slika 34 i Slika 35).¹⁰¹

Slika 34: Pročelje crkve sv. Ilije Proroka

⁹⁸ Usp. Belaj, 2008., 39. – 43.

⁹⁹ Usp. Ivanda, 2022., 93. – 94.

¹⁰⁰ Usp. Ukić, 2010., 137.

¹⁰¹ Usp. Župa Našašća Sv. Križa – Vodice, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 35: Začelje crkve sv. Ilije Proroka ograđene ovalnim zidom

2.2.2.2. Crkva Gospe od Karmela na Okitu

Crkva Gospe od Karmela izgrađena je kao zavjetna crkva na brdu Okit (135 metara), a prvotno je imala i groblje.¹⁰² Crkva ima burnu prošlost, rušena je dva puta, stoga je tri puta građena. Prva crkva (Slika 36) izgrađena je 1660-ih godina kao zavjetna crkva,¹⁰³ a 1909. godine izgrađene su postaje Križnog puta koje vode od podnožja brda do crkve.¹⁰⁴ Iste je godine pokraj crkve iskopana i cisterna za vodu.¹⁰⁵ Prema usmenoj predaji župljana, na mjestu crkve je prije postojala mala kapelica, a crkva je više puta proširivana. Razlog izgradnje crkve bila je zahvala mještana Vodica Gospi od Karmela jer ih je štitila u teškim borbama protiv Osmanlija 1646. godine i oslobodila od kuge koja je harala u šibenskoj okolini od 1649. do 1650. godine.¹⁰⁶

¹⁰² Usp. Ukić, 2010., 135. – 137.

¹⁰³ Usp. Ukić, 2010., 135.

¹⁰⁴ Usp. Belaj, 2008., 51.

¹⁰⁵ Usp. Mužić, 2018., 29.

¹⁰⁶ Usp. Mužić, 2018., 28. i 40.

Slika 36: Prva crkva Gospe od Karmela s prikazom stabla klena

S crkvom na Okitu povezana je jedna zanimljiva priča vezana za stablo poljskog javora koje mještani Vodica zovu klen, stablo koje cvate u travnju i svibnju. Jedno takvo stablo nalazilo se dvadesetak metara od crkve, te je vjerojatno bilo posađeno 1870. godine. Priča o klenu je zanimljiva, jer svake treće godine bi u noći s Badnjaka na Božić grana klena, koja je rasla u smjeru crkve, bez obzira na klimatske uvjete procvatila. Dr. sc. fra Ante Crnica je 1880. godine ostavio jedan od prvih zapisa o tom događanju, a klen je spomenut čak u talijanskom izvješću iz 1943. godine, u kojem je klen opisan kao stoljetno stablo koje je u badnjoj noći procvjetalo. Ovaj fenomen se događao sedamdeset godina između 1880. i 1950. godine. Godine 1951. klen je posječen jer su komunističke vlasti htjele zaustaviti okupljanja velikog broja vjernika.¹⁰⁷

U Drugom svjetskom ratu šibensko je područje bilo pod okupacijom Talijana i bilo je to mjesto raznih vojnih sukoba. Godine 1943. talijanska je mornarica granatirala crkvu i uništila ju do temelja, no prije napada Talijani su dozvolili sklanjanje svetih predmeta. Razlog uništenja bio je položaj crkve, jer su Talijani smatrali da bi partizani mogli crkvu koristiti kao zaklon i

¹⁰⁷ Usp., Mužić, 2018., 44. – 56.

osmatračnicu.¹⁰⁸ Izgradnja druge crkve na Okitu (Slika 37) započela je već 1946. godine.¹⁰⁹ Postavljeni su temelji na kojima je podignut zid od 3 metra za novo svetište, no nije bilo dovoljno sredstava za nastavak radova. Godine 1955. stanovnici Vodica opet su započeli gradnju crkve, no komunističke su im vlasti sve do 1967. branile i sprječavale gradnju. Gradnju crkve financirali su vodički vjernici koji su ju pod vodstvom don Vjekoslava Kurenta izgradili u svega 72 dana, a sav materijal za izgradnju ručno su dopremali do vrha brda. Biskup Josip Arnerić je 2. srpnja 1967. godine blagoslovio novu crkvu.¹¹⁰

Slika 37: Pogled na ulaz u drugu crkvu Gospe od Karmela

Za vrijeme Domovinskog rata na Vodice je palo više od tisuću granata, stradalo je tristotinjak kuća i poginulo dvanaestak mještana.¹¹¹ U jesen 1991. godine crkva je opet srušena (Slika 38), a gradnja nove crkve započela je 1995. godine. Tijekom Domovinskog rata probijen je put do samog vrha brda, zbog čega je tijekom zadnje gradnje bilo moguće s kamionima prenositi materijal do crkve. Idejni projekt izgradnje nove crkve izradio je arhitekt Nikola Bašić iz Zadra.¹¹²

¹⁰⁸ Usp. Mužić, 2018. 64. – 65.

¹⁰⁹ Usp. Mužić, 2018., 86.

¹¹⁰ Usp. Mužić, 2018., 86. – 89.

¹¹¹ Usp. Mužić, 2018., 166.

¹¹² Usp. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 38: Porušena druga crkva Gospe od Karmela

Arhitekt Nikola Bašić ima bogat opus arhitektonskih ostvarenja na području Zadra i Dalmacije, te je 2022. godine dobio nagradu ‘Viktor Kovačić’ za životno djelo. Tijekom Dana arhitekata 7.0 2023. godine u Providurovoj je palači u Zadru arhitekt Bašić razgovarao o svojim arhitektonskim ostvarenjima. U njegovom su opusu između ostalog Morske orgulje u Zadru (2005.), crkva sv. Josipa radnika u Ražinama pokraj Šibenika (1999.) i Spomen obilježje kornatskim vatrogascima na Kornatima (2010.). Arhitekt Bašić u razgovoru je spomenuo da je njegov prvi susret s projektom sakralnog sadržaja bila crkva Gospe od Karmela na Okitu.¹¹³

U izgradnji sve tri crkve na Okitu sudjelovali su dragovoljci, tj. vodički vjernici koji su na taj način ispunjavali zavjetna obećanja Gospi od Karmela. Arhitekt Bašić je u razgovoru sa suradnikom vizkulture Alenom Žunićem, koji je objavljen pod nazivom *Arhitektura mirisa, boje i zvuka* 2016. godine, govorio o projektu crkve Gospe od Karmela (Slike 39, 40 i 41) te naveo da je crkva „bila zamišljena kao bunja, kao čemer kako Šibenčani kažu, a njezina osebujna forma slijedila je

¹¹³ Usp. Nagrada ‘Viktor Kovačić’ za životno djelo – razgovor s Nikolom Bašićem (05. lipnja 2023.), <https://uha.hr/nagrada-viktor-kovacic-za-zivotno-djelo-razgovor-s-nikolom-basicem/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

geometriju *spira mirabilis* iz zlatnog reza.¹¹⁴ Također arhitekt Bašić je pri gradnji htio koristiti lokalni kamen bez veće obrade, što bi bio izraz elementarnog siromaštva, no na kraju je na zahtjev dragovoljaca, koji su pomogli pri zidanju crkve, korišten bijeli kamen iz obližnjeg napuštenog kamenoloma.¹¹⁵

Slika 39: Današnja crkva Gospe od Karmela

¹¹⁴ Žunić Alen, *Arhitektura mirisa, boje i zvuka* (09. studenog 2016.), <https://vizkultura.hr/arhitektura-mirisa-boje-zvuka/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

¹¹⁵ Usp. Žunić Alen, *Arhitektura mirisa, boje i zvuka* (09. studenog 2016.), <https://vizkultura.hr/arhitektura-mirisa-boje-zvuka/> (pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 40: Unutrašnjost današnje crkve Gospe od Karmela

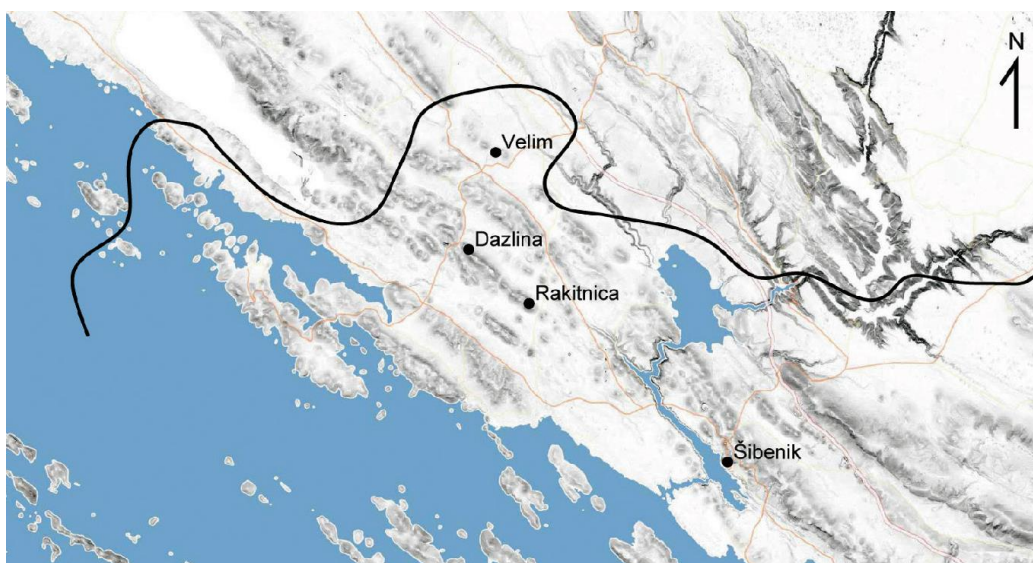

Slika 41: Vanjština današnje crkve Gospe od Karmela

Crkva Gospe od Karmela na Okitu kao hodočasničko marijansko svetište nije baš poznato izvan lokalnih okvira.¹¹⁶ No ona je danas važan naglasak u krajoliku, primjer suvremene sakralne arhitekture i turistička atrakcija te se svake godine 16. srpnja na blagdan Gospe od Karmela odvija procesija od župne do crkve na Okitu.¹¹⁷

2.3.FORTIFIKACIJSKA ARHITEKTURA

Vodice su se nalazile u zapadnom dijelu šibenskog distrikta te su imale strateški važnu ulogu za Šibenik zbog mnogih izvora pitke vode koji su nedostajali Šibeniku. U drugoj polovici 15. stoljeća Šibeniku i području Vodica stoga je prijetila opasnost ratnih pohoda Osmanlija, zbog čega su šibenski plemići gradili razne utvrde. Građene su komunalne utvrde, kule, stražarnice, plemićke utvrde, utvrđeni ljetnikovci, obrambeni bedemi i utvrđena naselja da bi se zaštitila obradiva polja i stanovništvo distrikta. Područje Vodica od Osmanlija su branile dvije utvrde, u zaleđu utvrda Rakitnica, a u samom naselju Čorićev toranj.¹¹⁸ U vodičkom zaleđu izgrađene su još utvrde Dazlina i Velim, koje su s utvrdom Rakitnica branile zapadni dio distrikta šibenske komune (Slika 42).¹¹⁹

Slika 42: Položaj utvrda Rakitnica, Dazlina i Velim s ucrtanom granicom šibenskog distrikta

¹¹⁶ Usp. Mužić, 2018., 30.

¹¹⁷ Usp. Ukić, 2010., 137.

¹¹⁸ Usp. Glavaš, 2022., 152. – 153.

¹¹⁹ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 113.

2.3.1. Čorićev toranj

Prvi povijesni zapis o gradnji kuće, koju danas nazivamo Čorićev toranj, datira iz 1533. godine kada je šibenski plemić Jeronim (Hieronymus) de Saracenis potpisao ugovor s klesarom Ivanom iz Hvara.¹²⁰ Čorićev toranj se u tadašnjim povijesnim zapisima naziva kućom (*domus*) jer su tadašnje plemićke kule imale stambenu funkciju. Zahvaljujući reljefnom gotičkom plemićkom grbu s prikazom kule s kruništem i inicijalima H. S. (Slika 43), koji se nalazi na jugoistočnom pročelju tornja, može se zaključiti da je obitelj De Saracenis bila vlasnik i graditelj tornja. Još jedan manji grb (Slika 44) koji sliči tom grbu nalazi se u desnom kutu nadvratnika ulaznih vrata.¹²¹

Slika 43: Plemički grb obitelji De Saracenis s inicijalima H. S. Jeronima de Saracenis na jugoistočnom pročelju tornja

Slika 44: Grb na desnoj strani nadvratnika ulaznih vrata.

Većina šibenskih plemićkih utvrda s vremenom je prešla u vlasništvo i skrb mletačke države pa je tako i Čorićev toranj postao komunalna utvrda u vlasništvu šibenske komune.¹²² Šibenski knez

¹²⁰ Usp. Glavaš, 2016., 82.

¹²¹ Usp. Glavaš, 2016., 81. – 82.

¹²² Usp. Glavaš, 2022., 154. – 156.

Luka Fallijer u službenom je izvještaju mletačkom Senatu 1587. godine pisao o fortifikacijama u Vodicama koje su se sastojale od slabog obrambenog bedema i snažne komunalne kule. Time je potvrdio da je Čoričev toranj zaista bio komunalna utvrda. Zahvaljujući Fallijerovom izvještaju zna se što su Mletci napravili za bolje utvrđivanje naselja, a samo dvije godine ranije šibenski je knez Orsato Giustinijan u svom izvještaju pisao o tome da je trebalo izgraditi veći zid s više kula. Danas osim Čoričevog tornja ne postoje nikakvi ostaci planiranih mletačkih fortifikacija u Vodicama. Razlog ojačavanja fortifikacija samog naselja je dolazak utvrde Rakitnica 1571. godine u ruke Osmanlija, a jedini zapisani napad Osmanlija na Vodice dogodio se na početku Kandijskog rata 1646. godine, kada je četiri tisuće osmanskih konjanika napalo Vodice.¹²³ Pred kraj Kandijskog rata Čoričev je toranj vjerojatno bio u vlasništvu šibenske plemićke obitelji Fondra, no za potvrdu tog podatka potrebna su daljnja arhivska istraživanja.¹²⁴

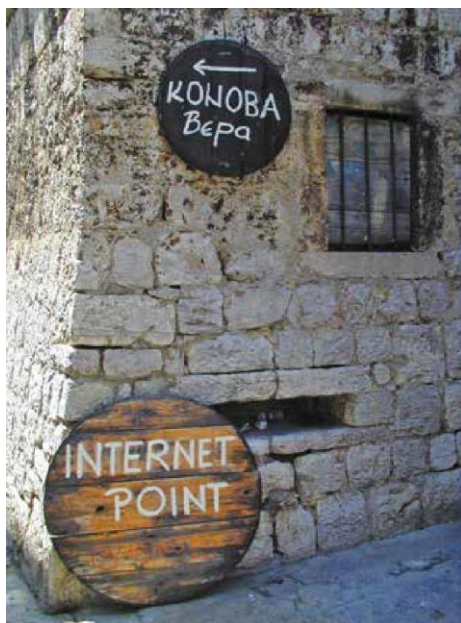
Čoričev toranj sastoji se od tri kata, visok je nešto više od 13 m, te predstavlja jednu od najviših građevina u povijesnoj jezgri Vodica. Toranj je nadograđivan u visinu i adaptiran u unutrašnjosti u više faza. U prvoj fazi izgradnje izgrađeno je prizemlje s jednim katom iznad kojeg se vjerojatno nalazio krov. Negdje na polovici tornja nalaze se ostaci ležišta izvorne mašikulacije koja je okruživala cijeli toranj, a na fasadi iznad mašikulacije nema ostataka kruništa, stoga je toranj prije daljnjih nadogradnja bio vjerojatno samo natkriven četverostrešnim krovom. Na vanjskim zidinama prizemlja izgrađen je pokos koji je naglašeniji na sjeverozapadnom i djelomično na jugozapadnom pročelju jer je opasnost Osmanlija prijetila sa sjevera. Na pročeljima u prizemlju tornja smještene su dva pravokutna otvora za topove, jedan se nalazi odmah do glavnog ulaza koji je uz to zaštićen dubokom eskarpom, a drugi na sjeveroistočnom pročelju (Slika 45), a na svakom pročelju su iznad kordonskog vijenca simetrično raspoređene po dvije puškarnice s kružnim završetkom. Prizemlje u unutrašnjem prostoru ima svod (Slika 46), a u interijeru drugog kata nalaze se renesansni kameni umivaonik (Slika 47) i kamin koji su u drugoj fazi izgradnje presječeni svodom.¹²⁵ Prema Glavaševom članku *Čoričev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda* „svod je sagrađen jer je, kao znatno čvršći konstruktivni element nego obični drveni grednik, mogao bolje nositi eventualne topove koji su mogli biti postavljeni na završnoj etaži Čoričevog tornja.“¹²⁶

¹²³ Usp. Glavaš, 2016., 81. – 83.

¹²⁴ Usp. Glavaš, 2022., 156.

¹²⁵ Usp. Glavaš, 2016., 83. – 85.

¹²⁶ Glavaš, 2016., 85.

Slika 45: Topovski otvor na sjeveroistočnom pročelju

Slika 46 i Slika 47: Svod u prizemlju i Renesansni kameni umivaonik na drugom katu

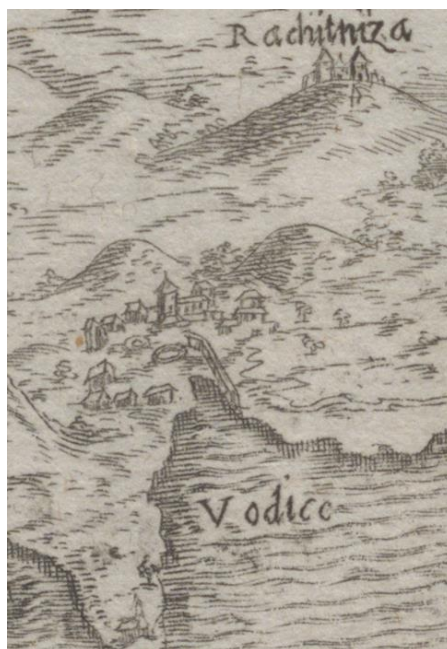
U drugoj su fazi izgradnje i adaptacije tornja na konzolama prijašnje maškulacije u središnjoj osi jugoistočnog pročelja postavljene tri renesansne konzole za kameni balkon, na koji se izlazilo kroz velika reprezentativna vrata. Također je izgrađen i treći kat s kruništem u čijoj su središnjoj osi postavljene četiri berteske, od kojih su danas samo sačuvane po dvije donje konzole (Slika 48). Krunište je naknadno zazidano i iznad njega je podignuto četverostrešno drveno krovništ¹²⁷. Šibenčanin Martin Kolunić Rota je 1570. godine izradio kartu *Sito Particolare Del Contado Di*

¹²⁷ Usp. Glavaš, 2016., 86.

Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX s prikazom Šibenika i njegove okolice, a na karti je prikazan i Čorićev toranj kao istaknuta kula sa šatorskim krovom u centru Vodica (Slika 49). Zahvaljujući tom prikazu tornja može se zaključiti da je druga faza nadogradnje vjerojatno bila provedena u drugoj polovici ili kraju 16. stoljeća.¹²⁸

Slika 48: Ostaci berteski pri vrhu Čorićevog tornja

Slika 49: Čorićev toranj na detalju karte *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX*

¹²⁸ Usp. Glavaš, 2016., 83., 86.

Posljednja faza adaptacije i pregradnje tornja odvila se nakon što Osmanlije više nisu predstavljale opasnost, te je toranj postao stambeni objekt i više nije imao fortifikacijsku funkciju. Nekadašnje berteske su prenamijenjene u prozorske otvore, a balkonska su vrata, koja su na jugoistočnoj strani izlazila na balkon, također pregrađena u prozor.¹²⁹

Na jugozapadnoj strani Čorićevog tornja nalazi se dvorište s tri ulaza, ograđeno visokim kamenim zidovima debljine oko 60 centimetara koji su naknadno dozidani uz toranj. Ograđeno dvorište i toranj ucrtani su u franciskanskom katastru iz 1825. godine. Tu su samo prikazani toranj i građevina koja se sa sjeverozapadne strane naslanja na toranj, a druge građevine u dvorištu zabilježene su tek kasnije u reambulacijama katastra. Na ogradnim zidovima i ulazima u dvorište nema naznaka da su imali obrambenu funkciju pa se bez dodatnih arheoloških istraživanja ne može sa sigurnošću potvrditi je li toranj s ograđenim dvorištem funkcionirao kao fortifikacijski kompleks.¹³⁰

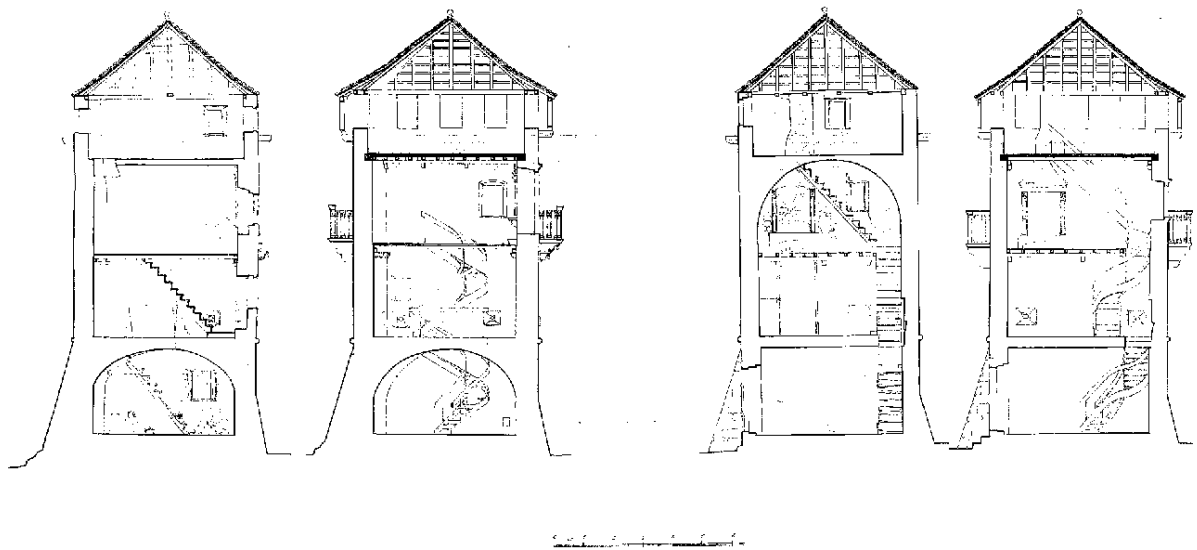
Konzervatorsko-restauratorski projekt rekonstrukcije Čorićevog tornja izrađen je 80-ih godina prošlog stoljeća. Plan projekta bio je da se na mjestu mašikulacije izgradi balkon s balustradom, zatim je trebalo restaurirati izvorne berteske od kojih samo postoje po dvije donje konzole, a ostali elementi berteski nisu poznati. Na drugom katu tornja planiralo se ukloniti izvorni svod, a u prizemlju bi se izgradilo spiralno stubište koje bi vodilo do drugog kata. Za projekt je izrađena tehnička projektna dokumentacija u Konzervatorskom odjelu u Splitu (Slika 50), gdje su naznačene promjene. Za ovaj projekt, prema Glavaševom mišljenju, nisu provedene nikakve kvalitetne znanstvene analize i valorizacije povijesnih faza gradnje i adaptacije Čorićevog tornja, već se htjelo rekonstruirati nepostojeće izvorno stanje.¹³¹ Glavaš u svom članku *Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda* navodi što je od projekta izvedeno: „Na sreću, izvedene su samo replike dviju središnjih konzola i postavljene neutralne trostruke kamene konzole na mjestu nekadašnjih konzola mašikulacije. Iznad njih je montiran neprimjereni armiranobetonski balkon (Slika 51) koji je s lakoćom moguće ukloniti.“¹³²

¹²⁹ Usp. Glavaš, 2016., 86. – 87.

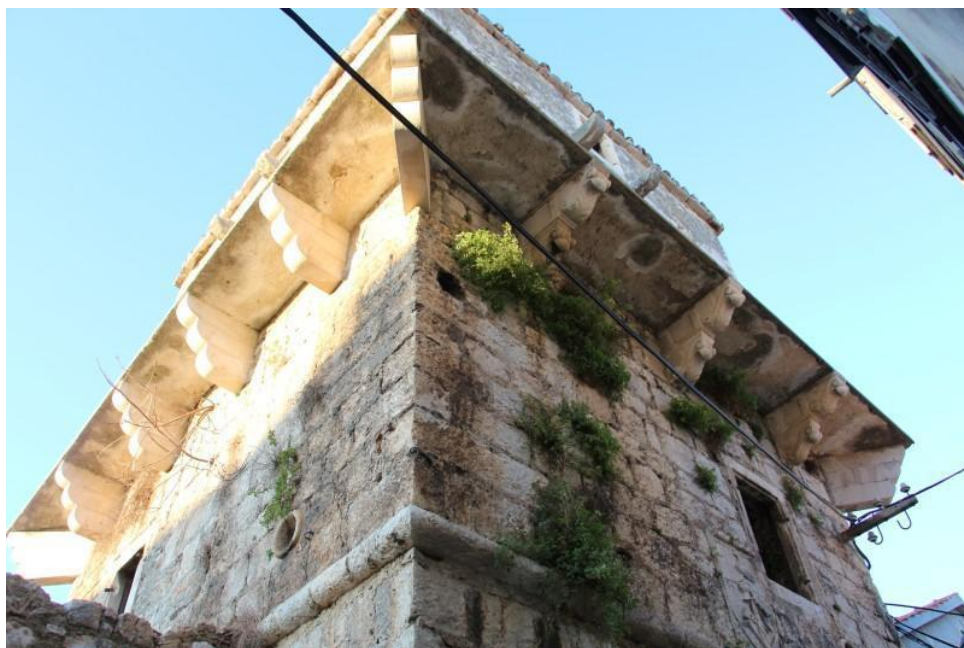
¹³⁰ Usp. Glavaš, 2016., 87.

¹³¹ Usp. Glavaš, 2016., 88.

¹³² Glavaš, 2016., 88.

Slika 50: Projekt rekonstrukcije Čorićevog tornja iz 1984. godine

Slika 51: Armiranobetonski balkon

Čorićev toranj neko je vrijeme služio kao privremeni izložbeni prostor. Jedna od izložbi vodičkih umjetnika odvila se 2012. godine povodom proslave 100. obljetnice Vodičkih žudija. Zahvaljujući

toj izložbi mnogi posjetioči po prvi su put vidjeli interijer Čorićevog tornja.¹³³ Osim toga u dvorištu tornja ljeti su se odvijale i kazališne predstave pa bi to prema vodičkom kinooperateru Mariu Petroviću bila idealna lokacija za ljetno kino i muzejsko-galerijski prostor.¹³⁴

Krajem 2015. godine održan je sastanak Grada Vodica s konzervatorima o čemu je pisao lokalni informativno-oglasni portal *Infovodice*. U članku *Hoće li uskoro Čorićev toranj postati muzejski prostor kojeg Vodice zaslužuju?* saznao se razlog sastanka, a to je činjenica da je toranj u ruševnom stanju te se u njega ne može više ući pa zbog dotrajalosti predstavlja opasnost za prolaznike.¹³⁵ Grad Vodice htio je otkupiti Čorićev toranj kako bi se izradila projektna dokumentacija preko koje bi toranj dobio sredstva iz europskih fondova za zaštitu kulturne baštine pa bi s tim novcem i vlastitim sredstvima Grad Vodice prenamijenio prostor Čorićevog tornja i dvorišta u muzejski prostor s ljetnom pozornicom. Budući da se Čorićev toranj nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1), on je pod nadzorom Konzervatorskog odjela Šibenika, stoga je Konzervatorski odjel dužan naložiti vlasnicima da saniraju kulturno dobro. Prema tadašnjoj gradonačelnici Vodica Branki Jurićev-Martinčev postojala je mogućnost da Grad Vodice postane skrbnik kulturnog dobra, ako vlasnici ne izvrše sanaciju tornja. Godine 2016. Grad Vodice dobio je suglasnost za otkup vlasništva od svih vlasnika tornja, osim jednog. Stoga Grad Vodice nije mogao postati vlasnikom cijelog tornja. Također su problem predstavljali neuređeni međuvlasnički odnosi jer se nije znalo sa sigurnošću kojem vlasniku što pripada i jedina opcija je bila otkupiti cijeli Čorićev toranj s dvorištem.¹³⁶ Iste godine Turistička je zajednica grada Vodica postavila informativnu tablu s nazivom i QR kodom (Slika 52) na Čorićev toranj.¹³⁷

¹³³ Usp. *Korizmena izložba u Čorićevom Turnju* (01. travnja 2012.), <https://arhiva.infovodice.com/arhiva/festival-zudija/korizmena-izlozba-u-coricevom-turnju> (pregledano 09. srpnja 2024.)

¹³⁴ Usp. *Vodički kinooperater Mario Petrović: Jedna od najvećih želja za budućnost mi je Ljetno kino u Vodicama* (18. svibnja 2015.), <https://arhiva.infovodice.com/kulturne-novosti/vodicki-kinooperater-mario-petrovic-jedna-od-najvecih-zelja-za-buducnost-mi-je-ljetno-kino-u-vodicama> (pregledano 09. srpnja 2024.)

¹³⁵ Usp. *Hoće li uskoro Čorićev toranj postati muzejski prostor kojeg Vodice zaslužuju?* (28. prosinca 2015.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/hoce-li-uskoro-coricev-turanj-postati-muzejski-prostor-kojeg-vodice-zasluzuju> (pregledano 09. srpnja 2024.)

¹³⁶ Usp. Petar Grgurev, *Neriješeni imovinski odnosi koče obnovu kulturno povijesnog bisera smještenog u središtu Vodica* (13. listopada 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/nerijeseni-imovinsko-pravno-odnosi-koce-obnovu-kulturno-povijesnog-bisera-smjestenog-u-sredistu-vodica> (pregledano 10. srpnja 2024.)

¹³⁷ Usp. Petar Grgurev, *Postavljene info table s QR kodovima na Čorićevom turnju i na Crkvi Našašća sv. Križa* (02. srpnja 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/vijesti/postavljene-info-table-s-qr-kodovima-na-coricevom-turnju-i-na-crkvi-nasasca-sv-kriza> (pregledano 10. srpnja 2024.)

Slika 52: Informativna tabla s QR kodom na Čorićevom tornju.

Godine 2021. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju raspisala je *Javni natječaj za podnošenje prijava za dodjelu sredstava iz Nacionalnog programa pomoći sektoru vina za razdoblje od 2019 do 2023. godine za mjeru „Ulaganja u vinarije i marketing vina“ u 2021. godini.*¹³⁸ Na taj natječaj prijavio se današnji vlasnik Čorićevog tornja Bruno Čorić preko svoje tvrtke BRUNO GRADNJA d.o.o.. Vlasnik tornja je za prijavu na natječaj trebao priložiti mnogobrojnu dokumentaciju, pod koju spadaju *Prijavni obrazac (L6_PP_O3)*, *Plan aktivnosti (L6_PP_O4)* i dokumentacija o rekonstrukciji i adaptaciji građevine.¹³⁹

Naziv prijavljenog projekta je *KOMPLEKS ČORIĆ S TORNJEM – Sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, a cilj projekta je uređenje vinoteke s kušaonicom u skladu s konzervatorskim rješenjima. Čorićev bi toranj postao galerijski prostor, a u zatvorenom bi se dvorištu u gospodarstvenim objektima nalazila vinoteka s kušaonicom. U *Planu aktivnosti (L6_PP_O4)* navedene su i planirane sanacije na tornju. Plan je bio ukloniti postojeće stropove u prizemlju i oba kata te ih zamijeniti drvenim stropom, a u potkrovlju zamijeniti cijelo krovšte. Također bi se uklonio armiranobetonski balkon i na njegovu mjestu izveo novi balkon od kamenih štokovanih ploča te bi balkon bio ograđen ogradom od profiliranih kamenih stupova s rukohvatom, čija bi izvedba bila u skladu s prijedlogom Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Nedostajući dijelovi

¹³⁸ Mjera Ulaganja u vinarije i marketing vina, *Javni natječaj za podnošenje prijava za dodjelu sredstava iz Nacionalnog programa pomoći sektoru vina za razdoblje od 2019 do 2023. godine za mjeru „Ulaganja u vinarije i marketing vina“ u 2021. godini*, <https://www.apprrr.hr/mjera-investicija-u-vinarije-i-marketing-vina/> (pregledano 11. rujna 2024.)

¹³⁹ Usp. Mjera Ulaganja u vinarije i marketing vina, *Javni natječaj za podnošenje prijava za dodjelu sredstava iz Nacionalnog programa pomoći sektoru vina za razdoblje od 2019 do 2023. godine za mjeru „Ulaganja u vinarije i marketing vina“ u 2021. godini*, <https://www.apprrr.hr/mjera-investicija-u-vinarije-i-marketing-vina/> (pregledano 11. rujna 2024.)

kamenih elemenata na pročeljima tornja bili bi nadopunjeni novima, a pod do postojećeg betona trebalo je očistiti i na njega položiti kamene krupno štokovane ploče s klesanim rubovima. Također bi se uklonila i zamijenila postojeća žbuka s vapnenom žbukom i izvelo bi se injektiranje svoda zbog stabilizacije.¹⁴⁰

Godine 2017. tvrtka DOM-KONZALTING d.o.o. i Milivoj Miletić, dipl. ing. građ., dobili su dozvolu Ministarstva kulture za izradu idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nosivoj konstrukciji nepokretnog kulturnog dobra,¹⁴¹ a glavni projekt za rekonstrukciju i adaptaciju tornja i okolnih objekata pod nazivom *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija/* izrađen je 2021. godine.¹⁴² U dokumentaciji za projekt pod stavkom *Grafički prilozi* nalazi se prikaz geodetske situacije stvarnog stanja, gdje se mogu vidjeti svi postojeći objekti u kompleksu (Slika 53), a to su Čorićev toranj (1), zgrada neposredno uz toranj (2), a u dvorištu se nalaze dvorišna zgrada (3), ruševina (4) i nadstrešnica (5). U *Grafičkim prilogima* projekta također se nalazi novoprojektirano stanje jugoistočnog pročelja (Slika 54).¹⁴³ U dokumentaciji projekta pod stavkom *Ugovor o kupoprodaji* nalazi se i *Presuda Općinskog suda u Šibeniku* iz 2020. godine,¹⁴⁴ u kojoj se potvrđuje da je Bruno Čorić jedini vlasnik Čorićevog tornja s dvorištem, a do tada je pod vlasnicima bilo evidentirano ukupno devetnaest vlasnika. Također u presudi je navedeno da je Čorićev toranj od 1900. godine u vlasništvu obitelji Čorić.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Plan aktivnosti*, Šifra: L6_PP_O4 (APPRRR), Šibenik, 29. travnja 2021., 2. – 7.

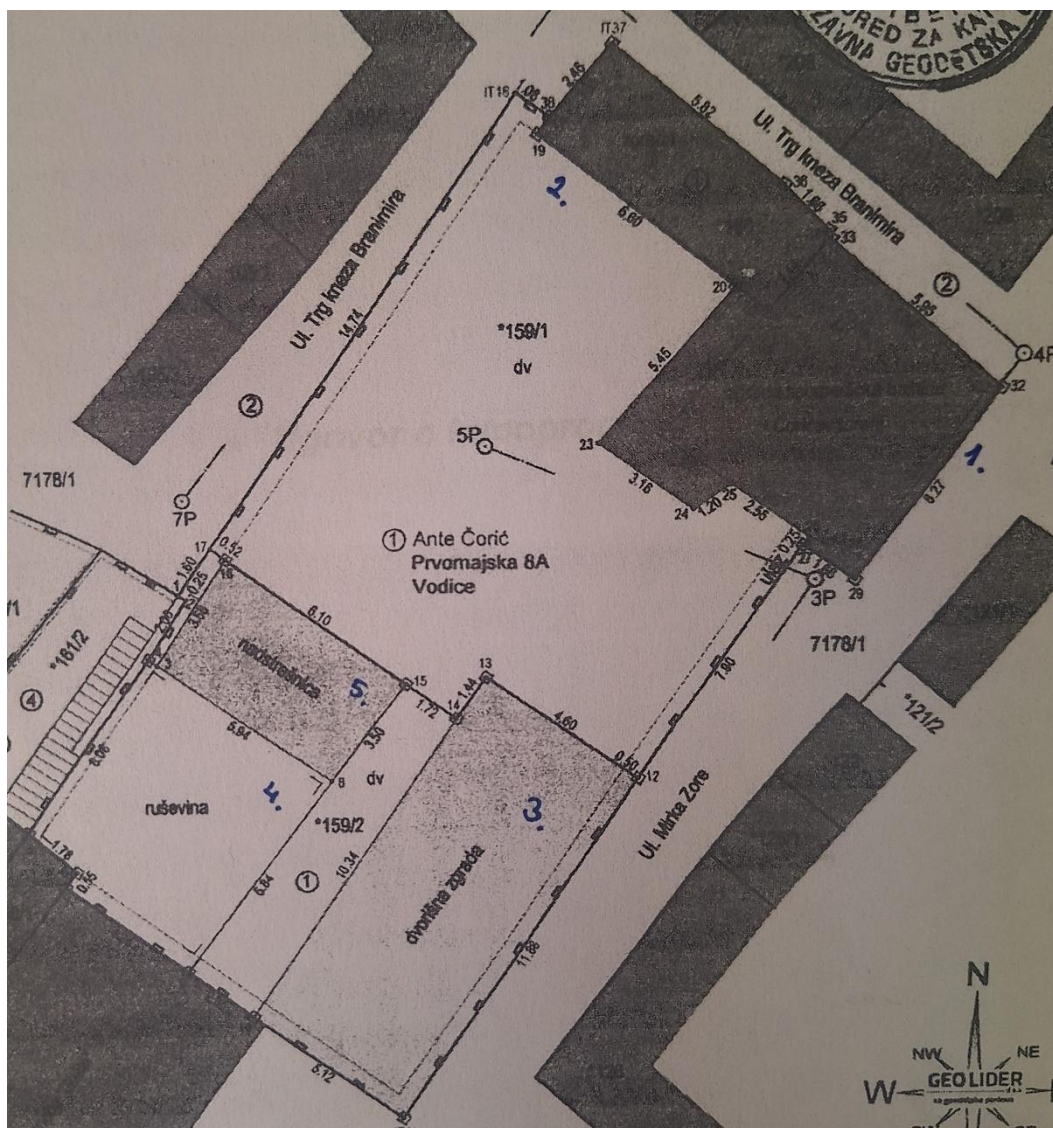
¹⁴¹ Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu tvrtke DOM-KONZALTING d.o.o. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (14. prosinca 2017., KLASA: UP/I-612-08/17-03/0296; URBROJ: 532-04-01-01-01/6-17-2)

¹⁴² Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021.

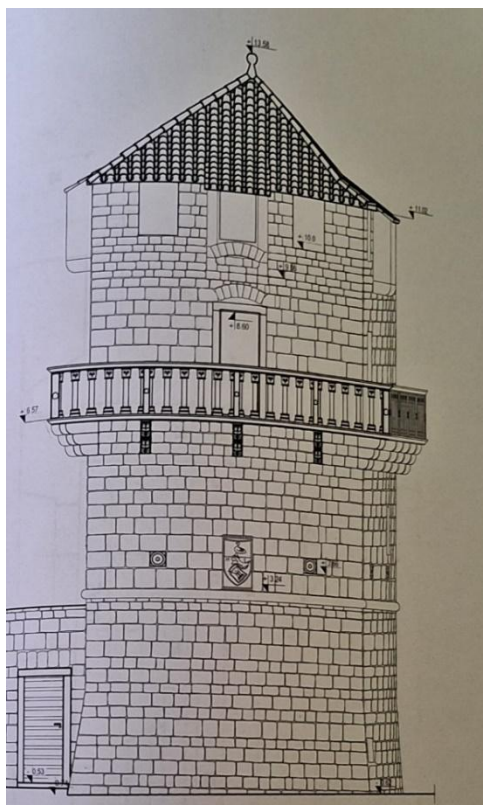
¹⁴³ Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021., 47. – 48.

¹⁴⁴ Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021., 28.

¹⁴⁵ Usp. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Presuda Općinskog suda u Šibeniku o utvrđivanju vlasnika Čorićevog tornja* (14. srpnja 2020., BROJ ZAPISA: 17897-98915; KONTROLNI BROJ: 01bf3-a1afd-4b2869)

Slika 53: Situacija na geodetskoj podlozi (postojeće stanje)

Slika 54: Novoprojektirano stanje jugoistočnog pročelja Čorićevog tornja

Prema današnjem izgledu Čorićevog tornja i fotografiji autorice iz listopada 2023. godine (Slika 54) može se zaključiti da projekt *KOMPLEKS ČORIĆ S TORNJEM – Sanacija, rekonstrukcija i adaptacija* nije prošao na natječaju te toranj i dalje čeka pronalazak adekvatnog rješenja.

Slika 54: Današnji izgled Čorićevog tornja

2.3.2. Utvrda Rakitnica

Utvrda Rakitnica sagrađena je da se zaštiti lokalno stanovništvo i lakše kontroliraju poljoprivredne površine i bila je jedna od tri ključne utvrde u obrani zapadnog dijela šibenskog distrikta od Osmanlija krajem 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća. Prvi zapis o gradnji utvrde Rakitnica datira iz 1509. godine i to je bio ugovor između sedam šibenskih plemićkih obitelji i lokalnih seljaka, a 1521. godine potpisan je ugovor sa šibenskim topnikom koji bi godinu dana boravio na utvrđi.¹⁴⁶ Na karti *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX* s prikazom Šibenika i njegove okolice (Slika 56) prikazana je i utvrda Rakitnica.

Slika 56: Utvrda Rakitnica na detalju karte *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX*

Na početku Ciparskog rata (1570. – 1573.), vjerojatno 1571. godine, utvrdu s cijelom okolicom osvojile su Osmanlije. Za vrijeme okupacije tu su bili smješteni dobro naoružani osmanlijski vojnici, a od 1620. godine u povijesnim je zapisima spomenut i aga koji je stanovao u Rakitnici.¹⁴⁷ Mletci su tijekom Kandijskog rata pokušali dva puta neuspješno osvojiti utvrdu, ali su ju 1647. godine uspjeli osvojiti i potom su ju srušili kako bi spriječili povratak Osmanlija u utvrdu. Godine 1699. mletačko-osmanska se granica premjestila na liniju Grimani, zbog čega se utvrda više nije obnavljala ni održavala jer više nije imala vojni značaj, te ne postoje povijesni zapisi o daljnjoj obnovi i korištenju utvrde.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 114. – 116.

¹⁴⁷ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 116. – 117.

¹⁴⁸ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 113. – 117.

Ostaci utvrde Rakitnica (Slika 57) nalaze se na brdu Kuline (170 m) s kojeg se pruža pogled na cijeli šibenski zaljev. Utvrda se sastojala od više zasebnih građevina koje su građene od neobrađenog kamena s većom upotrebom vezivnog materijala. Te se građevine mogu svrstati u dvije grupe: u prvu grupu spadaju građevine stambeno-gospodarskog karaktera, a u drugu građevine upravno-fortifikacijskog karaktera.¹⁴⁹ Većina stambeno-gospodarskih građevina bila je fortificirana i smještena na sjeverozapadnoj strani brda. Između objekata su vidljivi tragovi prolaza i ulica, a ostaci zidova pojedinih kuća ukazuju na to da su objekti imali više katova. Neke su građevine imale i manja dvorišta ograđena visokim zidovima, a ostaci nekih višekatnih građevina (Slika 58) stoje i danas te na zidovima imaju puškarnice.¹⁵⁰

Slika 57: Pogled na ostatke utvrde Rakitnica s juga

¹⁴⁹ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 124.

¹⁵⁰ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 124.

Slika 58: Ostaci jedne od građevina utvrde Rakitnica

Na najvišoj uzvisini brda na sjeveroistočnoj strani nalaze se ostaci obrambenog sklopa tj. pravokutne kule koja je ojačana pokosom od klesanih kamenih blokova. Kula je na jugoistočnoj strani povezana s najvećom pravokutnom građevinom koja je omeđena debljim zidom i smještena na najvišem dijelu brda, a unutar same građevine nalaze se ostaci zidova ondašnjih prostorija.¹⁵¹ Prema članku *Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta* „veličina, raspored i smještaj građevine na najdominantnijoj poziciji snažno ukazuju da je riječ o ostacima kaštela tj. utvrde.“¹⁵²

Ostaci trinaest građevina na vrhu brda koji tvore utvrdu Rakitnica ucrtani su u franciskanskom katastru iz prve polovice 19. stoljeća (Slika 59). Iva Petković Pavić, mag. ing. arh., izradila je i arhitektonsku skicu utvrde (Slika 60), a građevine su na snimci označene istim brojevima kao u franciskanskom katastru.¹⁵³

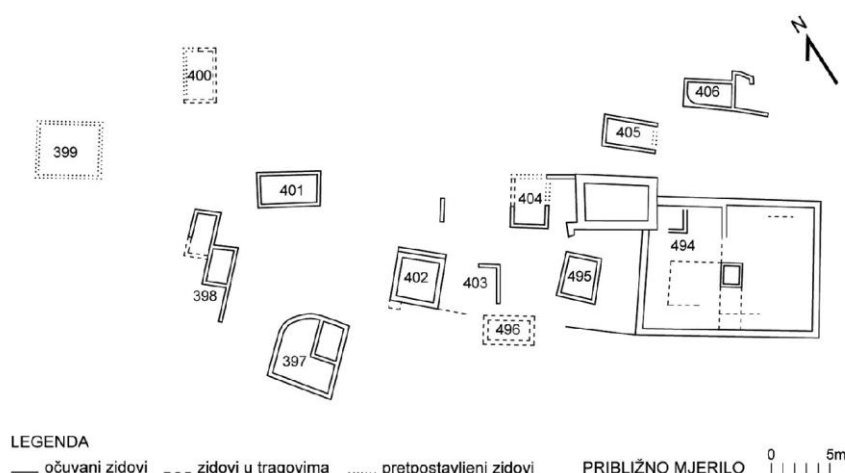
¹⁵¹ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 125.

¹⁵² Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 125.

¹⁵³ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 123. - 134.

Slika 59: Utvrda Rakitnica u franciskanskom katastru

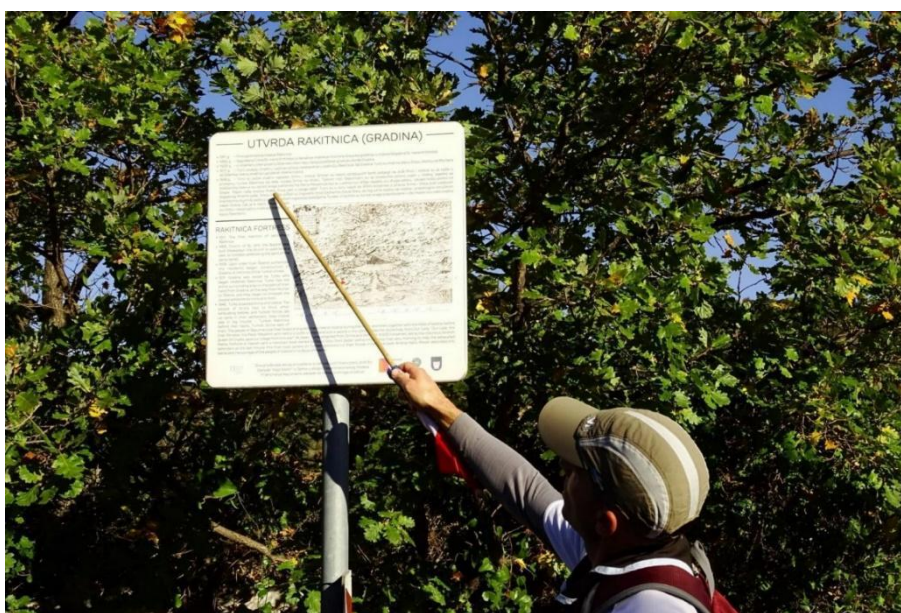
Slika 60: Arhitektonska skica utvrde Rakitnica

Ministarstvo kulture i medija je 2016. godine izdalo *Rješenje o preventivnoj zaštiti utvrde Rakitnica*, kako bi se na utvrdi izvela arheološka i konzervatorska istraživanja. Rješenje je bilo na snazi do 2022. godine kada je utvrda trebala biti upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, no to se nije ostvarilo jer se do danas utvrda ne nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1).¹⁵⁴ Godine 2016. su Gordana Birin, profesorica iz Pučkog otvorenog učilišta Vodice, Emil Podrug, arheolog iz Muzeja grada Šibenika, i Ivo Glavaš, konzervator iz Konzervatorskog odjela, prvi put nakon 60 godina obišli utvrdu te su terenske podatke usporedili

¹⁵⁴ Usp. *Gradina u Rakitnici pod privremenom zaštitom Ministarstva kulture* (21. srpnja 2016.), <https://www.grad-vodice.hr/novosti/2016/gradina-u-rakitnici-pod-privremenom-zastitom-ministarstva-kulture> (pregledano 04. srpnja 2024.)

s tlocrtom ostataka utvrde iz 1955. godine, koji se navodno nalazi u Muzeju grada Šibenika.¹⁵⁵ Međutim na ostacima utvrde Rakitnica do danas nisu provedena arheološka istraživanja niti konzervatorsko-restauratorski radovi s kojima bi se mogla razriješiti složena arheološka i arhitektonska situacija, tj. prostorno označiti dio koji pripada kaštelu i dio podgrađa.¹⁵⁶

Grad Vodice s partnerima organizira s vremena na vrijeme akcije čišćenja utvrde. Jednu od akcija pod nazivom “Upoznajmo našu baštinu” organizirala je akcijska grupa LAG More 249 u suradnji s Gradom Vodice 2017. godine.¹⁵⁷ Zahvaljujući građanima i volonterima akcije očišćen je put do utvrde i jedan dio puta je poravnat i posut kako bi pristup utvrdi bio lakši, a postavljene su i informativne table (Slika 61).¹⁵⁸

Slika 61: Informativna tabla o utvrđi Rakitnica

2.4. ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA

U zaleđu Vodica smještene su prapovijesne gradine, utvrđena naselja na vrhovima brda. Na ovom je prostoru pronađeno šest takvih arheoloških nalazišta gdje su tragove postojanja ostavili jedni od

¹⁵⁵ Usp. *Prvi put nakon 60 godina stručnjaci detaljno obišli tvrđavu Rakitnica* (10. lipnja 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/moje-misto/bastina/prvi-put-nakon-60-godina-strucnjaci-detajlno-obisli-tvrđavu-rakitnica> (pregledano 05. srpnja 2024.)

¹⁵⁶ Usp. Glavaš, Nakić, Pavić, 2020., 1124. – 127.

¹⁵⁷ Usp. *Završena akcija uređenja utvrde Rakitnica* (16. listopada 2017.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/vijesti/završena-akcija-uređenja-utvrde-rakitnica> (pregledano 05. srpnja 2024.)

¹⁵⁸ Usp. *Završena građanska akcija “Upoznajmo našu baštinu”* (12. studenoga 2017.), <https://lagmore249.hr/završena-akcija-kajo-dadic/> (pregledano 04. srpnja 2024.)

najstarijih stanovnika ovog prostora – Liburni. Djelatnici arheološkog odjela Muzeja grada Šibenika proveli su brojna arheološka istraživanja na dvjema gradinama, jedna od njih je Velika Mrdakovica. Zahvaljujući tim istraživanjima danas imamo više saznanja o liburnskoj kulturi.¹⁵⁹

Na području Vodica postoje također arheološka nalazišta iz srednjeg vijeka, što potvrđuje da je ovo područje i u tom razdoblju bilo naseljeno. Srednjovjekovna arheološka nalazišta slabo su istražena, no u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća je arheolog Muzeja grada Šibenika Zlatko Gunjača proveo istraživanja na ostacima starokršćanske dvojne crkve Srima – Prižba.¹⁶⁰

2.4.1. Velika Mrdakovica

Brdo Velika Mrdakovica (141,6 m) nalazi se u zaleđu Vodica tri kilometra sjeverozapadno od naselja Zaton, a na gornjoj trećini brda bilo je smješteno gradinsko naselje. Prvi stanovnici ovog utvrđenog naselja bili su ilirski narod Liburni, koji su se tu naselili zahvaljujući rijeci Krki. Krka je imala glavnu ulogu u razvoju naselja, jer je bila jedan od glavnih trgovačkih pravaca k unutrašnjosti, a nakon njih tu su se doselili i Rimljani.¹⁶¹ Prema dostupnoj dokumentaciji naselje datira još iz 7. stoljeća prije Krista¹⁶², a tu su se ljudi kontinuirano naseljavali u periodu između 3. stoljeća prije Krista i 4. stoljeća poslije Krista.¹⁶³ Don Krsto Stošić u svojoj je knjizi *Sela šibenskog kotara* zapisao da „neki misle, da su se današnje Vodice zvale u rimsko doba Arausa, Arausa Antonina. Ali u Vodicama nema starina nego u Šabinu, Gradeljima, Mrdakovici i Pišćama, pa je najvjerojatnije, da je ondje bila Arausa (Arausana, Arausina), po Ptolomeju grad Liburna.“¹⁶⁴

¹⁵⁹ Usp. Podrug, 2022., 4. – 5.

¹⁶⁰ Usp. Krnčević, 2022., 37.

¹⁶¹ Usp. Brajković, 2022., 19.

¹⁶² Usp. Perna, 2023., 144.

¹⁶³ Usp. Brajković, Krnčević, Podrug, 2010., 9.

¹⁶⁴ Stošić, 2020., 135.

Slika 62: Ostaci gradinskog naselja na Velikoj Mrdakovici

Arheološko nalazište Velika Mrdakovica (Slika 62) proteže se na 1,5 hektara¹⁶⁵, te se dijeli na tri cjeline: gradinsko naselje, nekropola i rimska cisterna.¹⁶⁶ Na nalazištu su danas vidljivi ostaci 17 prostorija u ortogonalnoj mreži. Pretpostavlja se da su to bile stambene prostorije, prostorije za skladištenje robe te prostorije za osobnu proizvodnju. Oko nalazišta se danas nalaze polja i maslinici koje obrađuju stanovnici okolnih mjesta.¹⁶⁷

Velika Mrdakovica nalazi se u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1) te je pod nadzorom i upravom Konzervatorskog odjela u Šibeniku, grada Vodica i turističke zajednice Vodice, a Muzej grada Šibenika nadgleda istraživanja i radove na nalazištu.¹⁶⁸ Prva arheološka istraživanja pod vodstvom kustosa Muzeja grada Šibenika Zdenka Brusića provedena su na južnim dijelovima utvrđenog naselja i nekropole između 1969. i 1974. godine.¹⁶⁹ U katalogu izložbe *Velika Mrdakovica – rezultati najnovijih arheoloških istraživanja (2011. – 2013.)* navedeno je sve što je otkriveno prilikom tih istraživanja: „Otkriveno je oko 130, uglavnom rimskih – paljevinskih (1. – 2. st.), ali i prapovijesnih – inhumacijskih grobova (4. – 1. st. pr. Kr.) korištenih i u vremenu antike te kao kuriozitet jedan srednjovjekovni ukop.“¹⁷⁰ Nova sustavna istraživanja započela su 2011. godine i trajala do 2013. godine. Cilj istraživanja bio je utvrditi gabarite groblja, njegovog smjera pružanja i otkriti sve ukope. Na početku novih istraživanja prvo je trebalo očistiti

¹⁶⁵ Usp. Perna, 2023., 143.

¹⁶⁶ Usp. Brajković, 2022., 20.

¹⁶⁷ Usp. Perna, 2023., 144.

¹⁶⁸ Usp. Perna, 2023., 145.

¹⁶⁹ Usp. Brajković, 2014., 8.

¹⁷⁰ Brajković, 2014., 8

arheološko nalazište jer je od zadnjeg istraživanja prostor zarastao, a raslinje je čak i oštetilo ostatke rimskih grobova koji su se nalazili na maloj dubini od 15 do 30 cm. Nakon čišćenja obavljeno je geodetsko snimanje gradine i nekropole, rekognosciranje terena te su određene lokacije za iskope sonde na mjestima poznatog dijela nekropole.¹⁷¹ Zahvaljujući pronađenim grobovima i njihovom inventaru dobiven je bolji uvid u pogrebne običaje i materijalnu baštinu Liburna i Rimljana koji su živjeli na Velikoj Mrdakovici.¹⁷²

U razdoblju od 2014. do 2016. na nalazištu su provedena istraživanja u sklopu projekta „Održivo turističko upravljanje jadranskom baštinom“ – HERA¹⁷³ pod naslovom „Preparatory – archaeological work at the Site od Velika Mrdakovica“.¹⁷⁴ Cilj projekta HERA bio je razvoj prekogranične platforme za upravljanje i promociju održivog turizma na temelju kulturne baštine jadranskog područja.¹⁷⁵ Zahvaljujući tom projektu uređeni su i očišćeni pristupni putovi i teren, a na nalazištu su postavljeni panoramski teleskop, ploče s informacijama (Slika 63), klupe, odmorišta, turistička signalizacija i smjerokazi, no nalazište još nema izložbeni prostor i razvijenu infrastrukturu za posjetioce.¹⁷⁶

Slika 63: Informativna tabla na nekropoli

¹⁷¹ Usp. Brajković, 2014., 9.

¹⁷² Usp. Brajković, 2014., 36.

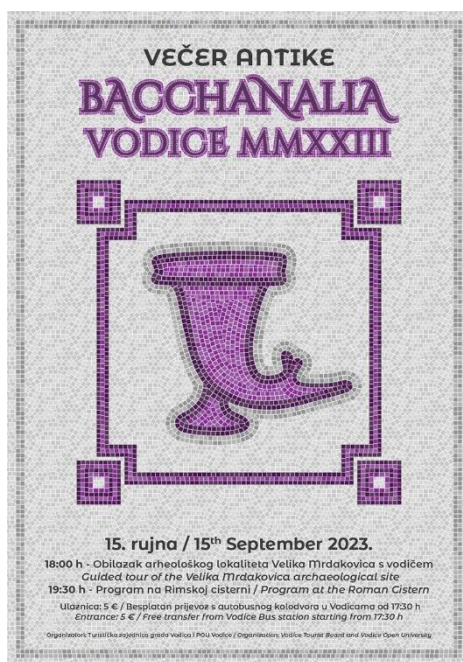
¹⁷³ Usp. Projekt „HERA“, <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/projekt-hera/173> (pregledano 02. srpnja 2024.)

¹⁷⁴ Usp. Perna, 2023., 144.

¹⁷⁵ Usp. Projekt „HERA“, <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/projekt-hera/173> (pregledano 02. srpnja 2024.)

¹⁷⁶ Usp. *Otvoren arheološki lokalitet Velika Mrdakovica (20. rujna 2016.)*, <https://sibensko-kninska-zupanija.hr/arhiva-novosti/otvorenje-arheologog-lokaliteta-velika-mrdakovica/1961.html> (pregledano 02. srpnja 2024.)

Godine 2014. Pučko otvoreno učilište Vodice i Turistička zajednica Grada Vodica organizirali su prve Bakanalije na arheološkom nalazištu Velika Mrdakovica, a od 2015. godine Bakanalije se održavaju dva puta godišnje, u lipnju i u rujnu (Slika 64). Program Bakanalija sadržava obilazak arheološkog nalazišta s vodičem, a potom glazbeno-plesni program uz ponudu hrane i vina pripremljenih po starorimskim receptima, koji se odvija kod rimske cisterne (Slika 65). Cilj ovakvog događanja je pokazati lokalnom stanovništvu i turistima Vodica otkrića i spoznaje otkrivene u dosadašnjim arheološkim istraživanjima te oživjeti povijesno-kulturnu baštinu Vodica.¹⁷⁷

Slika 64: Reklamni plakat za Bakanalije u rujnu 2023. godine

¹⁷⁷ Usp. *Pučko otvoreno učilište Vodice – Bakanalije*, <https://www.pou-vodice.hr/kultura/bakanalije> (pregledano 12. srpnja 2024.)

Slika 65: Dio glazbeno-plesnog programa Bakanalija

2.4.1.1. Integrirani model upravljanja arheološkim parkovima (TRANSFER)

Razvojna agencija Šibensko-kninske županije pod vodstvom tadašnje ravnateljice Mire Lepur¹⁷⁸ zajedno s Muzejom grada Šibenika, čiji je predstavnik bio viši kustos muzeja Toni Brajković,¹⁷⁹ sudjelovali su od 1. veljače 2020. do 31. siječnja 2023. godine u projektu TRANSFER, koji je dio INTERREG V-B Jadransko-jonskog programa ADRION 2014. – 2020. U sklopu projekta TRANSFER osmišljen je Integrirani model upravljanja arheološkim parkovima koji je predstavljen kroz šest arheoloških nalazišta, a dva se nalaze u Šibensko-kninskoj županiji – Velika Mrdakovica i Bribirska Glavica. U projektu je sudjelovalo ukupno dvanaest institucija iz Italije, Hrvatske, Slovenije, Grčke, Srbije i Albanije, koje su partneri u Interreg ADRION programu.¹⁸⁰ Cilj projekta TRANSFER je razvijanje novog modela zajedničkog održivog upravljanja arheoloških nalazišta uz upute kako poboljšati očuvanje, održavanje i povećati vrijednost arheološkog nasljedstva u sklopu programa ADRION.¹⁸¹

¹⁷⁸ Usp. Mira Lepur – Zahvala na suradnji i pozdravi (19. listopada 2023.), <https://www.rra-sibenik.hr/2023/10/19/zahvala-na-suradnji-izvjesce-o-poslovanju-agencije-i-pozdravi/> (pregledano 14. srpnja 2024.)

¹⁷⁹ Usp. Izvješće o radu za 2020. godinu (Muzej grada Šibenika), <https://mdc.hr/files/pdf/Izvjesca/2020/Muzej%20grada%20%C5%A0ibenika%202020%20mdc.pdf> (pregledano 14. srpnja 2024.)

¹⁸⁰ Usp. Integrirani model upravljanja arheološkim parkovima (TRANSFER), <https://www.rra-sibenik.hr/integrirani-model-upravljanja-arheoloskim-parkovima-transfer/> (pregledano 03. srpnja 2024.)

¹⁸¹ Usp. Perna, 2023., 18.

Interreg V-B Jadransko – jonski program (*the Interreg V-B Adriatic-Ionian programme*) poznatiji pod nazivom ADRION unapređuje gospodarsku, društvenu i teritorijalnu ravnotežu u jadranskoj i jonskoj regiji. Program je financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj i putem Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA) te danas ima osam partnerskih država, a to su Hrvatska, Slovenija, Grčka, Italija, Srbija, Crna Gora, Albanija i Bosna i Hercegovina.¹⁸²

U *Strateškom planu Ministarstva kulture 2020. – 2022.*¹⁸³ navedeni su opći ciljevi *Razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i proizvodnje* i *Zaštićena i očuvana kulturna baština*, a projekt TRANSFER podržava te ciljeve s naglaskom na posebne ciljeve koji spadaju pod *Zaštićenu i očuvanu kulturnu baštinu*. Neki od posebnih ciljeva su: razvoj službe zaštite i očuvanja kulturne baštine Republike Hrvatske, osigurati optimalni model zaštite i upravljanja kulturnim dobrima te doprinijeti dostupnosti kulturne baštine u digitalnom okruženju.¹⁸⁴ U sklopu projekta su osmišljene posebne strateške točke plana upravljanja arheološkog nalazišta Velika Mrdakovica.¹⁸⁵

Prva strateška točka je kontinuirano istraživanje, zaštita i očuvanje arheološkog nalazišta, za što se predlagalo zapošljavanje dodatnog stručnog kadra koji bi mogao organizirati edukativne radionice i forume za lokalno stanovništvo i turiste da se širu javnost senzibilizira za očuvanje kulturne baštine.¹⁸⁶ Druga strateška točka je uspostavljanje edukacijskog i interpretacijskog centra za posjetitelje. Predviđena je gradnja infrastrukture za posjetitelje, za što je potreban otkup zemljišta oko samog nalazišta. Također se predlagala organizacija brojnih kulturnih događanja i edukativnih aktivnosti, a uz to je postojala i opcija izgradnje virtualnog muzeja. Treća strateška točka je društveno-ekonomska integracija nalazišta, pod što bi spadalo promoviranje već spomenutih kulturnih i edukacijskih događanja. Važno je bilo oformiti financijski proračun i marketinški plan kako bi nalazište postalo financijski samoodrživo. Financijska održivost je zamišljena kao najvažniji aspekt projekta. Trebalo je pronaći rješenje kako vratiti uloženi novac i nastaviti zarađivati s onim što pruža arheološko nalazište. Kao još neke zamisli u svrhu ostvarenja financijske samoodrživosti navode se organiziranje tematskih biciklističkih tura za turiste,

¹⁸² Usp. ADRION PROGRAMME, <https://www.adrioninterreg.eu/index.php/about-program/> (pregledano 13. srpnja 2024.)

¹⁸³ *Strateški plan Ministarstva kulture 2020. – 2022.*, Zagreb (travanj 2019.), <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strate%C5%A1ki%20plan%20Ministarstva%20kulture%202020.%20-2022..pdf>, 3. (pregledano 03. srpnja 2024.)

¹⁸⁴ Usp. Perna, 2023., 146.; *Strateški plan Ministarstva kulture 2020. – 2022.*, Zagreb (travanj 2019.), <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strate%C5%A1ki%20plan%20Ministarstva%20kulture%202020.%20-2022..pdf>, 3. (pregledano 03. srpnja 2024.)

¹⁸⁵ Usp. Perna, 2023., 146.

¹⁸⁶ Usp. Perna, 2023., 146. – 148.

stvaranje programa za turističke vodiče te aktivacija turističke zajednice i turističkih agencija koje bi mogle organizirati razne posjete nalazištu. Glavna aktivnost koja je implementirana na arheološkom nalazištu Velika Mrdakovica u sklopu projekta je postavljanje ploča s QR kodom, putem kojih posjetitelji mogu saznati najvažnije informacije o nalazištu. Zatim su turističke zajednice grada Skradina i Vodica dobile VR naočale, preko kojih su zainteresirani posjetitelji mogli vidjeti rekonstrukcije građevina koje su nekada bile na današnjim arheološkim nalazištima. Za kraj je prihvaćena i ideja postavljanja samoodržive rasvjete putem solarnih panela koju tek treba implementirati. Zaključak pokusnih aktivnosti je da primjenjivanje nove tehnologije poboljšava razvoj arheoloških lokaliteta, no s njima bi starije generacije imale poteškoće pri korištenju.¹⁸⁷

Nalazište Velika Mrdakovica nalazi se na povijesno važnom mjestu te bi moglo postati i ekonomski vrednovano, a ne samo arheološki i povijesno-umjetnički. Kao najveći izazovi ističu se nedostatak financija, nedostatak kadra koji bi se bavio administrativnim i ekonomskim problemima te neriješeni vlasnički odnosi okolnih zemljišta što dovodi do sporog razvoja Velike Mrdakovice kao turistički prezentiranog arheološkog nalazišta.¹⁸⁸

2.4.2. Arheološko nalazište Srima – Prižba

Arheološko nalazište Srima – Prižba nalazi se na Srimarskom poluotoku koji se nalazi 10 km zapadno od Šibenika. Sa sjeveroistoka i jugoistoka omeđen je rijekom Krkom, s jugoistočne strane ga okružuje more, a sa sjeverozapada graniči s Vodicama (Slika 66).¹⁸⁹ Na arheološkom se nalazištu nalaze ostaci kompleksa kasnoantičke sakralne arhitekture. Kompleks se sastoji od dvije jednobrodne crkve s longitudinalnim osnovama i oko njih se nalazi više prostorija s različitim namjenama (Slika 67). Crkve su orijentirane u pravcu istok – zapad, što je kod ovakvog tipa građevina uobičajeno. Na istoku se nalaze dvije polukružne apside u kojima su se nalazila svetišta, a na zapadu se nalazi izbočeni vestibul. Ukupna dužina kompleksa iznosi 22 m, a širina 28,5 m.¹⁹⁰ Dvojne crkve su građene od lokalnog lomljenog kamena koji je prije ugradnje bio djelomično obrađen. Ugrađeno kamenje je većinom bilo nepravilnog oblika i različite veličine, zbog čega se

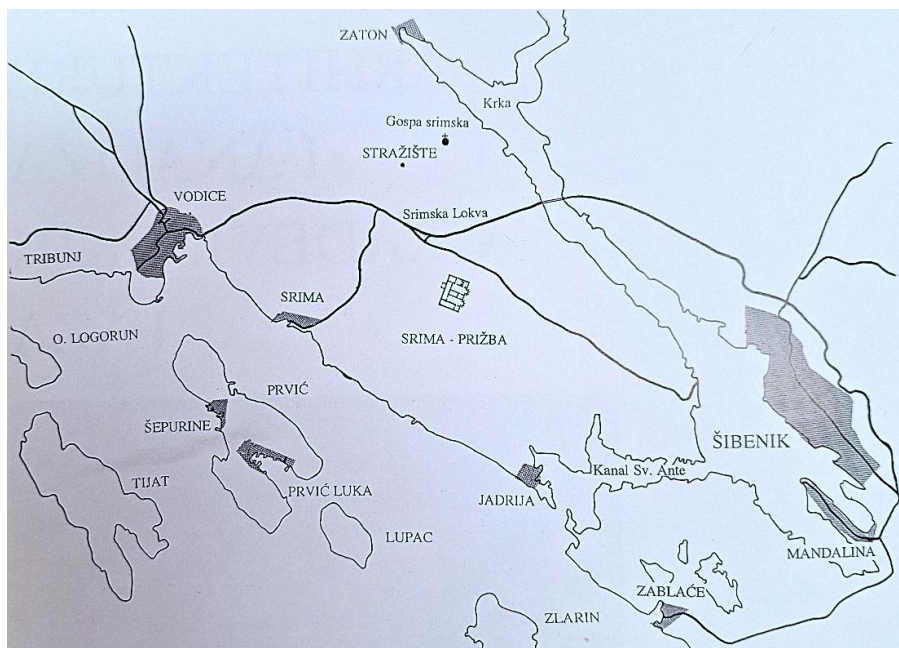
¹⁸⁷ Usp. Perna, 2023., 146. – 148.

¹⁸⁸ Usp. Perna, 2023., 145.

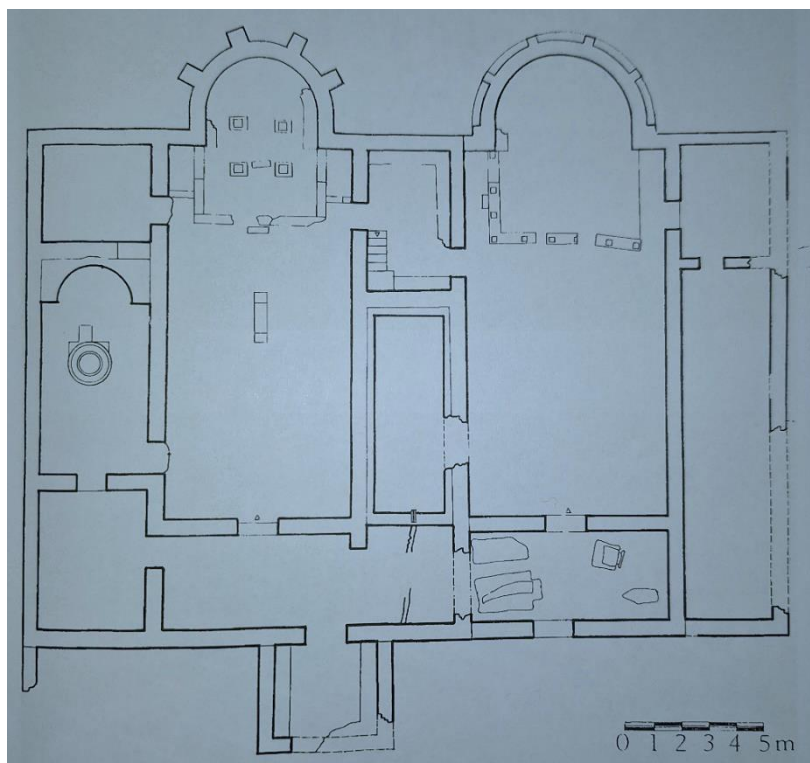
¹⁸⁹ Usp. Dorbić, Gaćina, M. Krnčević, Ž. Krnčević, Srpak, 2012., 23. – 31.

¹⁹⁰ Usp. Gunjača, 2005., 9. – 15.; Krnčević, 2022., 38.

pri njihovoj ugradnji koristila velika količina žbuke od vapna, pijeska i primjese čestica smrvljene opeke.¹⁹¹

Slika 66: Položaj arheološkog nalazišta Srima – Prižba

Slika 67: Tlocrt dvojnih crkava

¹⁹¹ Usp. Gunjača, 2005., 16.

Prvo je izgrađena sjeverna crkva vjerojatno u prvoj polovici 6. stoljeća tijekom Justinijanove rekonkviste.¹⁹² Sjeverna crkva ima složenu tlocrtnu osnovu, te pripada posebnoj skupini starokršćanskih građevina, tzv. crkvama složenog ili kompleksnog tipa. Polukružna apsida sjeverne crkve je s vanjske strane raščlanjena na četiri masivna kontrafora. Na sjevernoj strani broda nalaze se tri sporedne prostorije, a u srednjoj su pronađeni ostaci piscine kružnog oblika, što dokazuje da je na tom mjestu bila krstionica.¹⁹³ Južna crkva je naknadno pridodana sjevernoj vjerojatno u drugoj polovici 6. stoljeća.¹⁹⁴ U zidnom plaštu polukružne apside južne crkve nalazi se šest lezena. Zahvaljujući njima vanjska je strana apside raščlanjena s pet plitkih niša. Kada je uz sjevernu izgrađena južna crkva, u južnoj prostoriji, koja je spojena prolazom sa svetištem sjeverne crkve, probijen je još jedan prolaz koji je vodio u brod južne crkve. Na temelju prostornog razmještaja i pronađenih ostataka ta prostorija je vjerojatno imala funkciju dijakonikona.¹⁹⁵

Na početku 7. stoljeća vjerojatno je promijenjen namještaj u crkvama te su nedugo nakon toga dolazi do zapuštene, što je zasigurno bilo vezano uz sudbinu obližnjeg za sada neubiciranog i neistraženog naselja. U narteksu južne crkve i uz vanjsku stranu sjeverne crkve pronađeno je osam ukopnih mjesta. Ona su služila za svega par generacija, te nam mogu biti pokazatelji životnog vijeka dvojnih crkvi.¹⁹⁶

Namjena dvojnih crkvi nije u potpunosti razriješena, no postoji više tvrdnja o namjeni, pa tako i ove dvojne crkve. Jedna od tvrdnji glasi kako su dvojne crkve spoj kongregacijskih i memorijalnih crkvi. Velik broj takvih primjera crkava pronađen je na području rimske Dalmacije i Sredozemlja. One su građene većinom u izvangradskim područjima, ali i u biskupskim središtima.¹⁹⁷

Arheološka istraživanja na ostacima starokršćanskog kompleksa dvojnih crkava (Slika 68) proveo je arheolog Muzeja grada Šibenika Zlatko Gunjača od 1969. do 1972. godine, a konzervatorski radovi uslijedili su godinu poslije i trajali su do 1980. godine.¹⁹⁸ Rezultati ovih istraživanja prezentirani su na izložbi o starokršćanskim dvojnim crkvama na Srimi 1985. godine, a rekonstrukcija oltarne ograde danas se nalazi u stalnom postavu Muzeja grada Šibenika.¹⁹⁹

¹⁹² Usp. Krnčević, 2022., 38.

¹⁹³ Usp. Gunjača, 2005., 19. – 21.

¹⁹⁴ Usp. Krnčević, 2022., 38.

¹⁹⁵ Usp. Gunjača, 2005., 23. – 25.

¹⁹⁶ Usp. Krnčević, 2022., 38.

¹⁹⁷ Usp. Brajković, Krnčević, Podrug, 2010., 11.

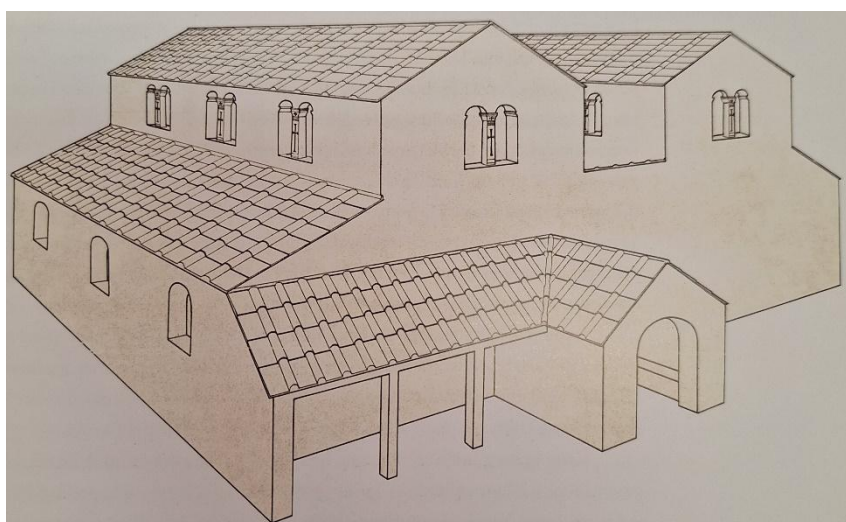
¹⁹⁸ Usp. Brajković, Krnčević, Podrug, 2010., 11.; Maršić, 2005., 73.

¹⁹⁹ Usp. Maršić, 2005., 73.; *Muzej grada Šibenika – stalni postav*, http://muzej-sibenik.hr/hrv/stalni_postav.asp (pregledano 19. lipnja 2024.)

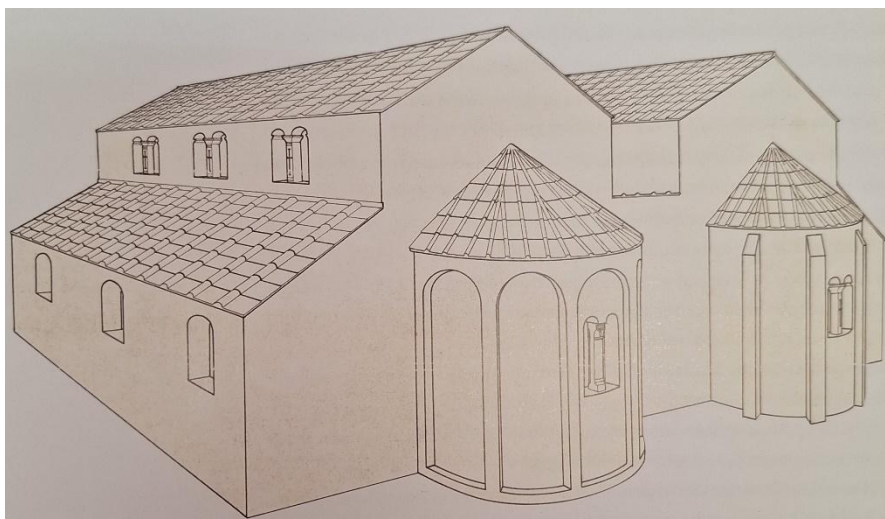
Slika 68: Ostaci starokršćanskog kompleksa dvojnih crkava

Zahvaljujući pronađenom materijalu i arheološkim istraživanjima može se rekonstruirati nekadašnji izgled eksterijera dvojnih crkava i izgled svetišta obiju crkava koje su imale oltarne pregrade s pilastrima i plutejima, ciborije i oltarne menze.²⁰⁰ Prijedlozi rekonstrukcije vanjskog izgleda dvojnih crkvi (Slika 69 i Slika 70) i rekonstrukcije oltarnih pregrada sjeverne i južne crkve (Slika 71 i Slika 72) objavljene su u knjizi *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, gdje su objavljeni svi tekstovi vezani za provedena arheološka istraživanja i njihove rezultate.

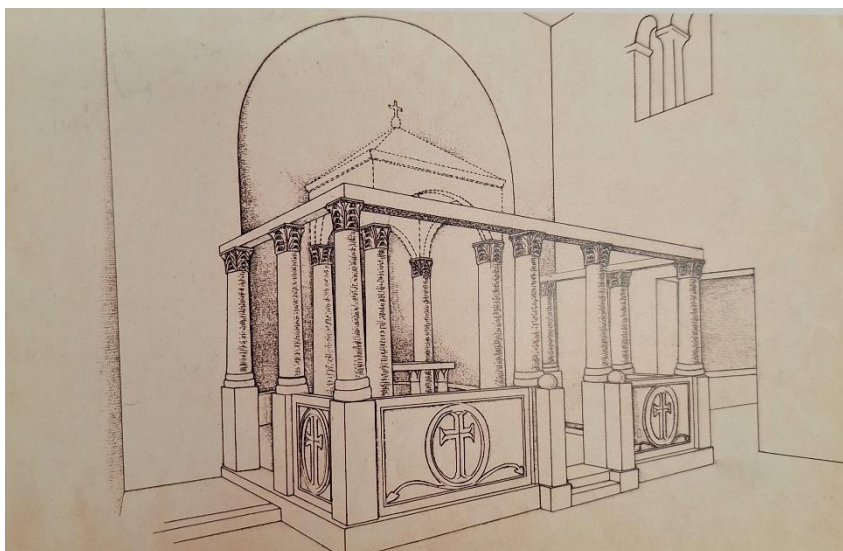

Slika 69: Prijedlog rekonstrukcije dvojnih crkvi – pogled sa zapada

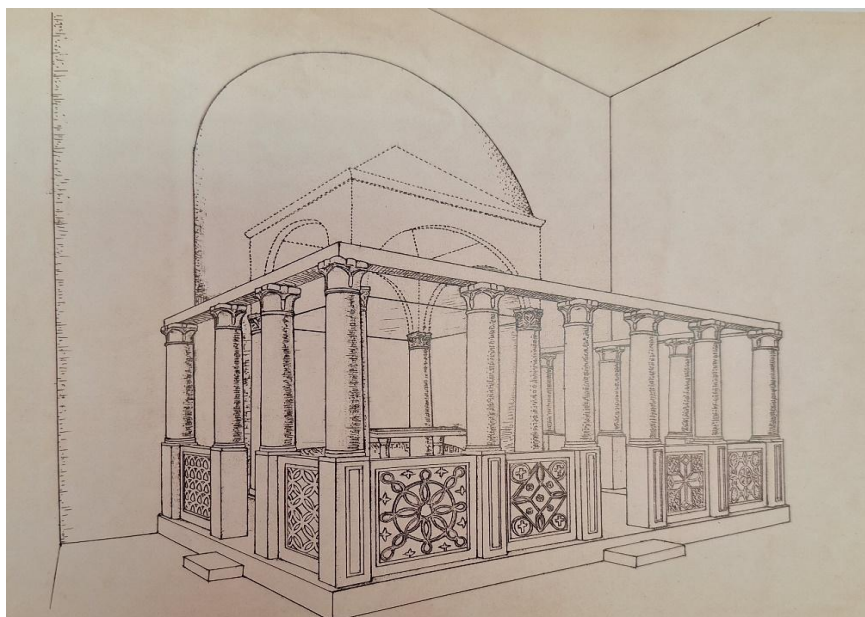
²⁰⁰ Usp. Brajković; Krnčević; Podrug, 2010., 12.

Slika 70: Prijedlog rekonstrukcije dvojnih crkvi – pogled s istoka

Slika 71: Rekonstrukcija oltarne pregrade sjeverne crkve

Slika 72: Rekonstrukcija oltarne pregrade južne crkve

Godine 2012. u Zborniku radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu objavljen je stručni rad *Krajobrazno uređenje i zaštita ruralnog okoliša starokršćanske crkve Srima – Prižba kod Šibenika s posebnim osvrtom na gastronomske vrijednosti u svrhu turističke valorizacije* autora Borisa Dorbića, Nikoline Gaćina, Marije Krnčević, Željke Krnčević i Melite Srpak. Cilj rada bio je na arheološkom nalazištu Srima – Prižba osmisлити uređenje krajobraza, valorizaciju i predložiti mjere zaštite i očuvanja nalazišta. U radu je prikazan idejni projekt za krajobrazno uređenje arheološkog lokaliteta Srima – Prižba. Krajobraz bi trebao biti neformalni mediteranski vrta, a za projekt je osmišljen i godišnji plan održavanja vrta.²⁰¹

Starokršćanske dvojne crkve na Srimi – Prižbi najkompletnije su istraženi primjer dvojnih bazilika u Dalmaciji te se danas nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 2). U stručnim krugovima ovo je vrlo cijenjeno arheološko nalazište, no za širu javnost ono predstavlja skriveno blago do kojeg vodi jedna (236 Prižba – labirinti Srime) od četrnaest biciklističkih staza kojima se može doći do svih lokaliteta navedenih u ovom radu (Slika 73).²⁰²

²⁰¹ Usp. Dorbić, Gaćina, M. Krnčević, Ž. Krnčević, Srpak, 2012., 23. – 31.

²⁰² Usp. *Turistička zajednica grada Vodice – Biciklističke staze*, <https://www.vodice.hr/hr/dozivjeti-vodice/aktivni-odmor/biciklisticke-staze/2070> (pregledano 19. lipnja 2024.)

Slika 73: Biciklistička karta Vodica

2.5. SUHOZIDNA GRADNJA

Suhozidna tehnika je vrsta gradnje kamenim materijalom bez vezivnih sredstava. Ovom tehnikom su se osim zidova gradile i druge tradicijske građevine koje su gradili težaci, tj. vlasnici zemljišta. Suhozidne građevine i zidovi spadaju od pamtivijeka pod tradicijsku baštinu sredozemnog prostora, a zaštićene su kao element nematerijalne baština čovječanstva UNESCO-a prisutan u mnogim državama. Građevine kao što su skrovišta i zakloni predstavljaju najatraktivniji oblik suhozidnog graditeljstva. Diljem Sredozemlja i šire postoje primjeri suhozidnih građevina, a jedan njihov oblik građevina su okruglaste kamene kućice raznih naziva.²⁰³

Prostor od Zatona do Vodica, koji većinski administrativno pripada Vodicama, poznat je još pod nazivom *Srimarski poluotok*. Na tom se području nalazi obilje suhozida i suhozidnih građevina. Krajolik poluotoka sadrži kilometrima duge kamene zidove raznih namjena, mnoge gomile, grudobrane te bunje.²⁰⁴

²⁰³ Usp. Kurtović, Oreč, Šaravanja, 2016., 39. – 40.

²⁰⁴ Usp. Ivanda, 2022., 11. – 15.

Suhozidne građevine nedovoljno su poznato bogatstvo vodičkog prostora, stoga su vrijedne zaštite i očuvanja. Grad Vodice osnovao je Registar bunja i suhozida i obvezao se da će svaku prijavljenu građevinu sanirati i očistiti, dok će vlasnik zadržati svoje polje, no mora preuzeti obavezu održavanja i daljnjeg čišćenja. Krajobraz suhozidnih građevina na Srimarskom poluotoku ima veliki turistički potencijal: poljski putevi uz suhozide i bunje služe kao pješačke i biciklističke staze koje su dio vodičke turističke ponude. U centru Vodica je uz šetnicu postavljena informativna tabla *Suhozidi poluotoka Srime* (Slika 74), gdje se nalaze tri QR-koda preko kojih se može saznati više informacija o suhozidnom krajoliku, Domaćinovoj bunji i Čačinoj gomili.²⁰⁵ Voditelj etnografskog odjela u Muzeju grada Šibenika i autor *Vodiča kroz suhozidnu baštinu Šibensko-kninske županije* Jadran Kale radi na tome da suhozidi i suhozidne građevine postanu dio kulturne baštine te da ih se pretvori u tematske parkove, gdje se mogu vidjeti povijesni korijeni lokalnog stanovništva.²⁰⁶

Slika 74: Informativna tabla s kartom suhozida Srimarskog poluotoka

2.5.1. Dalmatinske bunje

Uzduž hrvatske obale i na otocima rasprostranjeno je na desetak tisuća suhozidnih građevina, one su poznate pod više naziva kao na primjer *bunja*, *kažun*, *trim*, *kućarica* i dr., ovisno u kojem se području Hrvatske nalaze, a danas bismo ih mogli sve objediniti pod hiperonimom pseudokupole.²⁰⁷ Definicija pojma *pseudokupola* prema *Vodiču kroz suhozidnu baštinu Šibensko-kninske županije* glasi: „Kamene građevine složene bez veziva na način postupnog izbacivanja

²⁰⁵ Usp. Birin, 2011., 188.

²⁰⁶ Usp. Kale, 2023., 84.

²⁰⁷ Usp. Kale, 2023., 16. – 56.

sastavnih komada, bez zaglavnog vrha kakvim završava prava kupola.“²⁰⁸ Većina pseudokupola nalazi se na šibenskom području gdje su najpoznatije pod nazivom *bunje* te na otocima Hvaru i Braču.²⁰⁹

Ćiril Metod Iveković u znanstvena je istraživanja uveo pojam *pseudokupola* i piše o suhozidnim građevinama pod nazivom *bunje*, na koje je naišao kad je obilazio okolicu Šibenika nakon Prvog svjetskog rata. Potom je Aleksandar Freudenreich 1950-ih godina obilazio šibensko područje i popisivao štete Drugog svjetskog rata, tako je i on naišao na bunje.²¹⁰ Zbog njih dvojice imamo vrijedne i shematske crteže nekih bunja, koji su predstavljali prvu i jedinu dokumentaciju o dalmatinskim bunjama do suvremenog doba, a Freudenreich je bio prvi koji je nacrtao shematski prikaz kompleksa bunja Rašinov stan.²¹¹ Freudenreich je bunje svrstao u građevine narodnog graditeljstva, jer ih se ne može svrstati u nijedan građevinski stil, po kojem bi se moglo odrediti vrijeme njihove izgradnje.²¹²

Dalmatinske bunje građene su u 19. i 20. stoljeću, te je njihova gradnja bila vezana uz poljoprivredne djelatnosti krčenja i proširenja površina za sadnju vinovih loza.²¹³ Konzervator Ivo Glavaš navodi kako je njihov nagli nastanak bio povezan s „ekspanzijom trgovine vinom iz Dalmacije tijekom 19. stoljeća kad se gotovo sve obradive površine pretvaraju u vinograde, a bunje postaju smještajni objekti za vrijeme radova u vinogradima.“²¹⁴

Bunje su se gradile slaganjem kamena na suho bez temelja, a temeljni konstruktivni elementi bunje su u donjem dijelu zid od većeg kamenja, te iznad njega kupola. Tlocrt bunja je većinom kružnica, a prostor u presjeku nalikuje na slamnatu košnicu ili stog sijena (Slika 75).²¹⁵ Primarna funkcija bunja bila je sklonište od vremenskih nepogoda, no uz to se u bunjama skladištio urod, a u većim i kvalitetnijim bunjama moglo se i stanovati duži period. Neke bunje su imale i prostorije za manje domaće životinje. Građene su izvan naselja na poljoprivrednim površinama, te je većina njih izgrađena kao jednostavno poljsko sklonište, dok postoje i primjeri većih bunja, koje su imale više prostorija.²¹⁶

²⁰⁸ Kale, 2023., 89.

²⁰⁹ Usp. Glavaš, 2023., 223.

²¹⁰ Usp. Kale, 2023., 13.

²¹¹ Usp. Glavaš, 2023., 228.

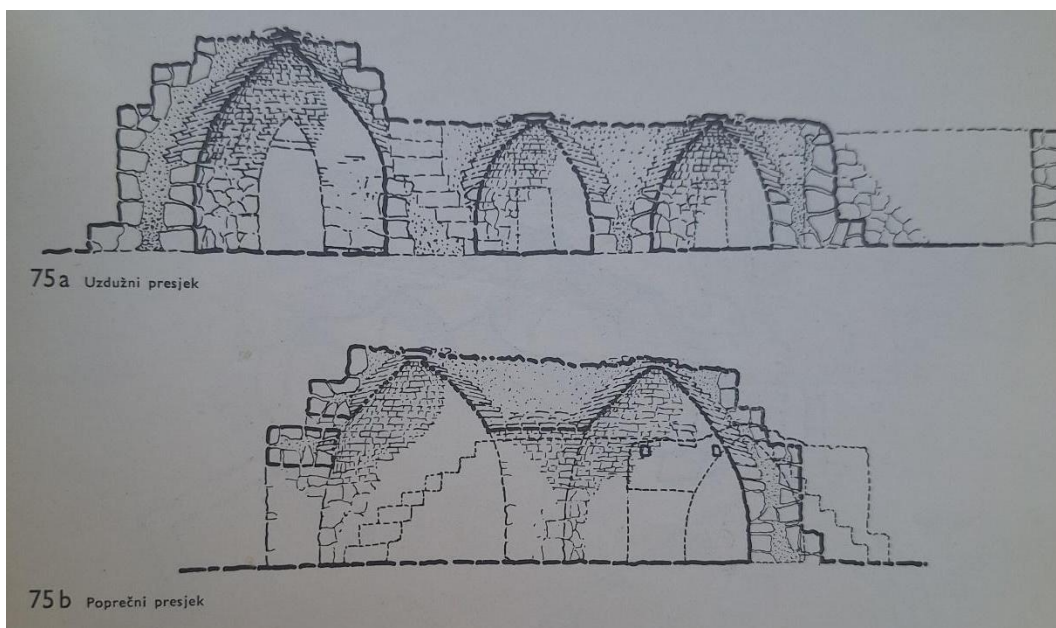
²¹² Usp. Freudenreich, 1972., 179.

²¹³ Usp. Glavaš, 2023., 230.

²¹⁴ Glavaš, 2023., 232.

²¹⁵ Usp. Freudenreich, 1962., 43. – 49.

²¹⁶ Usp. Freudenreich, 1972., 181.; Kale, 2023., 53. – 54.

Slika 75: Freudenreichove skice presjeka bunja u Rašinovom stanu iz 1962. godine

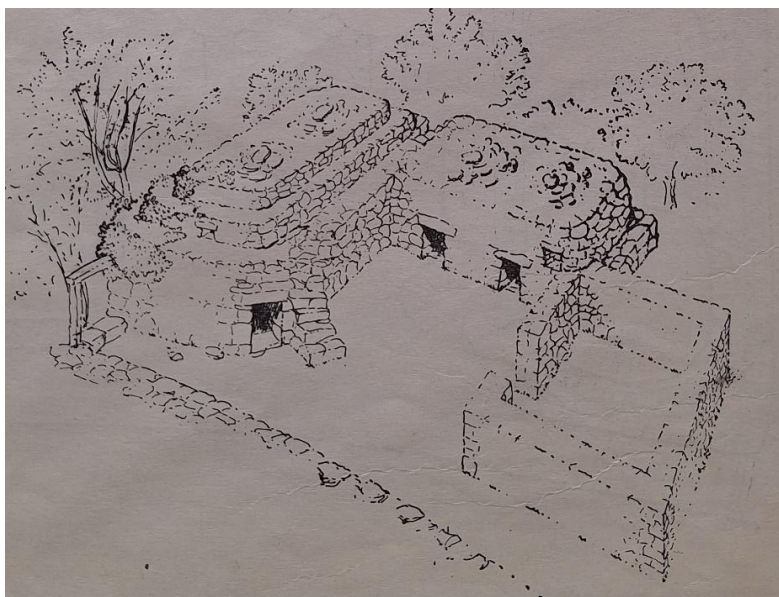
2.5.1.1. Kompleks bunja Rašinov stan

Kompleks se nalazi 4 km sjeverno od centra Vodica u predjelu Okita te predstavlja jednu od najluksuznijih građevina suhozidne gradnje. Gradnja Rašinovog stana trajala je duži period, kroz 19. i 20. stoljeće, a tijekom gradnje došlo je do smjene generacija obiteljskih graditelja. Prvi graditelj bio je Josip Strikoman Rašo (rođen oko 1850. godine) te je on izgradio izduženu osnovicu građevine, a njegov sin Luka Strikoman Rašin (1897. – 1984.) nastavio je gradnju.²¹⁷ Kompleks (Slika 76) se sastoji od dvije veće bunje s integriranim krovom, koje imaju jedan ulaz i spojene su nepravilno svođenim prolazom sa šiljastim lukom (Slika 77), dvije zasebne manje bunje i ograđene zidane sjenice s pokrovom od granja. Veće su bunje služile za boravak ljudi, u prostoriji bližoj ulazu bila je smještena kuhinja s ognjištem, a u drugoj je bila spavaća soba. U manjim bunjama bili su smješteni kunići i ovce, a u ograđenoj zidanoj sjenici smještene su bile krupnije životinje.²¹⁸ Veće bunje su visoke 3,3 metra i široke 3,2 metra, a prolaz između njih je dug 1,3 metra i visok 2,3 metra.²¹⁹

²¹⁷ Usp. Glavaš, 2023., 224. – 225.; Kale, 2023., 54.

²¹⁸ Usp. Glavaš, 2023., 225.

²¹⁹ Usp. Kurtović, Oreč, Šaravanja, 2016., 59.

Slika 76: Freudenreichova skica Rašinovog stana iz 1962. godine

Slika 77: Nepravilno svođeni prolaz

Većina bunja imaju jednu prostoriju te služe samo za privremeni smještaj, dok Rašinov stan ima čak četiri prostorije, zbog čega je Ivo Glavaš zaključio da se tu stanovalo duže vrijeme, ako ne i trajno. Osnovni dokaz za tu tvrdnju je dovoljno visoki prolaz koji povezuje prostorije, što omogućuje lagodniji boravak na duže vrijeme.²²⁰ U Hrvatskoj ima samo četiri suhozidne građevine

²²⁰ Usp. Glavaš, 2023., 225.

koje imaju više spojenih prostorija, a u Šibensko-kninskoj županiji se nalaze čak dvije, od kojih je jedna Rašinov stan, a druga je kompleks bunja Stari stan u Samogradu na otoku Žirje u kojem je pet prostorija spojeno niskim prolazima.²²¹

Rašinov stan je bombardiran i oštećen u Drugom svjetskom ratu, te je zarastao u drač i bršljan.²²² Ozbiljnija briga i zaštita kompleksa započeli su koncem 20. stoljeća. Ovo je prva pojedinačna građevina u Hrvatskoj izgrađena samo od kamena koja je stavljena pod državnu zaštitu. Preventivno rješenje zaštite izdano je 1998. godine, a od 2008. se godine nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1).²²³ Godine 2009. Grad Vodice je uz pomoć Ministarstva turizma očistio Rašinov stan od bršljana te ga popravio, ali bez ikakvih konzervatorskih smjernica i adekvatnog nadzora (Slika 78 i Slika 79). Pri čišćenju bršljana korijeni stabala ostali su u temeljima, a kad su se korijeni u potpunosti osušili došlo je do poremećaja statike, zbog čega je 2010. godine došlo do novog urušavanja na dotad očuvanom južnom dijelu kompleksa (Slika 80).²²⁴

Slika 78: Stanje neposredno nakon čišćenja i restauriranja 2009. godine

²²¹ Usp. Kurtović, Oreč, Šaravanja, 2016., 58.

²²² Usp. *Ministarstvo kulture dalo novac za rekonstrukciju Rašinog stana (19. ožujka 2017.)*, <https://www.grad-vodice.hr/novosti/2017/ministarstvo-kulture-dalo-novac-za-rekonstrukciju-rasinog-stana> (pregledano 11. srpnja 2024.)

²²³ Usp. Kale, Orbanić, Šrajer, 2018., 2.

²²⁴ Usp. Glavaš, 2023., 226., 227.; *Ministarstvo kulture dalo novac za rekonstrukciju Rašinog stana (19. ožujka 2017.)*, <https://www.grad-vodice.hr/novosti/2017/ministarstvo-kulture-dalo-novac-za-rekonstrukciju-rasinog-stana> (pregledano 11. srpnja 2024.)

Slika 79: Pogled na Rašinov stan s istoka gdje je nakon truljenja korijenja kasnije nastupilo urušavanje – stanje nakon čišćenja bršljana

Slika 80: Stanje nakon urušavanja 2010. godine

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 21. svibnja 2011. godine predstavljena je informativna tabla (Slika 81), čija su podloga bili Freudreichovi crteži Rašinovog stana, a održana je i radionica gradnje suhozida na Rašinovu stanu. Radionicu je vodio lokalni majstor suhozidne gradnje Ivan Juričev Grginov te je pod njegovim nadzorom popravljena jedna urušena

gromača. To su organizirali Pučko otvoreno učilište Vodice i Grad Vodice u suradnji s Muzejom grada Šibenika.²²⁵

Slika 81: Informativna tabla o Rašinovoj bunji

Za pravilni zahvat na kompleksu potrebna je bila odgovarajuća konzervatorsko-restauratorska dokumentacija. Dakle, prije provedbe zahvata trebalo je dokumentirati postojeće stanje, izraditi statičku procjenu stanja i eventualne ugroženosti konstrukcije kompleksa. Smisao je bio utvrditi točne razloge urušavanja dijela kompleksa i kvalitetno pristupiti rekonstrukciji, no za takvu rekonstrukciju potrebne su bila prvenstveno financijska sredstva.²²⁶

Šibensko-kninska županija dobila je financijska sredstva iz Europskog fonda za regionalni razvoj u okviru Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.* europskog projekta pod nazivom *HEREDITAS – projekt zaštite suhozidne tradicijske gradnje*. Cilj projekta bio je da zapuštena i turistički slabo valorizirana suhozidna gradnja i kulturna dobra Šibensko-kninske županije postanu dio održive kulturne baštine, čime bi se pridonijelo društveno-gospodarskom razvoju, produženju turističke sezone, otvaranju novih radnih mjesta i povećanju broja posjetitelja.²²⁷ U ovaj projekt bio je uključen i kompleks bunja Rašinov stan. Arhitekt Lino Jajac, koji je imao dopuštenje Ministarstva kulture i medija da obavlja poslove vezane za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, 2017. godine izradio je arhitektonski snimak postojećega stanja, konzervatorski elaborat za restauriranje, projekt i troškovnik. Radi se, dakle, o uobičajenoj

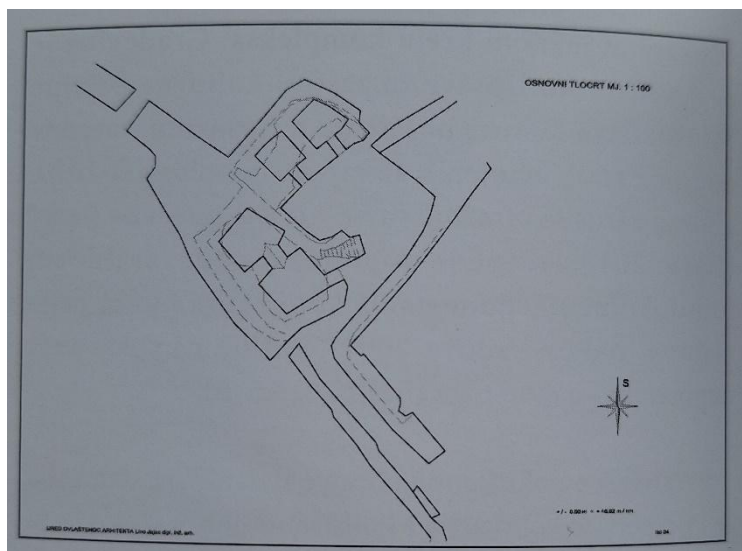
²²⁵ Usp. Birin, 2011., 188.

²²⁶ Usp. Glavaš, 2023., 227.

²²⁷ Usp. *PROJEKT „HEREDITAS“*, <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/projekt-hereditas/246> (pregledano 11. srpnja 2024.)

proceduri za konzervatorsko-restauratorske zahvate ili projekte na pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima, što je u slučaju izrade dokumentacije za Rašinov stan konzekventno provedeno.“²²⁸

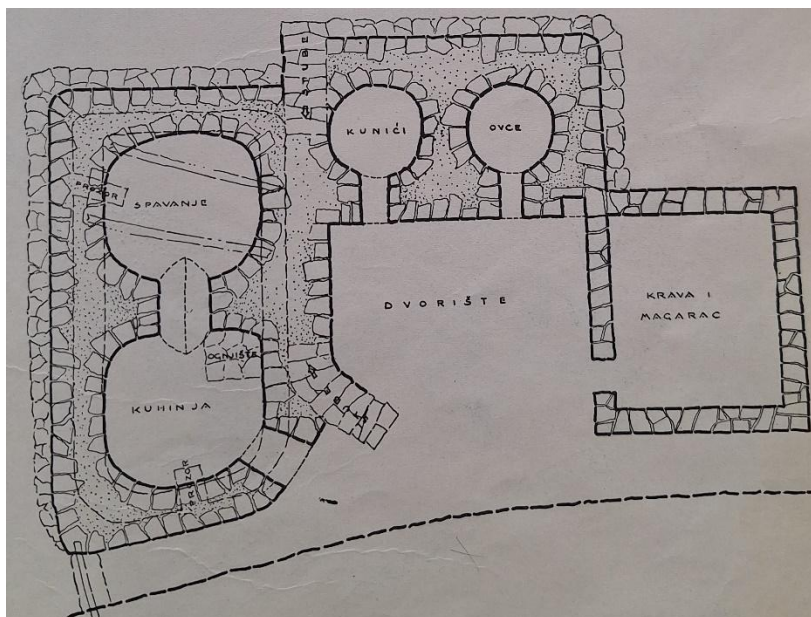
Arhitektonski snimak Rašinovog stana tek je drugi po redu detaljan snimak dalmatinske bunje. Prvi je bio snimak kompleksa bunja Stari stan u Samogradu na otoku Žirje, kojeg je snimio arhitekt-konzervator Ivo Šprljan 1988. godine. Do tada su bunje bile samo skicirane, tj. dokumentirane u obliku shematskih crteža u Ivekovićevim i Freudenreichovim tekstovima. Zahvaljujući arhitektonskom snimku Rašinovog stana (Slika 82) iz današnje se perspektive mogu vidjeti odstupanja na Freudenreichovim skicama Rašinovog stana (Slika 83) i promatrati ih samo kao shematske crteže. Detaljni arhitektonski snimak pokazao je da unutrašnji tlocrt dviju većih prostorija nepravilni kvadrat, a tlocrt manjih prostorija više-manje čisti kvadrat, dok su na Freudenreichovim skicama tlocrti većih prostorija nalikovali na nešto vrlo blisko kružnici, a tlocrti manjih prostorija nalikuju na čiste kružnice.²²⁹

Slika 82: Osnovni tlocrt Rašinovog stana, Lino Jajac, 2017.

²²⁸ Usp. Glavaš, 2023., 227. – 228.

²²⁹ Usp. Glavaš, 2023., 228. – 229.

Slika 83: Freudenreichov tlocrt Rašinove bunje iz 1962. godine

Iako je izrađena sva konzervatorska dokumentacija, problem oko realizacije konzervatorsko-restauratorskih zahvata nastupio je zbog nedostatka licenciranih graditelja. Naime, prema Glavaševom tekstu, u Republici Hrvatskoj nema adekvatne osobe koja ima graditeljskog iskustva, zna kako se grade suhozidi i ima dopuštenje Ministarstva kulture i medija za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.²³⁰ Konzervator Glavaš je svoju tvrdnju još potkrijepio *Popisom osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* objavljenom 2022. godine, prema kojemu osoba ima dozvolu izvoditi konzervatorsko-restauratorske radove na kulturnom dobru.²³¹

Kompleks bunja Rašinov stan (Slika 84) predstavlja rijetku vrstu ovakvog oblika gradnje jer nema puno primjera bunja s više prostorija spojenih nepravom svođenim prolazom i s integriranim krovstem u kojima se vjerojatno trajno stanovalo. Stoga su potrebna daljnja istraživanja i znanstvene komparacije.²³²

²³⁰ Usp. Glavaš, 2023., 229.

²³¹ Usp. *Popis osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Popis%20restauratora%20i%20konzervatora%20koji%20imaju%20dopu%C5%A1tenje%20za%20rad%20na%20kulturnim%20dobrima%20sije%C4%8Danj%202022..pdf> (pregledano 12. srpnja 2024.)

²³² Usp. Glavaš, 2023., 232.

Slika 84: Prikaz stanja Rašinovog stana (pogled na bunje za boravak ljudi) 2022. godine

3. ZAKLJUČAK

Zahvaljujući povijesnom pregledu događanja na vodičkom prostoru, poznati su razlozi nastanka građevina koje danas čine graditeljsku baštinu Vodica. Od izgradnje do danas, ta je baština prošla kroz razne promjene, nadogradnje, uništenja i preoblikovanja te se iz predloženih podataka mogu uočiti današnji izazovi i problemi očuvanja graditeljske baštine.

Što se tiče stambene arhitekture, najveći problem je što danas postoje samo tragovi i zapisi nekadašnje arhitekture vrijedne očuvanja i valorizacije. Zahvaljujući arhitektu-konzervatoru Ivi Šprljanu, franciskanskom katastru s početka 19. stoljeća i fotografijama, poznato je kako su Vodice nekada izgledale. Samo preko te dokumentacije možemo očuvati predodžbu nekadašnje stambene arhitekture.

Sakralna arhitektura na vodičkom prostoru podijeljena je u dvije grupe. Prvu čine crkve na Listi zaštićenih kulturnih dobara u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Prilog 1). Stara župna crkva sv. Križa ima povijesni značaj, jer se spominje u istom dokumentu gdje je naselje Vodice prvi puta zabilježeno te se nalazi u središtu današnjih Vodica. Grad Vodice je stoga naručio adaptaciju crkve. Župna crkva Našašća sv. Križa sa zvonikom također se nalazi u središtu Vodica i prošla je nekoliko faza renoviranja. Dobar primjer izazova očuvanja crkve je odabir adekvatnog izvođača projekta i radova jer onda ne bi došlo do neuspjelog projekta klimatizacije, gdje je potrošen novac i vrijeme, a sustav klimatizacije nije nikad pravilno funkcionirao. Još jedna crkva u Registru je crkva sv. Ivana Krstitelja u vodičkom zaleđu. Ona je izvan pastoralne funkcije još od 16. stoljeća, a danas je otvorena samo tri puta godišnje. Zbog slabog korištenja i lokacije, crkva nije obnavljana i nema naznaka da su u planu takve aktivnosti. Iako je crkva zaštićeno kulturno dobro, prema fotografijama eksterijera (Slika 30 i 31) vidljivo je loše stanje crkve. Drugoj grupi pripadaju crkva sv. Ilije Proroka i crkva Gospe od Karmela, koje nisu u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. O crkvi sv. Ilije Proroka nije mnogo poznato, nalazi se u vodičkom zaleđu i rijetko je u funkciji, a zadnji radovi na njoj bili su prije devetnaest godina. Izazovi i problem očuvanja crkve Gospe od Karmela prvenstveno su bili povezani s ljudskim faktorom, tj. ratom. Crkva je rušena u Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu te je dva puta obnavljana. Ona predstavlja simbol inata i vjere stanovnika Vodica jer su ju gradili sami, a također pripada bogatom opusu arhitekta Nikole Bašića.

Pod Grad Vodice spadaju i dvije utvrde: jedna u samom središtu grada, Čorićev toranj, i u zaleđu utvrda Rakitnica. Čorićev toranj nema nikakvu funkciju, te bi kao zaštićeno kulturno dobro trebao temeljiti konzervatorsko-restauratorski zahvat i projekt revitalizacije. Izazovi i problemi očuvanja

Čorićevog tornja uključuju međuvlasničke odnose, tj. Čorićev toranj s dvorištem imao je u jednom trenutku devetnaest vlasnika, što je otežalo pokretanje projekta rekonstrukcije i adaptacije. Grad Vodice namjeravao je otkupiti toranj i prenamijeniti ga u galerijski prostor s ljetnom pozornicom. Od 2020. godine toranj ima samo jednog vlasnika koji ga također želi prenamijeniti u galerijski prostor, ali s kušaonicom vina. Suprotne ideje o namjeni i financijski problemi otežavaju očuvanje, rekonstrukciju i adaptaciju tornja. S druge strane, u zaleđu se nalaze ostaci utvrde Rakitnica koja je bila preventivno zaštićena, no do danas samo Grad Vodice s parterima povremeno čisti okoliš oko utvrde. Nije poznato hoće li biti provedena ikakva arheološka istraživanja i projekti rekonstrukcije i revitalizacije u bližoj budućnosti.

U zaleđu Vodica nalazi se arheološko nalazište Velika Mrdakovica, koje se sustavno istražuje do danas, te se zahvaljujući europskim projektima i fondovima polako uređuje. Na nalazištu Velika Mrdakovica trebao bi se izgraditi muzejski prostor u kojem bi se mogao predložiti dio povijesnog i kulturnog nasljeđa vodičkog zaleđa. Najveći izazovi i problemi očuvanja i valorizacije nalazišta su financije, nedostatak stručnog kadra za administrativne i ekonomske probleme te neriješeni vlasnički odnosi okolnog zemljišta na kojem bi se izgradio muzejski prostor. U zaleđu naselja Srima nalazi se arheološko nalazište Srima – Prižba koje je arheološki temeljito istraženo i gdje su provedeni konzervatorski radovi te je danas zaštićeno kulturno dobro. Međutim, nalazište danas nije općepoznato niti cijenjeno izvan stručnih krugova.

Na vodičkom prostoru nalazi se obilje suhozidnih građevina, a jedna od njih je i kompleks bunja Rašinov stan. Ovo je prva građevina izgrađena samo od kamena koja je stavljena pod državnu zaštitu i danas je zaštićeno kulturno dobro. Izazovi i problemi očuvanja Rašinovog stana prvenstveno su povezani s ljudskim faktorom. Kompleks je oštećen u Drugom svjetskom ratu, a kasnije je na njemu provedeno čišćenje i rekonstrukcija bez adekvatnih smjernica i nadzora, što je dovelo do urušavanja dijelova kompleksa. Zahvaljujući europskim fondovima, napravljen je projekt restauriranja, no do danas nije došlo do realizacije konzervatorsko-restauratorskih zahvata, jer u Hrvatskoj nema stručnjaka specijaliziranih za obavljanje tih zahvata na suhozidnoj građevini koja se nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Vodice su nekad bile težačko naselje, a danas su poznate kao turističko mjesto nedaleko Šibenika, grada svjetski poznatog po svojoj kulturnoj baštini. Na vodičkom prostoru se nalazi skriveno blago graditeljske baštine koje bi moglo biti ključ razvoja održivog turizma na bazi kulturnog nasljeđa. Europski projekti kao *HERA*, *HEREDITAS*, *TRANSFER* i idejni projekt za Čorićev toranj dobri su primjeri kako valorizirati, poboljšati očuvanje i održavanje graditeljske baštine. Glavni izazov i

problem očuvanja graditeljske baštine Vodica su financije, a uz to i manjak stručnjaka koji bi različitim metodama intervenirali na zaštićenim kulturnim dobrima, dostupnost nekih građevina u vodičkom zaleđu do kojih vode samo biciklističke staze te posljedice rata.

Grad Vodice, nekoć selo skromne težačke tradicijske gradnje i manjih građanskih kuća 19. i 20. stoljeća, bilo je strateški važno upravo zbog izvora vode, dok je danas prepoznat kao turistička destinacija zahvaljujući svojim plažama, hotelima, apartmanima i masovnom turizmu, pri čemu ljetna turistička sezona ima ključnu ulogu u gospodarskom razvoju grada. Međutim, za daljnji napredak bilo bi potrebno produžiti turističku sezonu i poboljšati ponudu. Jedan od mogućih načina za ostvarenje tog cilja je ulaganje u razvoj održivog turizma temeljenog na nepokretnoj kulturnoj baštini. Kao polazna točka u razvoju održivog turizma mogao bi poslužiti Čorićev toranj s kušaonicom vina. Grad Vodice, u suradnji s aktualnim vlasnikom, mogao bi realizirati rekonstrukciju i adaptaciju kompleksa Čorićevog tornja te otvoriti prvi muzejski prostor u središtu grada s kušaonicom vina koja bi promovirala lokalne vinare. U tom muzeju mogla bi se predstaviti povijest vodičkog kraja od prapovijesti do danas, uključujući promociju novih arheoloških otkrića s nalazišta Velike Mrdakovice, arheološkog lokaliteta Srima–Prižba te tradicionalne suhozidne gradnje. Grad Vodice trebao bi također poboljšati cestovnu infrastrukturu u zaleđu kako bi građevine u zaleđu bile lakše dostupne.

Primjer projekta TRANSFER i njegovog Integriranog modela upravljanja arheološkim parkovima pokazuje kako se kulturna baština može očuvati i istovremeno ekonomski valorizirati. Taj model upravljanja mogao bi se prilagoditi i primijeniti na ostalu graditeljsku baštinu, osobito na utvrdu Rakitnica, koja je također spomenuta u ovom radu.

IZVORI

ARHIVSKI IZVORI

1. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021.
2. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Plan aktivnosti*, Šifra: L6_PP_O4 (APPRRR), Šibenik, 29. travnja 2021.
3. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Presuda Općinskog suda u Šibeniku o utvrđivanju vlasnika Čorićevog tornja* (14. srpnja 2020., BROJ ZAPISA: 17897-98915; KONTROLNI BROJ: 01bf3-a1afd-4b2869)
4. BRUNO GRADNJA d.o.o., *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu tvrtke DOM-KONZALTING d.o.o. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (14. prosinca 2017., KLASA: UP/I-612-08/17-03/0296; URBROJ: 532-04-01-01-01/6-17-2)
5. Konzervatorski odjel u Šibeniku, *Arhitektonske snimke sjevernog, južnog, zapadnom i istočnog pročelja stare župne crkve sv. Križa*
6. Konzervatorski odjel u Šibeniku, *Tlocrt i presjeci stare župne crkve sv. Križa*
7. Konzervatorski odjel u Šibeniku, *Tlocrt, presjeci i pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja, Rakitnica*
8. Konzervatorski odjel u Šibeniku, *Zapadno pročelje i tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja, Rakitnica*
9. Muzej grada Šibenika, *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX*, Rota Kolunić Martin, 1570., dio Kartografske zbirke MG Š KPO 3100
10. Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja interijera župne crkve sv. Križa u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017.
11. Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja stare župne crkve sv. Križa na groblju u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017.
12. Župni ured Vodice, *Idejno rješenje okoliša crkvice sv. Križa u Vodicama na Punti*, SITUS d.o.o., Šibenik, prosinac 2017.
13. Župni ured Vodice, *Izješće izvedenih restauratorskih istražnih radova u crkvi sv. Križa na Punti u Vodicama*, TIKART, Šibenik, 21. siječnja 2021.
14. Župni ured Vodice, *Izješće za izvedene konzervatorsko-restauratorske radove na akroteriju sa križem crkve sv. Križa na Punti u Vodicama*, Petretić Božo, Šibenik, 16. veljače 2020.

15. Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023.
16. Župni ured Vodice, *Posebni uvjeti za uređenje okoliša crkvice sv. Križ na Punti na kat. Čest. 324 K.O. Vodice u Vodicama po zahtjevu Grada Vodice* (5. siječnja 2018., KLASA:612-08/17-23/5959; URBROJ: 532-04-02-14/6)
17. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu Ante Vrbana, dipl. ing. arh. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0385; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-7)
18. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu mr. sc. Tomislava Krajine, dipl. ing. arh. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (11. ožujka 2016., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0007; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-16-6)
19. Župni ured Vodice, *Rješenje Ministarstva kulture o zahtjevu tvrtke ONIX GRUPA d.o.o. za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara* (27. veljače 2017., KLASA: UP/I-612-08/16-03/0384; URBROJ: 532-04-01-01-01/7-17-2)

INTERNETSKI IZVORI

1. *ADRION PROGRAMME*, <https://www.adrioninterreg.eu/index.php/about-program/>, pregledano 13. srpnja 2024.
2. *Mjera Ulaganja u vinarije i marketing vina, Javni natječaj za podnošenje prijave za dodjelu sredstava iz Nacionalnog programa pomoći sektoru vina za razdoblje od 2019 do 2023. godine za mjeru „Ulaganja u vinarije i marketing vina“ u 2021. godini*, <https://www.apprrr.hr/mjera-investicija-u-vinarije-i-marketing-vina/>, pregledano 11. rujna 2024.
3. Dorbić Boris; Gaćina Nikolina; Krnčević Marija; Krnčević Željko; Srpak Melita, »Krajobrazno uređenje i zaštita ruralnog okoliša starokršćanske crkve Srima-Prižba kod Šibenika s posebnim osvrtom na gastronomske vrijednosti u svrhu turističke valorizacije, u : *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 3, (2), 2012., str. 23 – 31, Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/95816> 19. lipnja 2024.
4. *Gradina u Rakitnici pod privremenom zaštitom Ministarstva kulture* (21. srpnja 2016.), <https://www.grad-vodice.hr/novosti/2016/gradina-u-rakitnici-pod-privremenom-zastitom-ministarstva-kulture>, pregledano 04. srpnja 2024.
5. *Hoće li uskoro Čorićev turanj postati muzejski prostor kojeg Vodice zaslužuju?* (28. prosinca 2015.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/hoce-li-uskoro-coricev-turanj-postati-muzejski-prostor-kojeg-vodice-zasluzuju>, pregledano 09. srpnja 2024.

6. *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/fasces>, pregledano 12. srpnja 2024.
7. *Integrirani model upravljanja arheološkim parkovima (TRANSFER)*, <https://www.rra-sibenik.hr/integrirani-model-upravljanja-arheoloskim-parkovima-transfer/>, pregledano 03. srpnja 2024.
8. *Izješće o radu za 2020. godinu (Muzej grada Šibenika)*, https://mdc.hr/files/pdf/Izvjescia/2020/Muzej%20grada%20%C5%A0ibenika_2020_mdc.pdf, pregledano 14. srpnja 2024.
9. *Kako je ovaj dalmatinski grad postao meka turista? Evo što sve nudi u proljeće* (13. travnja 2024.), <https://www.index.hr/magazin/clanak/ovaj-grad-ljeti-oboavaju-svi-istrazili-smo-kakva-je-proljetna-sezona-i-sto-se-nudi/2554443.aspx>, pregledano 19. srpnja 2024.
10. *Korizmena izložba u Čorićevom Turnju* (01. travnja 2012.), <https://arhiva.infovodice.com/arhiva/festival-zudija/korizmena-izlozba-u-coricevom-turnju>, pregledano 09. srpnja 2024.
11. Kurtović Azra; Oreč Frano; Šaravanja Krešimir, »Tradicionalne suhozidne konstrukcije, II. dio – suhozidne stambene nastambe/građevine (habitati)«, u: *Elektronički zbornik radova građevinskog fakulteta*, (ur.) Maja Prskalo, Broj 11, godište 6, Mostar: Sveučilište u Mostaru, lipanj 2016., str. 38 – 65., <https://e-zbornik.gf.sum.ba/arhiva-n/e-zbornik-11-broj/95-tradicionalne-suhozidne-konstrukcije,-ii-dio-suhozidne-stambene-nastambe-gra%C4%91evine-habitati>, pregledano 11. srpnja 2024.
12. *Ministarstvo kulture dalo novac za rekonstrukciju Rašinog stana* (9. ožujka 2017.), <https://www.grad-vodice.hr/novosti/2017/ministarstvo-kulture-dalo-novac-za-rekonstrukciju-rasinog-stana>, pregledano 11. srpnja 2024.
13. *Mira Lepur – Zahvala na suradnji i pozdravi* (19. listopada 2023.), <https://www.rra-sibenik.hr/2023/10/19/zahvala-na-suradnji-izvjesce-o-poslovanju-agencije-i-pozdravi/>, pregledano 14. srpnja 2024.
14. *Muzej grada Šibenika – stalni postav*, http://www.muzej-sibenik.hr/hrv/stalni_postav.asp, pregledano 19. lipnja 2024.
15. *Nagrada 'Viktor Kovačić' za životno djelo – razgovor s Nikolom Bašićem* (05. lipnja 2023.), <https://uha.hr/nagrada-viktor-kovacic-za-zivotno-djelo-razgovor-s-nikolom-basicem/>, pregledano 15. srpnja 2024.
16. *O Vodicama*, <https://www.grad-vodice.hr/grad-vodice/o-vodicama>, pregledano 19. srpnja 2024.

17. *Otvoren arheološki lokalitet Velika Mrdakovica* (20. rujna 2016., <https://sibensko-kninska-zupanija.hr/arhiva-novosti/otvorenje-arheolokog-lokaliteta-velika-mrdakovica/1961.html>), pregledano 02. srpnja 2024.
18. Petar Grgurev, *Neriješeni imovinsko pravno odnosi koče obnovu kulturno povijesnog bisera smještenog u središtu Vodica* (13. listopada 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/nerijeseni-imovinsko-pravno-odnosi-koce-obnovu-kulturno-povijesnog-bisera-smjestenog-u-sredistu-vodica>, pregledano 10. srpnja 2024.
19. Petar Grgurev, *Postavljene info table s QR kodovima na Čorićevom turnju i na Crkvi Našašća sv. Križa* (02. srpnja 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/vijesti/postavljene-info-table-s-qr-kodovima-na-coricevom-turnju-i-na-crkvi-nasasca-sv-kriza>, pregledano 10. srpnja 2024.
20. *Popis osoba koje imaju dopuštenje za izradu konzervatorskih elaborata, arhitektonskih snimaka i projekata za radove na nepokretnom kulturnom dobru*, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/dopustenja/Popis%20osoba%20koje%20imaju%20dopu%C5%A1tenje%20za%20izradu%20konzervatorskih%20elaborata%20arhitektonskihsnimaka%20i%20projekata%20za%20radove%20nanepokretnomkulturnomdobru%20srpanj%202022.pdf>, pregledano 30. srpnja 2024.
21. *Popis osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Popis%20restauratora%20i%20konzervatora%20koji%20imaju%20dopu%C5%A1tenje%20za%20rad%20na%20kulturnim%20dobrima%20sije%C4%8Danj%202022..pdf>, pregledano 12. srpnja 2024.
22. *Povijest Vodica*, <https://www.grad-vodice.hr/grad-vodice/povijest-vodica>, pregledano 19. srpnja 2024.
23. *Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske*, NN 19/2023 (17. veljače 2023.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_02_19_328.html, pregledano 30. srpnja 2024.
24. *Pravilnik o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, NN 98/2018 (7. studenog 2018.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2018_11_98_1896.html, pregledano 30. srpnja 2024.
25. *Projekt „HERA“*, <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/projekt-hera/173>, pregledano 02. srpnja 2024.
26. *PROJEKT „HEREDITAS“*, <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/projekt-hereditas/246>, pregledano 11. srpnja 2024.)

27. *Prvi put nakon 60 godina stručnjaci detaljno obišli tvrđavu Rakitnica* (10. lipnja 2016.), <https://arhiva.infovodice.com/moje-misto/bastina/prvi-put-nakon-60-godina-strucnjaci-detaljno-obisli-tvrđavu-rakitnica>, pregledano 05. srpnja 2024.
28. *Pučko otvoreno učilište Vodice – Bakanalijske staze*, <https://www.pou-vodice.hr/kultura/bakanalijske-staze>, pregledano 12. srpnja 2024.
29. *Strategija razvoja Grada Vodica do 2020.*, https://www.grad-vodice.hr/assets/files/strategija-razvoja/strategija_razvoja_grada_vodica_web.pdf, pregledano 23. srpnja 2024.
30. *Strateški plan Ministarstva kulture 2020. – 2022.*, Zagreb (travanj 2019.), <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strate%C5%A1ki%20plan%20Ministarstva%20kulture%202020.%20-2022..pdf>, pregledano 03. srpnja 2024.
31. *Turistička zajednica grada Vodice – Biciklističke staze*, <https://www.vodice.hr/hr/dozivjeti-vodice/aktivni-odmor/biciklisticke-staze/2070>, pregledano 19. lipnja 2024.
32. *Vodički kinooperater Mario Petrović: Jedna od najvećih želja za budućnost mi je Ljetno kino u Vodicama* (18. svibnja 2015.), <https://arhiva.infovodice.com/kulturne-novosti/vodicki-kinooperater-mario-petrovic-jedna-od-najvecih-zelja-za-buducnost-mi-je-ljetno-kino-u-vodicama>, pregledano 09. srpnja 2024.
33. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, NN 69/1999-1284 (25. lipnja 1999.), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html, pregledano 30. srpnja 2024.
34. *Završena akcija uređenja utvrde Rakitnica* (16. listopada 2017.), <https://arhiva.infovodice.com/aktualno/vijesti/završena-akcija-uređenja-utvrde-rakitnica>, pregledano 05. srpnja 2024.
35. *Završena građanska akcija "Upoznajmo našu baštinu"* (12. studenog 2017.), <https://lagmore249.hr/završena-akcija-kajo-dadic/>, pregledano 04. srpnja 2024.
36. Žunić Alen, *Arhitektura mirisa, boje i zvuka* (09. studenog 2016.), <https://vizikultura.hr/arhitektura-mirisa-boje-zvuka/>, pregledano 15. srpnja 2024.
37. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice – Facebook objava* (12. studenog 2021.), <https://www.facebook.com/ZupaVodice/posts/pfbid02YVbyeJron5Wh6nt9EKk6BR6nbujrSGxQUBe8nE683cpaaPnVxSFsvvo9x1rbTvRNL>, pregledano 18. srpnja 2024.
38. *Župa Našašća Sv. Križa – Vodice*, <http://www.zupa-vodice.hr/>, pregledano 15. srpnja 2024.

POPIS LITERATURE

1. Belaj Vitomir, »Vodice: život u prostoru i vremenu«, u: *Vodički običajnik*, (ur.) Tončika Cukrov, Šibenik: Grad Vodice; Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, 2008., str. 37 – 54.

2. Birin Ante, »Crtice iz povijesti srednjovjekovnih Vodica – o Vodicama i Vodičanima u 15. stoljeću«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 49 – 82.
3. Birin Gordana, »Radionica "Dan suhozidne baštine" u Vodicama«, u: *Informatica museologica*, (ur.) Lada Dražin-Trbuljak, vol. 42, br. 1-4, 2011., str. 188.
4. Brajković Toni, *Velika Mrdakovica – rezultati najnovijih arheoloških istraživanja (2011. – 2013.)*, Vodice: Pučko otvoreno učilište Vodice, 2014.
5. Brajković Toni; Ilkić Mato, »Nuzmetički nalazi s Velike Mrdakovice«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 19 – 36.
6. Brajković Toni; Krnčević Željko; Podrug Emil, *Arheološka baština vodičkog kraja (katalog izložbe)*, Šibenik: Muzej Grada Šibenika; Pučko otvoreno učilište Vodice, 2010.
7. Brakus Bruno: »Vodice kao izvor vode za Šibenik u svjetlu relacija mletačkih dužnosnika«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 161 – 175.
8. Cukrov Tončika, »Katastar Vodica u 19. stoljeću«, u: *Vodički običajnik*, (ur.) Tončika Cukrov, Šibenik: Grad Vodice; Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, 2008., str. 71 – 86.
9. Cukrov Tončika, »Vodice – od kaštela do modernog primorskog naselja«, u: *Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, (ur.) Andrej Žmegač, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013.
10. Fortis Alberto, *Put po Dalmaciji*, Split: Marjan tisak, 2004.
11. Freudenreich Aleksandar, *Kako narod gradi na području Hrvatske, zapažanja - snimci i crteži arhitekta*, Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1972.
12. Freudenreich Aleksandar, *Narod gradi na ogoljenom kras: zapažanja, snimci i crteži arhitekta*, Zagreb – Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962.
13. Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Čorić, 2016., str. 81 – 90.
14. Glavaš Ivo, »Kompleks bunja Rašinov stan sjeverno od Vodica – konzervatorski postupci na tradicijskoj suhozidnoj gradnji«, u: *Zbornik IX simpozijuma etnologa-konzervatora*, (ur.) Estela Radonjić Živkov, Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2023., str. 222 – 231.
15. Glavaš Ivo, »Osvrt na obranu šibenskog distrikta u ranome novome vijeku na primjeru tvrđave Rakitnice i Čorićeva tornja u Vodicama« u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice*

- kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 151 – 159.
16. Glavaš Ivo; Nakić Andrija; Pavić Josip, »Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (ur.) Nenad Cambi, sv. 62, 2020., str. 113 – 138.
 17. Gunjača Zlatko, »Ostaci arhitekture i analiza građevinskih faza«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 7 – 54.
 18. Ivanda Roko, *Srimarski poluotok i njegovo nasljeđe*, Šibenik: Ogranak Matice hrvatske, 2022.
 19. Juran Kristijan, »Rodovi, obitelji i prezimena u Vodicama od 15. do 17. stoljeća«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 83 – 150.
 20. Kale Jadran, *Vodič kroz suhozidnu baštinu Šibensko-kninske županije*, Muzej Šibenik: Grada Šibenika, 2023.
 21. Kale Jadran; Orbanić Branko; Šrajer Filip, *Muzeološki scenarij projekta Hereditas (suhozidni centar)*, Zadar: Marinaprojekt d. o. o., 2018.
 22. Krnčević Željko, »Srednjovjekovni arheološki lokaliteti na vodičkom području«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 37 – 48.
 23. Lambaša Marina, »Župna crkva Našašća sv. Križa u Vodicama«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 195 – 208.
 24. Latin Jerko, *Vodička turistička kronika 50 godina organiziranog turizma (1955. – 2005.)*, Vodice: Turistička zajednica grada Vodica, 2005.
 25. Maršić Dražen, »Skulptura«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 73 – 188.
 26. Mužić Josip, *Božićno čudo na Okitu*, Split: Matica hrvatska; Ogranak Imotski, 2018.
 27. Perna Roberto, *Common sustainable governance model for archaeological parks*, Macerata: EUM Edizioni Università di Macerata, 2023.
 28. Podrug Emil, »Prapovijesna arheološka nalazišta na području Vodica«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 1 – 18.

29. Prijatelj Kruno, »Barok u Dalmaciji«, u: *Barok u Hrvatskoj*, (ur.) Slavko Goldstein, Milan Mirić, Vera Čičin-Šain, Željko Ivančić, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 676 – 693.
30. Stošić Krsto, *Sela šibenskog kotara*, Zagreb: Naklada Nedićko Dominović, 2020., pretpisak (Šibenik 1941.)
31. Šprljan Ivo, »Uzmak tradicionalnog ambijenta«, u: *Šibenski list*, Šibenik, 28. svibnja 1988., str. 4.
32. Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007.
33. Ukić Ante, *Vodice u franciskanskom katastru prve polovice 19. stoljeća*, Zagreb: Timi d.o.o., 2010.

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1: Detalj ilustriranog prikaza središta Vodica (Bruna Čičin-Šain, knjižica *Dir po selu. Vodič za šetnju s doživljajem*, Gradska knjižnica Vodice)

Slika 2: Detalj ilustriranog prikaza vodičkog zaleđa (Bruna Čičin-Šain, knjižica *Ajmo u poje. Vodič za odmor u pokretu!*, Gradska knjižnica Vodice)

Slika 3: Jedna od najstarijih fotografija Vodica, datirana 1908. godine (Goleš Igor, *Zaboravljena Dalmacija: na starim razglednicama*, Split: Pozdrav iz Dalmacije, 2015., str. 137)

Slika 4: Prikaz *terrazzo* poda na tlocrtu prvog kata kuće Šain (Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007., str. 68)

Slika 5: *Terrazzo* pod na prvom katu kuće Šain (Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007., str. 68)

Slika 6: Prikaz stropa prvog kata kuće Šain (Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007., str. 139)

Slika 7: Dekorativni motiv *fasciesa* na okviru medaljona *stucco* stropa (Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007., str. 139)

Slika 8: Secesijski zidni oslik (Šprljan Ivo, *Crtice o starinama Šibenika i okolice*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2007., str. 181)

Slika 9: Tlocrt stare župne crkve sv. Križa (HR-MKM-UZKB-KO ŠI, *Tlocrt i presjeci stare župne crkve sv. Križa*)

Slika 10: Prikaz pročelja stare župne crkve sv. Križa (HR-MKM-UZKB-KO ŠI, *Arhitektonske snimke sjevernog, južnog, zapadnog i istočnog pročelja stare župne crkve sv. Križa*)

Slika 11: Izgled stare župne crkve sv. Križa prije adaptacije 2017. godine (<https://www.vodice.hr/hr/dozivjeti-vodice/kulturna-bastina/crkvica-sv-kriza/1983>, pregledano 17. srpnja 2024.)

Slika 12: Izgled zapadnog pročelja stare župne crkve sv. Križa, 2023. (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 13: Izgled sjevernog pročelja stare župne crkve sv. Križa, 2023. (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 14: Izgled unutrašnjeg prostora stare župne crkve sv. Križa, 2021. (<https://www.facebook.com/photo?fbid=105887211883219&set=pcb.105887345216539>, pregledano 18. srpnja 2024.)

Slika 15: Vanjski zid apside župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 16: Natpis na vanjskom zidu apside župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 17: Tlocrt župne crkve Našašća sv. Križa (Župni ured Vodice, *Arhitektonska snimka postojećeg stanja interijera župne crkve sv. Križa u Vodicama*, ONIX GRUPA d.o.o., Zagreb, svibanj 2017.)

Slika 18: Pročelje župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 19: Ploča s natpisom i rozeta iznad portala župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 20: Bočna, sjeverna strana župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023., autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 21: Svetište i bočni oltari župne crkve sv. Križa (<https://www.vodice.hr/hr/dozivjeti-vodice/kulturna-bastina/zupna-crkva-sv-kriza/1984>, pregledano 17. srpnja 2024.)

Slika 22: Oltarna pala bočnog oltara Presvetog Srca Isusova, sjeverno od trijumfalnog luka (prosinac 2023., autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 23: Oltarna pala oltara Svete Obitelji na sjevernoj strani broda crkve (prosinac 2023., autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 24: Detalj stubišta s odlomljenim dijelom i biološkim rastom (Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., str. 6)

Slika 25: Detalj odmorišta jednokrakog kamenog stubišta – korozija ograde i naknadna intervencija betonom (Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim*

radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., str. 6)

Slika 26: Stubište župne crkve Našašća sv. Križa prije radova (Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., str. 5)

Slika 27: Stubište nakon radova (Župni ured Vodice, *Izveštaj o provedenim građevinskim i konzervatorskim radovima sanacije vanjskog pročelja i restauracije kamenog stubišta crkve sv. Križa, Vodice*, WERDEN d.o.o., Split, srpanj 2023., str. 16)

Slika 28: Zvonik župne crkve Našašća sv. Križa, oko 1930. godine (Etnološka kibernetička zbirka Tončija Juričev-Grgina, Gradska knjižnica Vodice)

Slika 29: Zvonik župne crkve Našašća sv. Križa (prosinac 2023., autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 30: Prikazi pročelja i bočnih strana crkve sv. Ivana Krstitelja (HR-MKM-UZKB-KO ŠI, *Tlocrt, presjeci i pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja, Rakitnica*)

Slika 31: Tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja (HR-MKM-UZKB-KO ŠI, *Zapadno pročelje i tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja, Rakitnica*)

Slika 32: Bočna strana i istočno pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja - stanje crkve 2021. godine (prosinac 2021., autor: Matea Dubravica, <https://www.google.com/maps/contrib/109837848156460090100/photos/@43.8106287,15.7703916,3a,75y,90t/data=!3m7!1e2!3m5!1sAF1QipOpgrVTEeGq4cy45C0lVP5e3h60aV3kWMSUAZC5!2e10!6shhttps:%2F%2Flh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipOpgrVTEeGq4cy45C0lVP5e3h60aV3kWMSUAZC5%3Dw365-h273-k-no!7i4608!8i3456!4m3!8m2!3m1!1e1?entry=ttu>, pregledano 16. srpnja 2024.)

Slika 33: Zapadno pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja – misa na blagdan Rođenja sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja 2023. (<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=984570329557482&set=pb.100040135715038.-2207520000&type=3>, pregledano 16. srpnja 2024.)

Slika 34: Pročelje crkve sv. Ilje Proroka (autor Hana Crvelin, prosinac 2021., https://www.google.com/maps/contrib/115383104462069678309/photos/@43.794445,15.7945793,3a,75y,90t/data=!3m7!1e2!3m5!1sAF1QipMa-zaLGWuR_-

[wf7NqBhh199WbDhauGurLCb149!2e10!6shttps:%2F%2Flh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipMa-zaLGWuR_-wf7NqBhh199WbDhauGurLCb149%3Dw548-h260-k-no!7i4608!8i2184!4m3!8m2!3m1!1e1?entry=tту](https://www.googleusercontent.com/Fp%2FAF1QipMa-zaLGWuR_-wf7NqBhh199WbDhauGurLCb149%3Dw548-h260-k-no!7i4608!8i2184!4m3!8m2!3m1!1e1?entry=tту), pregledano 16. srpnja 2024.)

Slika 35: Začelje crkve sv. Ilije Proroka ograđene ovalnim zidom, (lipanj 2022., autor: Kamil "Kamilsan",

<https://www.google.com/maps/contrib/108885918637688438374/photos/@43.794445,15.7945793,3a,75y,90t/data=!3m7!1e2!3m5!1sAF1QipMIRStgl0bC6YsyvVJ7Ya3FWuv1amalFjPAUpRR!2e10!6shttps:%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipMIRStgl0bC6YsyvVJ7Ya3FWuv1amalFjPAUpRR%3Dw462-h260-k-no!7i4000!8i2250!4m3!8m2!3m1!1e1?entry=ttu>,
pregledano 16. srpnja 2024.)

Slika 36: Prva crkva Gospe od Karmela s prikazom stabla klena (VODIŠKI KVADAR, Tonči Juričev-Grgin, Konzervatorski odjel Šibenik)

Slika 37: Pogled na ulaz u drugu crkvu Gospe od Karmela (Etnološka kibernetička zbirka Tončija Juričev-Grgina, Gradska knjižnica Vodice)

Slika 38: Porušena druga crkva Gospe od Karmela (Mužić Josip, *Božićno čudo na Okitu*, Split: Matica hrvatska; Ogranak Imotski, 2018., str. 167)

Slika 39: Današnja crkva Gospe od Karmela (<https://pksoliwarski.blog.pravda.sk/2020/09/22/potulky-lxxxv-kostol-gospe-od-karmela-na-vrchu-okit-hr/>, pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 40: Unutrašnjost današnje crkve Gospe od Karmela (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=306547818725015&set=pb.100081093978533.-2207520000>, pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 41: Vanjština današnje crkve Gospe od Karmela (<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=280008054712325&set=pb.100081093978533.-2207520000&type=3>, pregledano 15. srpnja 2024.)

Slika 42: Položaj utvrda Rakitnica, Dazlina i Velim s ucrtanom granicom šibenskog distrikta (Glavaš Ivo; Nakić Andrija; Pavić Josip, »Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (ur.) Nenad Cambi, sv. 62, 2020., str. 131)

Slika 43: Plemički grb obitelji De Saracenis s inicijalima H. S. Jeronima de Saracenis na jugoistočnom pročelju tornja (Glavaš, Ivo (2022) Osvrt na obranu šibenskog distrikta u ranome novome vijeku na primjeru tvrđave Rakitnice i Čorićeva tornja u Vodicama. U: Jareb, M., ur. *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, str. 155)

Slika 44: Grb na desnoj strani nadvratnika ulaznih vrata (Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Ćorić, 2016., str. 82)

Slika 45: Topovski otvor na sjeveroistočnom pročelju (Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Ćorić, 2016., str. 84)

Slika 46: Svod u prizemlju (Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Ćorić, 2016., str. 84)

Slika 47: Renesansni kameni umivaonik na drugom katu (Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Ćorić, 2016., str. 86)

Slika 48: Ostaci berteski pri vrhu Čorićevog tornja (<https://www.pou-vodice.hr/assets/files/kultura/predavanja-predstavljanja/tvrdave-sibenika-i-vodica-u-obrani-od-osmanlija.pdf>, pregledano 06. srpnja 2024.)

Slika 49: Čorićev toranj na detalju karte *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX* (Muzej grada Šibenika, *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX*, Rota Kolunić Martin, 1570., dio Kartografske zbirke MG Š KPO 3100)

Slika 50: Projekt rekonstrukcije Čorićevog tornja iz 1984. godine (Glavaš Ivo, »Čorićev toranj u Vodicama – šibenska komunalna utvrda«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 40/2016.*, (ur.) Franko Ćorić, 2016., str. 89)

Slika 51: Armiranobetonski balkon (<https://arhiva.infovodice.com/aktualno/hoce-li-uskoro-coricev-turanj-postati-muzejski-prostor-kojeg-vodice-zasluzuju>, pregledano 09. srpnja 2024.)

Slika 52: Informativna tabla s QR kodom na Čorićevom tornju (<https://arhiva.infovodice.com/aktualno/vijesti/postavljene-info-table-s-qr-kodovima-na-coricevom-turnju-i-na-crkvi-nasasca-sv-kriza>, pregledano 10.travnja 2024.)

Slika 53: Situacija na geodetskoj podlozi (postojeće stanje) (BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021., Skica izmjere)

Slika 54: Novoprojektirano stanje jugoistočnog pročelja Čorićevog tornja (BRUNO GRADNJA d.o.o., *Idejni projekt /sanacija, rekonstrukcija i adaptacija*, DOM-KONZALTING D.O.O., Šibenik, ožujak 2021., Grafički prilozi)

Slika 55: Današnji izgled Čorićevog tornja (listopad 2023, autor: Karmela Juričev-Martinčev)

Slika 56: Utvrda Rakitnica na detalju karte *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX* (Muzej grada Šibenika, *Sito Particolare Del Contado Di Sebenico parte di Dalmatia in Sebenico MDLXX*, Rota Kolunić Martin, 1570., dio Kartografske zbirke MG Š KPO 3100)

Slika 57: Pogled na ostatke utvrde Rakitnica s juga (Glavaš Ivo; Nakić Andrija; Pavić Josip, »Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (ur.) Nenad Cambi, sv. 62, 2020., str. 128)

Slika 58: Ostaci jedne od građevina utvrde Rakitnica (travanj 2015., autor: Ivan Bajoka Pavlov, <https://www.google.com/maps/contrib/111471159090064426244/place/ChIJFTXoFhbWNBMRfkJNSs3zYfo/@43.80927,15.7656571,3a,75y,90t/data=!3m7!1e2!3m5!1sAF1QipMc4PSeYjwR2v1W3GnWiQo8qaUhtjB6ftcTffzf!2e10!6shttps:%2F%2Flh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipMc4PSeYjwR2v1W3GnWiQo8qaUhtjB6ftcTffzf%3Dw389-h260-k-no!7i5245!8i3497!4m6!1m5!8m4!1e2!2s111471159090064426244!3m1!1e1?entry=ttu>, pregledano 04. srpnja 2024.)

Slika 59: Utvrda Rakitnica u franciskanskom katastru (Glavaš Ivo; Nakić Andrija; Pavić Josip, »Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (ur.) Nenad Cambi, sv. 62, 2020., str. 134)

Slika 60: Arhitektonska skica utvrde Rakitnica (Glavaš Ivo; Nakić Andrija; Pavić Josip, »Rakitnica, Dazlina i Velim – ostaci nekadašnje obrane zapadnog dijela šibenskog distrikta«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (ur.) Nenad Cambi, sv. 62, 2020., str. 134)

Slika 61: Informativna tabla o utvrđi Rakitnica (<https://arhiva.infovodice.com/moje-misto/upoznavanje-s-povijesnom-bastinom-izlet-katolickih-skauta-iz-vodica-i-tribunja-na-gradinu#&gid=1&pid=2>, pregledano 04. srpnja 2024.)

Slika 62: Ostaci gradinskog naselja na Velikoj Mrdakovici (<https://adriiontransferplatform.cti.gr/sibenik-city-museum-croatia/>, pregledano 20. lipnja 2024.)

Slika 63: Informativna tabla na nekropoli (<https://sibensko-kninska-zupanija.hr/arhiva-novosti/otvorenje-arheologog-lokaliteta-velika-mrdakovica/1961.html>, pregledano 02. srpnja 2024.)

Slika 64: Reklamni plakat za Bakanalije u rujnu 2023. godine (<https://www.pou-vodice.hr/kultura/bakanalije>, pregledano 20. lipnja 2024.)

Slika 65: Dio glazbeno-plesnog programa Bakanalija (<https://www.pou-vodice.hr/kultura/bakanalije>, pregledano 12. srpnja 2024.)

Slika 66: Položaj arheološkog nalazišta Srima – Prižba (Gunjača Zlatko, »Ostaci arhitekture i analiza građevinskih faza«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 8)

Slika 67: Tlocrt dvojnih crkava (Krncević Željko, »Srednjovjekovni arheološki lokaliteti na vodičkom području«, u: *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa 'Vodice kroz povijest'*, (ur.) Mario Jareb, Vodice – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Vodice; Hrvatski institut za povijest, 2022., str. 39)

Slika 68: Ostaci starokršćanskog kompleksa dvojnih crkava (<https://adriiontransferplatform.cti.gr/sibenik-city-museum-croatia/>, pregledano 19. lipnja 2024.)

Slika 69: Prijedlog rekonstrukcije dvojnih crkvi – pogled sa zapada (Gunjača Zlatko, »Ostaci arhitekture i analiza građevinskih faza«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 32)

Slika 70: Prijedlog rekonstrukcije dvojnih crkvi – pogled s istoka (Gunjača Zlatko, »Ostaci arhitekture i analiza građevinskih faza«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 33)

Slika 71: Rekonstrukcija oltarne pregrade sjeverne crkve (Maršić Dražen, »Skulptura«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 75)

Slika 72: Rekonstrukcija oltarne pregrade južne crkve (Maršić Dražen, »Skulptura«, u: *Srima – Prižba, starokršćanske dvojne crkve*, (ur.) Dražen Maršić, Šibenik: Muzej Grada Šibenika, 2005., str. 87)

Slika 73: Biciklistička karta Vodica (<http://www.neodoljivahrvatska.eu/2024/04/06/biciklisticke-staze-vodica/>, pregledano 19. lipnja 2024.)

Slika 74: Informativna tabla s kartom suhozida Srimarskog poluotoka (<https://www.facebook.com/lagmore249/photos/a.262121387311319/1427621647427948/?type=3>, pregledano 15. lipnja 2024.)

Slika 75: Freudenreichove skice presjeka bunja u Rašinovom stanu iz 1962. godine (Freudenreich Aleksandar, *Narod gradi na ogoljenom kras: zapažanja, snimci i crteži arhitekta*, Zagreb – Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962., str. 58)

Slika 76: Freudenreichova skica Rašinovog stana iz 1962. godine (Freudenreich Aleksandar, *Narod gradi na ogoljenom kras: zapažanja, snimci i crteži arhitekta*, Zagreb – Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962., str. 58)

Slika 77: Nepravilno svodeni prolaz (http://www.os-primosten.skole.hr/?news_hk=1&news_id=230&mshow=290#mod_news, pregledano 15. lipnja 2024.)

Slika 78: Stanje neposredno nakon restauracije i čišćenja 2009. godine (Kale Jadran; Orbanić Branko; Šrajfer Filip, *Muzeološki scenarij projekta Hereditas (suhozidni centar)*, Zadar: Marinaprojekt d. o. o., 2018., str. 8)

Slika 79: Pogled na Rašinov stan s istoka gdje je nakon truljenja krojena kasnije nastupilo urušavanje – stanje nakon čišćenja bršljana (Kale Jadran; Orbanić Branko; Šrajfer Filip, *Muzeološki scenarij projekta Hereditas (suhozidni centar)*, Zadar: Marinaprojekt d. o. o., 2018., str. 5)

Slika 80: Stanje nakon urušavanja 2010. godine (Kale Jadran; Orbanić Branko; Šrajfer Filip, *Muzeološki scenarij projekta Hereditas (suhozidni centar)*, Zadar: Marinaprojekt d. o. o., 2018., str. 8)

Slika 81: Informativna tabla o Rašinovoj bunji (http://www.os-primosten.skole.hr/?news_hk=1&news_id=230&mshow=290#mod_news, pregledano 15. lipnja 2024.)

Slika 82: Osnovni tlocrt Rašinovog stana, Lino Jajac, 2017. (Glavaš Ivo, »Kompleks bunja Rašinov stan sjeverno od Vodica – konzervatorski postupci na tradicijskoj suhozidnoj gradnji«, u: *Zbornik IX simpozijuma etnologa-konzervatora*, (ur.) Estela Radonjić Živkov, Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2023., str. 228)

Slika 83: Freudenreichov tlocrt Rašinove bunje iz 1962. godine (Freudenreich Aleksandar, *Narod gradi na ogoljenom kras: zapažanja, snimci i crteži arhitekta*, Zagreb – Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962., str. 57)

Slika 84: Prikaz stanja Rašinovog stana (pogled na bunje za boravak ljudi) 2022. godine (Glavaš Ivo, »Kompleks bunja Rašinov stan sjeverno od Vodica – konzervatorski postupci na tradicijskoj suhozidnoj gradnji«, u: *Zbornik IX simpozijuma etnologa-konzervatora*, (ur.) Estela Radonjić Živkov, Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2023., str. 225)

PRILOZI

1. *Popis kulturnih dobara Vodica u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*
2. *Popis Kulturnih dobara Srime u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*

Ministarstvo kulture i medija RH

Web Registar kulturnih dobara RH

Rbr.	Registarski broj	Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta	Pravni status
1	Z-3029	Kulturno-povijesna cjelina Vodice	Vodice	Kulturnopovijesna cjelina	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-3659	Bunje Rašinov stan u Okitu	Vodice	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-5129	Crkva sv. Ivana Krstitelja	Vodice	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-4067	Čoričev toranj	Vodice	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-4657	Crkva sv. Križa	Vodice	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-6504	Arheološko nalazište Velika Mrdakovica s rimskom cisternom	Vodice	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
7	Z-5322	Arheološko nalazište Biskupija	Vodice	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
8	Z-6302	Crkva Našašća sv. Križa	Vodice	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Ukupno rezultata: 8

Podaci na datum: 05.07.2024

Podaci nisu službeni i mogu se koristiti isključivo u informativne svrhe.

Prilog 1

Rbr.	Registarski broj	Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta	Pravni status
1	Z-5324	Arheološko nalazište Prižba	Srima	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-6022	Rodini stanovi	Srima	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro

Ukupno rezultata: 2

Podaci na datum: 05.07.2024

Podaci nisu službeni i mogu se koristiti isključivo u informativne svrhe.

Prilog 2

SUMMARY

The paper presents a historical overview of the settlement and development of the Vodice area, as well as the origin and strategic importance of the settlement of Vodice throughout history and in modern times. The Vodice area has been inhabited since prehistoric times, which is why it is rich in archaeological sites, sacred, residential, and fortification architecture, and dry-stone construction. Today, the town of Vodice is divided into three parts: the coast, the hinterland, and the archipelago, with the architectural heritage being located on the coast and in the hinterland. The paper presents all known data on the construction, renovations, adaptations, and changes to the buildings, a historical overview of events important for these buildings, as well as their purpose and function. Additionally, the current condition of these buildings is described. The emphasis is placed on the buildings listed in the Register of Cultural Goods of the Republic of Croatia, research, conservation-restoration work, and renovation and adaptation projects that have been designed and implemented on the buildings and sites. Projects funded by European funds, involving the owners and caretakers of the architectural heritage, are also mentioned. Based on all the presented data, the challenges and problems of preserving the architectural heritage of Vodice, a town known today as a tourist resort near Šibenik, can be considered.

Keywords: Čorić Tower, architectural heritage, tourism, Vodice, protected cultural property